

Respekt, fleksibilitet og utfordrende samspill

*Foreldrearbeid fra spesialpedagogens
perspektiv*

Grete Lorck

Masteroppgave i spesialpedagogikk
Institutt for spesialpedagogikk
Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Vår 2015

Respekt, fleksibilitet og utfordrende samspill

*Arbeid med foreldre til barn i
barnehagealder, og hvor barnet har en
funksjonsnedsettelse*

sett fra spesialpedagogens perspektiv

En kvalitativ studie

© Grete Lorck

2015

Respekt, fleksibilitet og utfordrende samspill

Grete Lorck

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Representeren, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven reiser jeg forskerspørsmålet:

Hvordan forholder spesialpedagogen seg i relasjonen mellom spesialpedagogen og foreldrene for å utvikle et optimalt samarbeid for barnets beste?

For å besvare spørsmålet har jeg gjennomført en kvalitativ studie, med utgangspunkt i grounded theory og en hermeneutisk tilnærming. Jeg har gjennomført 6 semistrukturerte intervjuer med spesialpedagoger, også omtalt som informanter, som arbeider med barn i førskolealder. Barna har vedtak om spesialpedagogisk hjelp etter opplæringsloven, det innebærer at barna kan ha varierende type og grad av vansker. Informantene arbeider på samme arbeidssted i en østlandskommune.

Intervjuene avdekket funn som synes å vise at informantene i sitt samarbeid med foreldrene legger vekt på å:

- ❖ tilpasse samarbeidet i henhold til foreldrenes ønsker ved å
 - differensiere samarbeidet i henhold til foreldrenes ønsker
 - synliggjøre seg som samtalepartner
- ❖ ta foreldrene på alvor og søke å styrke dem i foreldrerollen ved å
 - være tilgjengelig og gi rom til foreldrenes stemme
 - støtte foreldrene i at deres bidrag er verdifullt men at de også må ivareta egne behov.
- ❖ forholde seg til foreldrenes forskjellige innstilling ved å
 - arbeide mot at foreldrene tør å åpne seg
 - gi foreldrene tid
 - forstå at foreldrenes grunnleggende innstilling har betydning for foreldrenes sorgreaksjon og erkjennelsesprosess
 - arbeide for økt aksept
 - informere om egen arbeidsmåte og ufarliggjøre tiltak
 - ta hensyn til annet som påvirker foreldrenes kapasitet
 - tåle å bli avvist
- ❖ arbeide mot en helhetlig og intersubjektiv oppfatning av barnet
- ❖ formidle kunnskap til foreldrene ved behov
- ❖ støtte foreldre med begrensede norskspråklige ferdigheter

Spesialpedagogene uttaler at de noen ganger opplever at foreldrenes erkjennelsesprosess stopper opp eller tar lang tid. I disse tilfellene ser spesialpedagogen det blant annet som sin rolle å arbeide innenfor de tiltakene de har fått tillatelse til, og å søke å dempe foreldres urealistiske forventninger og igangsette de best egnede tiltakene. De samarbeider og forhandler med foreldrene om å utarbeide en individuell opplæringsplan som ivaretar foreldrenes ønsker, spesialpedagogens egne oppfatninger og som er i tråd med barnets vedtak om spesialpedagogisk hjelp.

Analysen avdekket at utfordringer knyttet opp mot foreldrenes varierende grad av erkjennelse av barnets funksjonsnedsettelse og dets konsekvenser for familien kunne være krevende. Spesialpedagogene står i et kryssende hensyn: Vurderingen av hvilke faktorer som bidrar mest til optimal utvikling og ønske om å bidra til barnets beste utvikling på kort sikt, må veies mot foreldrenes behov for tid i erkjennelsesprosessen. Funnene antyder at spesialpedagogene kan oppleve dette som et dilemma, men at de søker å ivareta begge hensyn på varierte måter, blant annet ved å arbeide for en helhetlig og intersubjektiv oppfatning av barnet.

Spesialpedagogenes individuelle tilnærming og fleksibilitet i forhold til foreldrene, kombinert med at de arbeider enkeltvis med hvert sitt barn og familie, synliggjør at kvalitetssikring av tilbudet til hvert enkelt barn kan være utfordrende. Uttalelser tyder på at spesialpedagogenes grunnleggende holdninger, faglige tyngde og felles refleksjoner på arbeidsstedet blir vesentlig for å sikre tilnærmet lik kvalitet.

I enkelte tilfeller arbeider informantene i skjæringspunktet mot sosionomfaglige og psykologfaglige arbeidsoppgaver. Det kan være utfordrende for informantene å arbeide opp mot, og avgrense seg, i disse grenseområdene. En enhetlig tilnærming, og felles faglig ståsted i hvordan dette skal håndteres kan være ønskelig.

Jeg har valgt å drøfte spesialpedagogenes kompetanse og foreldrenes erkjennelsesprosess opp mot Anne-Lise Løvlie Schibbyes anerkjennende kommunikasjonsmodell og Aaron Antonovskys teori om salutogenese. I tillegg har jeg vektlagt teori om intersubjektivitet, og drøftet forholdet mellom spesialpedagogen og foreldrene opp mot kriterier for godt samarbeid. Undersøkelsen viser at informantene arbeider mot disse kriteriene, og i stor grad vektlegger relasjonen til foreldrene. Informantenes grunnholdning bærer preg av en respektfull og likeverdig holdning til foreldrene, de vektlegger å lytte, å forstå, å bekrefte og tolerere og akseptere foreldrene. De søker på varierte måter også å støtte foreldrene i

prosessen med å begripe og erkjenne barnets funksjonsnedsettelse og dets konsekvenser for familien.

Forord

Å påbegynne et masterarbeid er et vågefullt prosjekt.

Jeg vil gjerne takke kommunen som stilte seg positiv, og til informantene som stilte seg til disposisjon.

Takk til veileder som har bidratt med nyttige og inspirerende innspill.

Takk til alle kolleger på forskjellige arbeidssteder i Bærum, som har delt av sine erfaringer, kommet med spennende innspill og kommentarer, og vist interesse underveis.

Å ha mulighet til å ta et avbrekk i arbeidslivet for å fordype seg i ny kunnskap er et privilegium! Takk til familien min som har gjort det mulig. Takk også til gode forelesere og medstudenter som har gjort studiet inspirerende.

Å avslutte et masterarbeid er en lettelse.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Bakgrunn	1
1.2	Spesialpedagogens oppdrag og krav til kompetanse	2
1.3	Forskerspørsmål.....	3
1.4	Begrepsavklaringer	3
1.5	Innhold og oppbygning av oppgaven	4
2	Teori	7
2.1	Hva innebærer samarbeid og rådgivning	7
2.2	Spesialpedagogens rammeverk, et humanistisk grunnsyn	10
2.3	Kompetansebegrepet	11
2.4	Spesialpedagogens relasjonskompetanse	12
2.5	Intersubjektivitet.....	19
2.6	Foreldrenes forutsetninger, en helsefremmende modell.....	20
2.7	Om foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser	24
3	Vitenskapsteori og metode	28
3.1	Kvalitativt design.....	28
3.2	Valg av metode	28
3.3	Utvalgskriterier.....	30
3.4	Semistrukturert intervju	31
3.5	Intervjuguide.....	31
3.6	Gjennomføring av intervjuene	32
3.7	Transkribering	32
3.8	Førforståelse	33
3.9	Analyse av materialet	34
3.10	Refleksjoner knyttet til reliabilitet	35
3.11	Refleksjoner knyttet til validitet.....	36
3.12	Refleksjoner rundt meg som forsker.....	38
3.13	Etiske overveielser	38
4	Presentasjon av funn, og drøfting.....	40
4.1	Å tilpasse samarbeidet i forhold til foreldrenes ønsker	40
4.2	Å ta foreldrene på alvor og styrke dem i foreldrerollen	45

4.3	Å forholde seg til foreldrenes forskjellige innstillinger til samarbeid.....	49
4.4	Å arbeide mot en helhetlig, intersubjektiv oppfatning av barnet	56
4.5	Spesialpedagogens rolle og tiltak når erkjennelsesprosessen stopper opp	58
4.6	Å formidle kunnskap	62
4.7	Å støtte familier med begrensede norskspråklige ferdigheter	64
5	Noen gjennomgående problemstillinger	67
6	Avslutning	76
	Litteraturliste	79

Vedlegg:

1. Forespørsel om deltakelse
2. Skjema for samtykkeerklæring
3. Intervjuguide

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Omsorg for barn med funksjonsnedsettelse har de siste 50 år gjennomgått store endringer. Integrering og tilpasset opplæring er blitt honnørord vi liker å omgi oss med. Foreldre har blitt vesentlige samarbeidspartnere, og premissleverandører, for hjelpeapparatet rundt barna. Foreldrene er de mest sentrale i et barns psykologiske utviklingsprosess (Ask og Gorseth, 2004), og det er grunn til å tro at manglende anerkjennelse fra foreldrene kan påvirke barnet negativt, både praktisk og psykologisk og med varig virkning (Iwaniec, 2006, Killén, 2007 og Kinge, 2009). Foreldrenes aksept, felles samspillopplevelser og foreldres valg på barnets vegne er således faktorer som i stor grad påvirker barnas selvbylde og utvikling. Foreldrenes opplevelser, behov og utviklingsprosesser når et funksjonsnedsatt barn blir del av familien er blitt formidlet på en nær og følelsesfylt måte i mange skjønnlitterære bøker. Mange undersøkelser om foreldreperspektivet antyder at foreldre opplever sitt møte med hjelpeapparatet på ulike måter. Det finnes imidlertid mindre kunnskap og forskning om hvordan disse møtene faktisk foregår (Tveit, referert i Dalen og Tangen, 2012). Rye (2007) viser til undersøkelser som bekrefter at barn med kroniske sykdommer, funksjons- og utviklingsvansker har en betydelig høyere hyppighet av psykiske problemer enn barn flest. Foreldre kan bidra som en beskyttende faktor mot psykiske vansker. Undersøkelser tyder også på at det ikke er den medisinske tilstand som virker sterkest på foreldrenes følelser når barn har alvorlig fysisk sykdom eller funksjonshemming, men hvor vanskelig det var følelsesmessig å forholde seg til tilstanden i tiden etter at diagnosen var klar (Kovacs et al., i Rye 2007). Støtte til foreldrene i denne perioden, vil dermed indirekte også støtte barnet.

Støtte til foreldre som har et barn med funksjonsnedsettelse kan bli gitt av mange forskjellige instanser, og i varierende omfang. Dersom barnet blir født med en synlig funksjonsnedsettelse vil sykehuset ofte tilby spesialisert oppfølging til barn og foreldre. Andre funksjonsnedsettelse blir tydeligere etter hvert, og helsestasjon, pedagogisk- psykologisk tjeneste (heretter omtalt som PP-tjenesten) eller barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk kan være instanser foreldrene oppsøker og får hjelp av over kortere eller lengre tid. Ved vedtak om spesialpedagogisk hjelp vil spesialpedagogen kunne utgjøre et supplement til denne hjelpen.

Ved egne erfaringer med arbeid i barnehage har jeg sett flere barn med forskjellige funksjonsnedsettelse og deres foreldre. Foreldrenes forskjellige måter å forholde seg til eget barn og til familiens situasjon har interessert meg. Underveis i studiet har jeg fordypet meg i Anne-Lise Løvlie Schibbyes tanker, og fenomenet intersubjektivitet. Dette har kommet til uttrykk også gjennom oppgaver levert tidligere i studiet.

I masteroppgaven ønsker jeg å belyse i hvor stor grad spesialpedagogene i en østlandskommune opplever å ha kunnskap om foreldrenes behov, og i hvor stor grad de forholder seg til det de oppfatter som foreldrenes behov. Hvilken plass har foreldrenes velbefinnende og psykiske helse i et arbeid som har barnets behov i fokus? I hvilken grad kan spesialpedagogen som ukentlig arbeider med barnet ivareta et helhetsperspektiv rundt barnet og familien, og ta hensyn til at foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser tar tid? Og påvirker disse prosessene på noen måter spesialpedagogens tilnærming til familien?

Oppgaven er gjennomført som en kvalitativ intervju-undersøkelse, hvor jeg har intervjuet 6 spesialpedagoger ansatt på samme arbeidssted i en østlandskommune. Spesialpedagogene arbeider med barn i førskolealder, som har vedtak om spesialpedagogisk hjelp noen timer i uken, hovedsakelig i deres forskjellige barnehager.

1.2 Spesialpedagogens oppdrag og krav til kompetanse

Spesialpedagogenes muligheter til å ivareta barnet og familien, er avhengig av deres kompetanse og stillingens mandat. Spesialpedagogenes arbeidsgiver har utformet sine krav til stillingen slik: «Spesialpedagogen utfører et lovpålagt arbeid når barn før opplæringspliktig alder har fått vedtak om rett til spesialpedagogisk hjelp etter opplæringslova § 5-7. Hjelpen skal i tillegg til direkte arbeid med barnet og veiledning til ansatte i barnehagen, også omfatte et tilbud om veiledning til foreldre/foresatte. Retten til spesialpedagogisk hjelp er gjeldende uavhengig om barnet går i barnehage eller ikke». Kommunen har ikke utformet noen formelle retningslinjer for grenseoppgangen i oppgavene mellom PP-tjenesten og spesialpedagogene, når det gjelder foreldrearbeidet. I følge informantenes daglige leder er det vanlige at spesialpedagogen overtar foreldre-rådgivningen når hun har startet arbeidet med saken, mens PP-tjenesten kan assistere ved behov. Krav til ansatte er at de må være utdannet

spesialpedagog, eller tilsvarende utdanning, og erfaring med spesialpedagogisk arbeid i barnehage blir tillagt vekt ved ansettelse.

1.3 Forskerspørsmål

Fordi spesialpedagogene kommer i kontakt med barn med forskjellige vansker, og ulik annen oppfølging, ønsket jeg å fordype meg i deres syn på om og hvordan de kan utgjøre en ressurs for foreldrene, til barnets beste. At spesialpedagogene i undersøkelsen samarbeider så nært med barnehagene utgjør for meg en positiv tilleggsfaktor, på grunn av min interesse for barnehager og de yngste barna. For å avgrense oppgaven har jeg utformet forskerspørsmålet:

Hvordan forholder spesialpedagogen seg i relasjonen mellom spesialpedagogen og foreldrene for å utvikle et optimalt samarbeid for barnets beste?

1.4 Begrepsavklaringer

En klar og presis begrepsbruk minsker mulighetene for utydigheter og misforståelser i leserens møte med teksten. Derfor følger en klargjøring av de mest sentrale begrepene, og hvordan de er brukt i oppgaven.

Med **funksjonsnedsettelse** menes individuelle helsebegrensninger som bidrar til funksjonshemming (Hanisch, 2015). Mine informanter arbeider med barn under skolepliktig alder, som har fått et individuelt vedtak om behov for spesialpedagogisk hjelp etter Opplæringslovens § 5-7 (1998). Det barna har felles er således særlige behov for spesialpedagogisk hjelp uavhengig av medisinsk tilstand og diagnose. Barna har også svært varierende funksjonsnivå, fra barn med multihandikap til barn med sosial-emosjonelle vansker eller mindre språkforsinkelser.

Spesialpedagogens arbeidsoppgaver er beskrevet i barnets vedtak, og kan likeledes være veldig varierende, avhengig av hvilke behov barnet har. Spesialpedagogens rolle i forhold til foreldrene er imidlertid å samarbeide om tiltak for barnet, og gi råd i den grad foreldrene ønsker det. I hvilken grad, og hvordan de store variasjonene i barnas behov virker inn på mine funn vil jeg utdype nærmere i drøftingskapittelet.

En traumatisk krise, eller traumatisk livsopplevelse, som det å få et barn med funksjonsnedsettelse innebærer, stiller nye krav til foreldrene. Dette igangsetter et **utviklingsforløp, eller utviklingsprosess** (Cullberg, 1983, Davies, 1995). I oppgaven blir begrepene forløp og prosess benyttet synonymt. Prosessen er individuell, den kan variere i tid og styrke av de forskjellige komponentene. Prosessen har ofte elementer av sorg, stress, motstandsmekanismer og erkjennelse og aksept av barnets vansker. Resultatet av tilpasningen har individuelt utfall (Davies, 1995). Manglende erkjennelse og aksept av barnet slik det framstår, kan medføre vansker med å utøve foreldreskapet.

Bae og Waastad (1992, s.9) omtaler **erkjennelse** slik: « Muligens kan vi si at det å erkjenne er å gi seg selv lov til å komme nær og bli kjent med det som er?» De sier videre at erkjennelse må skapes, utvikles, leves og ivaretas av hvert enkelt individ. Anerkjennelse betyr å stå hos, stå bi, å være ved den som erkjenner. Det er altså en forventning om at foreldrene skal erkjenne barnet slik det fremstår, slik at de også kan bli i stand til å akseptere barnet.

Kirsten Uldall (1993) formulerer sin definisjon av **aksept** slik: «for meg betyr ordet aksept at foreldre er i stand til å stille passende krav til barnet med utgangspunkt i dets utvikling». Det er kanskje et utopisk mål at alle foreldre til enhver tid er i stand til å stille passende krav til sine barn. Aksept må derfor sees i et kontinuum fra at man aldri, og i ingen sammenheng, klarer å stille passende krav, og til man alltid, og i alle sammenhenger, stiller riktig tilpassede krav.

Den spesialpedagogiske hjelpen skal utformes i **samarbeid** med foreldrene, og deres syn skal tillegges vekt (Opplæringsloven 1998, § 5.4). Spesialpedagogen skal også råde foreldrene dersom de ønsker det (Opplæringsloven 1998, § 5.7). Lovteksten gir ellers ingen føringer for hvordan samarbeidet og **rådgivningen** skal utformes. En mer utdypende forståelse av begrepene blir diskutert i den teoretiske delen av oppgaven.

1.5 Innhold og oppbygning av oppgaven

Oppgaven er inndelt i fem kapitler, en innledning, en teoretisk del, et metodekapittel, et kapittel som omhandler funn og drøfting, og så et kapittel som omhandler noen gjennomgående problemstillinger og avsluttende kapittel.

Kapittel to vil belyse teori jeg anser som sentral for å utforske spesialpedagogens oppdrag, og være utgangspunkt for drøfting av hvordan spesialpedagogene i utvalget fyller sin oppgave i forhold til foreldrene. Videre belyser kapittelet innholdet i et humanistisk grunnsyn, samarbeid og rådgivning omhandles, og hvordan anerkjennelse kan representere et relasjonelt ståsted for spesialpedagogen i samarbeidet og rådgivningen. Hvordan foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser kan påvirke deres syn på, og relasjon til barnet og spesialpedagogen, er knyttet opp mot samarbeidet og rådgivningen. Hvordan et felles, intersubjektivt syn på barnet, gir bidrag til at spesialpedagogen og foreldrene kan forme et likeverdig samarbeid til barnets beste, følger deretter. Til slutt i kapittelet omhandles hvordan stress over tid kan påvirke helse, og en modell for faktorer som virker helsefremmende (den salutogenesiske modell).

Kapittel tre belyser de metodiske avveiningene bak utformingen av prosjektet, og hvilke hensyn som ligger bak de valgene som er foretatt. De vesentligste funnene fra intervjuene blir omhandlet i kapittel fire, som også inneholder en drøfting av hva funnene kan være uttrykk for. Til slutt i oppgaven kommer en betraktning rundt noen gjennomgående problemstillinger og drøfting av disse, samt avsluttende kommentarer.

Informantene er i noen grad spesialisert på hver sine typer vansker, dette blir ikke tydeliggjort eksplisitt i oppgaven. Hensynet til anonymisering av informanter og familier er årsak til dette, da tydeligere skiller vil øke gjenkjennelesfaren. Det kan sees som en svakhet ved oppgaven at det derfor bare på noen punkter blir synliggjort forskjeller i foreldrerådgivning med tanke på de forskjellige funksjonsnedsettelsene barnet har. Spesialpedagogenes samlede kompetanse skal imidlertid kunne dekke foreldrekontakt for barn med alle typer funksjonsnedsettelse. Seligman og Darling (2007) påpeker at det ikke er diagnosen, men vanskens innflytelse på dagliglivet som er avgjørende for foreldrenes behov. Tilbud som blir gitt spesielt til enkelte foreldre (som tegn-til-tale kurs) er ikke omhandlet i oppgaven, da dette ikke er del av spesialpedagogenes vanlige arbeidsoppgaver. Hvordan spesielt nært samarbeid med helsevesenet kan påvirke foreldrearbeidet, ligger også utenfor oppgaven.

Termene «spesialpedagog», «informant» og «hun» blir benyttet synonymt om hverandre i oppgaven, dette for å gi flyt i leseopplevelsen. Alle informantene var kvinner, men det finnes også mannlige ansatte spesialpedagoger på arbeidsstedet.

Foreldre omtales som foreldre, i oppgaven skilles det i liten grad på mor og far, og om samtalen har foregått med en eller begge foreldre til stede. Begrepet foreldre dekker i denne

oppgaven «stabilt tilgjengelige voksne personer» (jfr. Hafstad og Øvreeidet, 1998), uavhengig om de er biologiske foreldre eller ikke.

2 Teori

I dette kapittelet søker jeg å belyse teorier jeg anser gir en god bakgrunnskunnskap for hvordan spesialpedagogen kan fylle sin oppgave med hensyn til foreldrearbeidet. Innholdet i disse teoretiske modellene vil bli sammenholdt med funnene, i kapittel 4. Kjennskap til hva som ligger i begrepet samarbeid er vesentlig for å kunne vurdere i hvilken grad det forekommer et reelt samarbeid. For å vurdere hvorvidt spesialpedagogenes praksis avspeiler de humanistiske verdiene nedfelt i opplæringsloven (1998) og barnehageloven (2005), behøves kjennskap til hva humanisme innebærer. Spesialpedagogenes relasjonelle kompetanse må vurderes i lys av relasjonsteori, jeg ser Anne-Lise Løvlie Schibbys modell som sentral i denne sammenhengen. Og om spesialpedagogene er i stand til å støtte foreldrene til å føle mestring er avhengig i hvilken grad de kan hjelpe foreldrene med å oppleve situasjonen som begripelig, håndterbar og verd strevet.

2.1 Hva innebærer samarbeid og rådgivning

De formelle kravene til samarbeid og forelderådgivning er formulert i det spesialpedagogiske vedtaket. Foreldre har rett til vurdering av behov for spesialpedagogisk hjelp, og hjelpen skal utformes i samarbeid med foreldrene, og deres syn skal tillegges vekt (Opplæringsloven, 1998, § 5-4). Hjelpen er knyttet til barnet og ikke pedagogisk institusjon, dvs. at hjelpen også kan foregå for eksempel i hjemmet. Vurdering av behov for spesialpedagogisk hjelp forutsetter foreldrenes samtykke (Utdanningsdirektoratet, 2015). For barn under skolepliktig alder skal hjelpen omfatte tilbud om forelderådgivning (Opplæringsloven, 1998, § 5-7). Spesialpedagogen skal gi tilbud om rådgivning til foreldrene, mens det er frivillig om foreldrene ønsker å benytte seg av dette.

Lovteksten pålegger begge parter å samarbeide, men sier ellers lite om formen på samarbeidet, utover at foreldrenes syn skal tillegges vekt i måten hjelpen utformes på. Dette gir hvert enkelt arbeidssted, og hver enkelt spesialpedagog stor frihet i valg av metode.

Moen (2013) uttaler at samarbeid er et ord som benyttes i dagligspråket, og derfor finnes det også få forsøk på å definere det. I stedet finner man i litteratur om temaet beskrivelser av hva det innebærer. Hun viser blant annet til Kinge (2012) og Cameron og Tveit (2013) når hun sammenfatter beskrivelsene i fem gjensidig avhengige forhold som utkrystalliseres:

- samarbeid innebærer at deltakerne har felles forståelse av mål og hensikt
- samarbeid innebærer at den enkelte deltaker har kunnskap som er relevant for temaet
- samarbeid innebærer at den enkelte uttrykker og deler sin kunnskap med de andre
- samarbeid innebærer at den enkelte er engasjert, interessert, åpen og lyttende til det den andre sier
- samarbeid innebærer at deltakerne setter delene sammen slik at de munner ut i konkrete tiltak for å nå målet eller målene. (Moen, 2013).

Hun viser videre til at samarbeid innebærer en felles konstruksjon av ny kunnskap som innbefatter både innsikt i egen forståelse idet egen taus kunnskap blir ordsatt, og læring tilført fra de andre i gruppa. Hun omtaler dette som en ny, åpen og sosial kunnskap (Moen, 2013). Andersen og Rasmussen (1996) viser til Birthe Ravn sin definisjon av foreldresamarbeid som understreker respekt for hverandres forskjellige kunnskaper og likeverdigheten i forholdet. Denne vektleggingen av likeverdighet i relasjonen, blir også vurdert som vesentlig i anerkjennende kommunikasjon (Løvlie Schibbye, 2009), og kan bli sett som en plattform for samarbeidet.

Moen (2013) sine beskrivelser av samarbeid viser til forutsetninger og krav for at samarbeidet skal kunne kalles reelt. Disse kravene stilles til alle partene i samarbeidet. Spesielt kan deltakernes «felles forståelse av mål og hensikt» være en utfordring. Foreldre i sorg kan jo nettopp kjennetegnes av fornektning og drømmer om mirakuløs helbredelse dersom innsatsen bare er stor nok. Likeverdighet kan være en annen slik spesiell utfordring. Foreldrene møter i stor grad et «system», dette kan bestå av mange aktører. I samarbeidet inngår spesialpedagogen, barnehagen, PP-tjenesten og eventuelle helseinstanser, med hver sine sett av regler og rutiner for hvordan ting gjøres. Det er lett å føle seg mindreverdige og hjelpeløse dersom man ikke er kjent med hvordan disse systemene fungerer. Tangen (1999) refererer til tre forskjellige foreldrestiler eller tilnæringsmåter til skoler; Aktiv, avventende eller ambivalent. I hennes undersøkelse kom det fram at avventende og ambivalente foreldre ikke nødvendigvis var uinteresserte eller passive, men av forskjellige grunner var avventende med å ta kontakt. I hvilken grad, og hvordan spesialpedagogen arbeider for å utvikle kontakten, med sikte på å nå forutsetningene for samarbeid, søker jeg å belyse gjennom mine funn og drøftingen av disse.

Å samarbeide med familier med ett annet språk og med en annen kulturell bakgrunn, kan by på særlige utfordringer (Brenna, 2004). I en undersøkelse av pakistanske familier som har et

barn med funksjonshemming og deres møte med hjelpeapparatet, utført av Sørheim (referert i Stucin, 2009), ble det påpekt at mødrene ofte har størst ansvar for barnet med funksjonsnedsettelsen. Mødrene var imidlertid de i familien med minst norskkunnskaper. Dialogen endte derfor ofte med niking og smiling fra mødrenes side uten at de forstod mye av det som ble sagt. Fedrene var i undersøkelsen de som oftest hadde kontakt med hjelpeapparatet rundt deres barn. Sørheim påpeker videre at møter med hjelpeapparatet, som helsevesenet, PP-tjenesten og skole/barnehage, kan være deres viktigste informasjonskilde og måte å tilegne seg kunnskap på. Det er derfor svært viktig at disse møtene tilrettelegges på en slik måte at minoritetsforeldrene forstår hva som blir sagt og at de selv blir tatt på alvor, tatt hensyn til og hørt (Sørheim, referert i Stucin, 2009). I tillegg til språket kan det faktum at foreldrene ikke er tilstrekkelig kjent med norske forhold påvirke samarbeidet. I Sørheims undersøkelse (referert i Stucin, 2009 s.33), beskriver en mor sin situasjon om det å uttrykke sine og sitt barns behov til hjelpeapparatet på følgende måte: «Hvordan skal jeg kunne si det? Ikke kan jeg språket, og ikke vet jeg helt hva jeg kan be om. Jeg vet ikke hva de kan hjelpe oss med, og jeg vet ikke hvordan vi skal si det.» Utfordringer knyttet til norskkunnskaper har også vært relevant for mine informanter, da de arbeider med alle barn med spesielle behov som er bosatt i kommunen. Deres erfaringer rundt samarbeid med foreldre som har begrensede norsk-kunnskaper blir beskrevet og drøftet i kapittel fire.

Davies (1995, s 17) uttaler: «kjernen i rådgivning er å lytte til og snakke med mennesker». Rådgivning blir ofte benyttet som et samlebegrep blant flere lignende begrep som beskriver en form for eksperthjelp. I en pedagogisk sammenheng er det ikke «eksperten» som har rollen som rådgiver, men en rådgiver med et sett av teknikker, faglig innsikt og kunnskap som skal gi hjelp til selvhjelp for rådsøker (Johannessen, Kokkersvold og Vedeler 2001). Lassen (2012) beskriver et felt hvor det er glidende overganger fra terapi- til direkte rådgivning-konsultasjon og til veiledning hvor kontinuumet glir over til undervisning. Spesialpedagogens faglige kompetanse omfatter ikke det terapeutiske området. Hafstad og Øvreeidet (1998) deler det faglige arbeidet med barn og foreldre i tre grunnroller: En pedagogisk, som har fokus på sosialisering og kompetansefremming. En sosial rolle, som ivaretar omsorg og livskvalitet, og en helsefremmende og behandlende rolle. De hevder at i praksis må den enkelte fagperson ofte arbeide på tvers av sin grunnutdanning, institusjonens rammer blir mer avgjørende enn den formelle grunnutdanningen. Raundalen og Schultz (2006) hevder at det kan være god terapi i det at noen lytter til en og er en samtalepartner. I hvilken grad spesialpedagogen er bevisst sin mulighet til å bidra i foreldrenes gjenopprettelse av likevekt og opplevelse av

sammenheng gjennom å lytte til foreldrene vil bli belyst i drøftingen. Veiledning sees ofte som en opplæring av en profesjonell person gjennom en mer erfaren person innen samme profesjon (Handal og Lauvås, 1983) og det er veisøkerens egen, bevisste og selvstendige utvikling og modning som er det viktigste. Spesialpedagogens måte å råde foreldre på skal således ha som mål å øke foreldrenes evner til selv å mestre og håndtere. I oppgaven vil rådgivning og veiledning bli brukt som synonyme begreper, fordi informantenes begrepsbruk er slik.

I undersøkelsen fant jeg flere dilemma forbundet med rådgivning. Hvordan frivillighet påvirker rådgivningen, og hvordan vurderingene mellom hva som er samarbeid, veiledning og rådgivning påvirker relasjonene blir søkt belyst. En grundigere utdypning av disse dilemmaene blir gjort i kapittelet som tar for seg funn og drøfting av disse.

2.2 Spesialpedagogens rammeverk, et humanistisk grunnsyn

Moen (2007, s 109) beskriver livssyn som «summen av de overbevisninger man har om livets grunnleggende spørsmål». De spørsmålene som er så grunnleggende at de svarene vi gir, er med på å danne rammeverk for alle våre daglige tanker og handlinger. Livssyn kan være mer eller mindre bevisst, og det kan være mer eller mindre samsvar mellom en persons uttalte normer og livssynet som kommer til uttrykk i tanker og handlinger (Moen, 2007). Det verdisynet og livssynet spesialpedagogene praktiserer er på denne måten rammeverk for alle handlinger og all interaksjon med foreldrene. Å utforske i hvilken grad spesialpedagogenes praksis samsvarer med opplæringslovens (1998) og barnehagelovens (2005) vektlegging av humanistiske verdier er derfor interessant.

Bruken av begrepet «humanisme» inneholder i dag flere, nokså distinkte betydninger, og en bruk av ordet er som betegnelse på et bestemt verdisyn (Svendsen, 2007). Det er denne bruken av begrepet som her skal beskrives. Humanisme innebærer erkjennelse av at det finnes noe «essensielt og universelt menneskelig», noe spesifikt menneskelig, og at dette er felles for alle mennesker til alle tider og steder (Aas, 2011, s18). Kjernen i humanismen som livsholdning og moralsk veileder er det enkelte menneskets uendelige verdi og ukrenkelighet. Sagt litt annerledes: «Humanister vil anerkjenne lik menneskelighet i alle mennesker» (Hagtvedt, 2007 s116). Humanisme utfordrer også vår toleranse, vi må verdsette at i

menneskenes forskjellighet ligger dype kilder til kunnskap om menneskets kår, til nye opplevelser, til utprøving av det ukjente, til opplevelse av variasjon, skaperkraft, fantasi og lærdom. (Hagtvedt, 2007). Moderne humanisme tar som utgangspunkt at mennesket skal stå på egne ben, og selv ta ansvar for hva vi tenker og holder for sant. Svendsen (2007) framhever Kant sitt syn: å være en person er å være ansvarlig overfor seg selv og andre – og at det er denne egenskapen som hever mennesket over den materielle verden. Mennesket har således en plikt til å søke innsikt i seg selv, for derigjennom å bli et bedre menneske. Et humanistisk grunnsyn tar utgangspunkt i at alle mennesker har iboende krefter og muligheter til å gjøre egne valg og realisere sitt potensial når de primære behovene er dekket (Lassen, 2012). At det finnes noe spesifikt menneskelig, at mennesket er ukrenkelig, og selv ansvarlig for sitt liv, er det grunnlaget som utgjør den humanistiske plattformen for samarbeid og rådgivning. Dette innebærer likeverdighet, toleranse og respekt for hverandre i samarbeidet. Spesialpedagogen har med dette verdisynet en plikt til å søke innsikt i seg selv, for derigjennom å bli et bedre menneske, og en bedre yrkesutøver. Humanismens tro på mulighet for personlig videreutvikling, gir andre muligheter i rådgivningen enn en mer statisk tilpasning (Rogers, 1990). Et livssyn kommer til uttrykk på varierte måter, gjennom språk, men ikke minst gjennom holdninger og handlinger.

2.3 Kompetansebegrepet

Kompetanse betyr i denne sammenheng at noen har de nødvendige kvalifikasjoner til å fylle en stilling, ivareta bestemte oppgaver eller uttale seg om et spørsmål (Skau, 2011). Skau (2011) mener kompetanse består av tre faktorer, som er gjensidig avhengige av hverandre:

- Teoretisk kunnskap som består av faktakunnskaper blant annet om funksjonsnedsettelsen, og allmenn, forskningsbasert viten.
- Yrkesspesifikke ferdigheter, praktiske ferdigheter, metoder og teknikker som særpreger yrket. Innen veiledning vil dette kunne dreie seg om lytteteknikker, evne til oppmerksomt nærvær, å kunne stille forløsende spørsmål, med mer.
- Personlig kompetanse, som handler om hvem man er som person, overfor seg selv og overfor andre.

Personlig kompetanse kan relateres til Rogers' (1990) begrep å være genuin. Skau (2011, s 61) beskriver personlig kompetanse slik: «Den er en unik kombinasjon av menneskelige kvaliteter, egenskaper, holdninger og ferdigheter som vi mer eller mindre intuitivt tilpasser ulike profesjonelle sammenhenger.» Personlig kunnskap er personlig og erfaringsbasert, og kan være vanskelig å beskrive. I stor grad kan den sies å være taus og internalisert kunnskap. Taus kunnskap kan man imidlertid forsøke å ordsette, formidle og dele med andre (Handal og Lauvås, 1983 og Skau, 2011). Oppgaven vil hovedsakelig omhandle personlig kompetanse, og i noen grad de yrkesspesifikke ferdighetene: Å lytte, å forstå, å akseptere og tolerere og å bekrefte.

2.4 Spesialpedagogens relasjonskompetanse

Som tidligere vist, kan samarbeid med foreldre til barn med funksjonsnedsettelse stille særlige krav til spesialpedagogens relasjonskompetanse. Spesialpedagogen har et særlig ansvar for å ivareta relasjonen med foreldrene, ettersom hun er den profesjonelle part. Spesialpedagogen må i tillegg til å inneha kunnskaper om funksjonsnedsettelsen, derfor inneha relasjonskompetanse. Det innebærer både kunnskaper, holdninger og ferdigheter. I hvilken grad føler spesialpedagogene at de har det, og i hvilken grad benytter de dette i relasjonen til foreldrene?

Anne-Lise Løvlie Schibbye (1996) utviklet en modell for terapeutisk arbeid, mellom klient og terapeut. I alle samarbeids-relasjoner kan imidlertid hovedpunktene og grunnsynet benyttes (Møller, 2012), og vil gi en etisk plattform for arbeidet (Løvlie Schibbye, 2009). Modellen for anerkjennende kommunikasjon bygger på et humanistisk grunnsyn, og er påvirket av dialektikk, eksistensfilosofi og psykoterapi (Løvlie Schibbye, 2009). Den vektlegger psykologisk nærhet og affektiv tilnærming, beskrevet som en helbredende forståelse (Løvlie Schibbye, 1996). I hvilken grad dialogen og samspillet med spesialpedagogen innehar disse kvalitetene som kan være med å gi forutsetninger for endring i foreldrenes tanker og følelser, er interessant å belyse. Om spesialpedagogen er bevisst sin mulige rolle i dette, og hva hun gjør konkret for å bevirke endring er også interessant. Modellen understreker tanker og følelser som utgangspunkt for atferd, og at en indre endring er nødvendig for å oppnå varig atferdsendring. Dette bygger på Hegel som hevder at en persons bevissthet blir til i, eller via, den andres bevissthet (Løvlie Schibbye, 1996). Det er i dialogen og samspillet forutsetningene for endring skapes, og det er i et dialektisk forhold endringene oppstår (Løvlie Schibbye, 1996). Selv-erkjennelse oppstår i, og videreutvikles i, relasjoner gjennom hele livet.

En anerkjennende holdning vil bevirke en økende selvrefleksjon og selvavgrensing hos rådsøker (Løvlie Schibbye, 1996). Støtte til å reflektere over egen rolleutøvelse som foreldre, og avgrense egne tanker, følelser og behov fra barnets behov, vil gjøre det lettere å se barnet som det framstår, og ta kvalifiserte valg (Bø, 2011 og Kinge, 2009). Støtten fra rådgiver vil gi rådsøker større trygghet til å utforske egne følelser, det vil drive rådgivningsprosessen framover, og kan bidra til dypere refleksjoner, og mer varige personlige endringer (Rogers, 1990) Denne type bevisstgjørings- og endringsprosesser er læringsprosesser hvor eget indre selv, dvs. etiske og selvhevdende verdier, holdninger og innstillinger, endres. Egen karakterdanning, og egne holdninger og verdier dannes på grunnlag av kognitiv kunnskap, emosjonelle og sosiale erfaringer og gjennom utvikling av ferdigheter (Befring, 2014). Et rådgivningsforløp må ta hensyn til alle disse fire læringsområdene, dersom endringene skal bli fullstendige. Den anerkjennende modellen ivaretar spesielt de emosjonelle erfaringene og bearbeidingen av disse på en bevisst og åpen måte, som er nødvendig for en helhetlig endring og læring.

Anerkjennelse innebærer likeverd i Løvlie Schibbyes (2009) betydning av ordet. Det forutsetter at det i samarbeidet og rådgivingen er en subjekt-subjekt relasjon. Rådsøker oppfattes å ha spesielle forutsetninger for å tenke, handle og føle som det gjør, og sees på som et helt, likeverdig menneske (Løvlie Schibbye 2009). Rådsøker har autoritet med hensyn til sine opplevelser, tanker og følelser, uansett hvor forskjellig disse er fra rådgivers oppfatninger (Møller, 2012). Rådgiver må innta en utforskende holdning til rådsøkers tanker og følelser, og se det som bakgrunn for handlingene. Relasjonen er preget av respekt, hvor den utforskende innstillingen er preget av en fordomsfri og ikke-vurderende holdning. Dette innebærer blant annet at spesialpedagogene må ha forståelse for at foreldre kan utøve foreldrerollen svært forskjellig. Partene skaper hverandres forutsetninger for å være et subjekt, og bli sett av et subjekt i relasjonen (Løvlie Schibbye, 1996). Å være anerkjennende er en grunnholdning, en grunnleggende innstilling, ikke en strategi eller metode. Løvlie Schibbye beskriver «å være anerkjennende som en prosess, et reisverk for det som skapes i forholdet», og videre: «Anerkjennelse er ikke noe du har, men noe du er» (Møller, 2012 s. 18). Vår væremåte viser vår grad av anerkjennelse. Holdningen er således internalisert i spesialpedagogen, og kan av den grunn være blitt en så naturlig del av egen personlighet, at den kan være vanskelig å ordsette. Likeverdighet og subjektrelasjonen kan være til stede selv om forskjellige roller og kunnskap om barnets vanske eller diagnose gir et asymmetrisk forhold til det objektive saksfeltet (Møller, 2012). Om fullstendig frivillighet er en forutsetning for likeverdighet kan

muligens diskuteres. Frivillighet gjør uansett likeverdigheten enklere å oppnå. Den gir begge parter mulighet for å avslutte relasjonen dersom en føler seg undertrykket. Opplæringsloven (1998) forutsetter et samarbeid mellom spesialpedagog og foreldre, mens rådgivning er det frivillig å motta. I praksis viser funnene at det i disse situasjonene sjelden er et klart skille mellom samarbeid og rådgivning fra spesialpedagogens side. Spesialpedagogens innspill i et samarbeidsmøte kan ha en rådgivende intensjon.

I boka «Livet med Marikken» (Eidslott, 2014) beskriver moren til et barn med Downs syndrom hvordan hun ble mottatt på en hjerteavdeling på et sykehus. Hun ble møtt av en verdighet og en varme, og beskriver at det kanskje var første gang hun følte at noen så på Marikken som en ekte baby – ikke bare som et syndrom. Løvlie Schibbye (2009) ser anerkjennelse som en eksistensiell nødvendighet. Når anerkjennelsen er til stede er det mulig «å bli alt man er i stand til å bli», og i denne sammenheng som foreldre til et barn med funksjonsnedsettelse. I kapittel fire, vil jeg drøfte om spesialpedagogens anerkjennelse av barnet, og måter å vise det fram for foreldrene, kan påvirke foreldrenes oppfatning av eget barn. På denne måten kan anerkjennelse bli gjensidige prosesser mellom spesialpedagogen, barnet og foreldrene.

Løvlie Schibbye (1996) beskriver hvordan væremåten kan observeres og analyseres gjennom 5 ferdigheter: hvordan man lytter, forstår, aksepterer, tolererer og bekrefter. I hvilken grad spesialpedagogene har internalisert disse ferdighetene er vesentlig for deres anerkjennende holdning. Ferdighetene er gjensidig avhengig av hverandre. Om en relasjon er preget av anerkjennelse kan ikke observeres gjennom enkelt-episoder, men må tolkes helhetlig og ut fra grunntonen i relasjonen (Løvlie Schibbye, 2009).

Å lytte

Både i humanistisk og psykodynamisk rådgivingstradisjon vil å lytte til råde søker være svært sentralt. Løvlie Schibbyes beskrivelse av «å lytte» sammenfaller i stor grad med Davis' (1995) begrep «aktiv lytting» og Egans (2010) begrep «empatisk lytting». Det er en aktiv og fordomsfri prosess hvor rådgiver prøver å «suge til seg» alt råde søker uttrykker bevisst og ubevisst, og også være bevisst egne reaksjoner. En forutsetning for at råde søker skal fortsette å fordype seg i egne oppfatninger, er at råde søker oppfatter rådgiver som interessert (Lassen, 2002). Løvlie Schibbye (1996) betegner å lytte som en type «inntakende» oppmerksomhet, hvor rådgiver også lytter til non-verbale signaler og det som ikke omtales. Styrke og dybde i

utsagnene må loddes (Løvlie Schibbye,1996). Egan (2010) fremhever at man må lytte aktivt, nøyaktig og lytte etter mening. Det er nødvendig å finne hvor foreldrene er i forhold til hverandre, og hvor de er i forhold til sorgprosessen for å kunne utforske og anerkjenne dette (Kinge, 2009). Å tolke hvilke behov foreldrene har nå, og felles sette ord på og finne tiltak for å tilfredsstille det som er mulig, kan gi krefter til å stå i situasjonen (Lassen, 2012). Den kunnskapen som rådgiver har kan bidra til å avdekke at foreldrene har behov de kanskje ikke enda har erkjent. Dette kan være behov for hvile eller tid til egen disposisjon. Ved å avdekke hvilken støtte foreldrene opplever at de har hos familie og i nærmiljøet kan større innsikt om potensielle ressurser bli bragt fram. Det kan forhindre følelsen av å stå alene. Å respektere og anerkjenne at det rådgiver lytter ut er foreldrenes opplevelser, og at slik framtrer virkeligheten for dem blir viktig. Frustrasjon, sorg, fortvilelse, angst og sinne over situasjonen påvirker hvordan foreldrene opplever situasjonen. Kunnskap om dette kan forhindre at spesialpedagogen går i forsvarsposisjon dersom hun opplever kritikk. De faktiske omstendighetene er det ikke sikkert man kan endre, men man kan gi psykologisk støtte ved å lytte og anerkjenne at det akkurat nå er slik foreldrene opplever verden. Man bør lytte både etter individuelle utsagn og etter mønstre for tenkning, for å få en oppfatning av radsøkers tilnæringsmønster (Egan, 2010). Dette kan gi kunnskap om hvordan foreldrene vanligvis forholder seg til utfordringer. Om radsøker normalt ser seg i stand til å håndtere vansker, eller som et offer for omstendigheter utenfor egen kontroll, vil kunne avdekke radsøkers generelle opplevelse av sammenheng og mestringsevne. Det er i seg selv terapeutisk å bli lyttet til, for gjennom ordene griper og begriper man virkeligheten. For mennesker i en følelsesmessig kaotisk situasjon slik det ofte er for disse foreldrene, kan det å sette ord på tanker og følelser virke klargjørende (Davies, 1995 og Raundalen og Schultz, 2006).

Å forstå

I følge Løvlie Schibbye: «... må terapeuten gå inn i klientens opplevelsesverden, og «kjenne på» følelser slik de oppleves for klienten, mao. kontakte tilsvarende følelser i seg selv» for å oppnå en indre forståelse som hun omtaler som en terapeutisk forståelse (Løvlie Schibbye,1996 s.534). «Terapeutisk forståelse» beskrives i stor grad sammenfallende med «intersubjektivitet» av Stern (2007). Begge framhever denne indre forståelsen sin helbredende effekt (Løvlie Schibbye, 2009, og Stern, 2007). Begrepet: «å ta radsøkers perspektiv» (Lassen, 2012) som ofte er brukt innen rådgivning, innebærer å se det radsøker ser, å se verden med radsøkers øyne. Og i denne sammenhengen også se barnet med foreldrenes øyne.

I Løvlie Schibbyes (1996) modell står både nærheten i det intersubjektive feltet og selvavgrensningen sentralt.

Å føle og erkjenne hvordan det er å få et funksjonshemmet barn, kan være krevende både for foreldre og rådgiver, og det kan være en beskyttelse i å ikke erkjenne følelsene fullt ut (Kinge, 2009). Å forstå disse mekanismene gir også respekt for foreldres tempo i erkjennelsesprosessen. Det er viktig at rådgiver er seg bevisst at rådgiver og råde søker er adskilte individer, slik at man ikke forblir værende sammen i sorg og fortvilelse. Rådgiver kan vise at det likevel finnes en fremtid – ved å tilby foreldrene å se sin virkelighetsoppfatning «utenfra», fra et nytt perspektiv når foreldre ikke ser noen vei framover. Som hjelper kan man lett forsøke å forsvare seg mot en følelse av fortvilelse ved å initiere aktivitet, eller «tiltak» (Kinge, 2009). Selv om Moen (2013) ser konkrete tiltak for å nå mål som vesentlig i samarbeidet, kan det være nødvendig å skynde seg langsomt, slik at de beste tiltakene blir bragt på banen og valgt. Press fra omgivelsene om hvordan foreldrene «bør» føle kan gjøre det vanskelig for foreldrene å holde tak i egne følelser, opplevelser og selvavgrensning. I hvor stor grad det er mulig å opprettholde opplevelsen av å bli ivaretatt og forstått på et indre plan i møter med mange deltakere og med stram tidsramme vil jeg berøre i kapittel fire, i funn og drøftingsdelen.

Å akseptere og å tolerere

Å akseptere er bygget på et humanistisk grunnsyn, her står menneskeverdet sentralt. Det innebærer og at rådgiver må anerkjenne og akseptere råde søkers frihet og rett til å ta egne valg, men også endre seg (Rogers, 1990). Hvordan spesialpedagogen balanserer foreldrenes rett til å ta valg som også påvirker barnet opp mot det hun ser som barnets behov kan være krevende. Å tolerere innebærer i denne sammenheng «å tåle». Å tåle å leve seg inn i råde søkers fortvilelse, negative tanker, holdninger og handlinger. Samtidig som en aksepterer og viser omsorg for råde søker som menneske. Dette stiller krav til rådgiver. Men det kan fungere som et stillas for relasjonen og som støtte for råde søkers endringsprosess (Davies, 1995). Spesialpedagogene må ha personlig styrke til å tåle å gjenkjenne og erkjenne egne følelser av fortvilelse, og samtidig gjennom å avgrense seg fra foreldrene gi foreldrene anledning til å se andre perspektiver og muligheter. Råde søkers mulighet til «å hvile seg mot» rådgivers evne til aksept og toleranse, og følelsesreguleringen i relasjonen, gjør det mulig for råde søker å gå inn i belastende utforsking og endring av eget selv (Løvlie Schibbye, 1996). Ofte vil man oppleve at det å tåle og akseptere egne følelser gjør følelsene mindre truende (Løvlie Schibbye, 1996),

og at det kan bli plass til andre følelser ved siden av. Man kan bli i stand til å se barnet med andre øyne, ikke bare se sin egen manglende evne til å være glad i, eller bare barnets funksjonsnedsettelse. Når man har erkjent, og delt egne følelser i en atmosfære av aksept, kan det oppleves godt at andre hjelpepersoner kan gi barnet det du selv ikke er i stand til på det tidspunktet (Davies, 1995). Ansvar for å reagere om man er i tvil om omsorgen for barnet er tilstrekkelig, hviler likevel på spesialpedagogen og barnehagen. Rådgiver må akseptere og anerkjenne følelsene slik de er. Foreldrene må ikke oppleve at rådgiver stiller moralske krav om at følelsene skal endres (Løvlie Schibbye, 1996). Men følelser er ikke statiske. Følelsene kan endres ved at rådsøker ser dem gjennom rådgiver, følelsene kan også endres over tid (Løvlie Schibbye 1996). Om spesialpedagogens omtale av barnet, og måten spesialpedagogen «viser fram» barnet for foreldrene, også kan være med å endre foreldrenes innstilling til eget barn, blir drøftet i kapittel fire.

Dersom erkjennelsen av funksjonshemmingen har kommet brått, og er av alvorlig grad, vil foreldre ofte oppleve en følelsesstorm og stor fortvilelse. Egen identitet som kompetent, og en som mestrer livet, kan bli rokket (Davies, 1995), dette kan sees som å bli rokket i egen opplevelse av sammenheng. Aksept, støtte, og praktisk hjelp er nødvendig i denne perioden. Å motta slik aksept og omsorg kan for noen være vanskelig og truende for egen identitet (Egan, 2010). Det kan føre til forsvarsmekanismer som vanskeliggjør samarbeidet. Etter hvert vil behovet for intens og kontinuerlig hjelp avta. Imidlertid kan behovet for å bearbeide det som har skjedd være tilbakevendende. Spesialpedagogen kan være en støtte i denne bearbeidingen. Ofte vil erkjennelsen av barnets vansker komme mer gradvis, og etter at barnet har startet i barnehage. Pedagogisk leder og spesialpedagogen kan da stå foreldrene bi i deres prosess med gradvis å erkjenne vansken, begripe funksjonsnedsettelsens konsekvenser og eventuelt motta en diagnose.

Å bekrefte

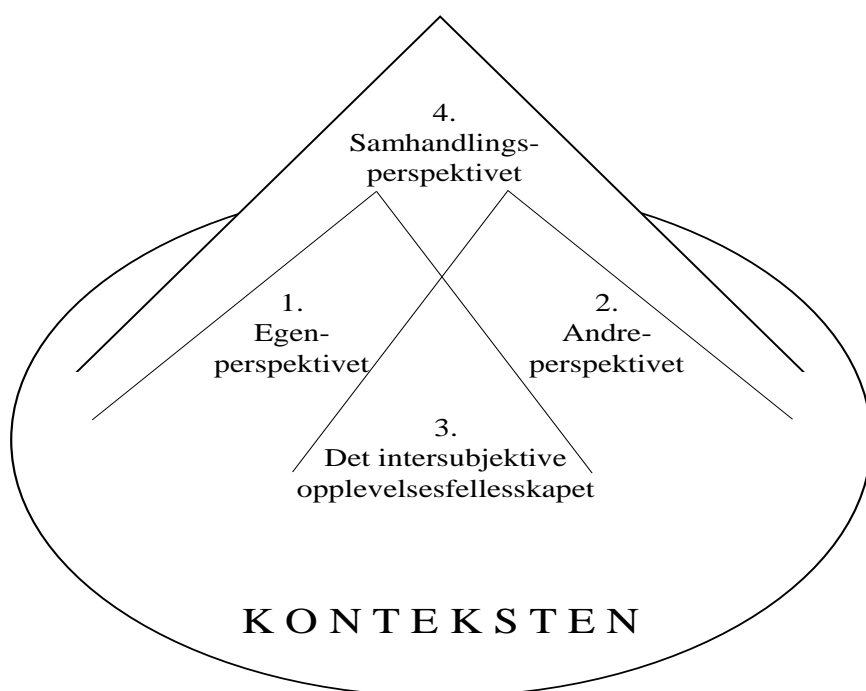
Å bekrefte innebærer i denne sammenheng at rådgiver bekrefter og understøtter rådsøkers opplevelser, samtidig har rådsøker enerett til å definere sin opplevelsesverden (Løvlie Schibbye, 1996). Bekrefte kan være i forhold til det som er sagt. Vel så viktig, er likevel det underliggende; følelser og skjulte budskap (Løvlie Schibbye, 1996). En spørrende, undersøkende form ivaretar subjektrelasjonen og likeverdigheten (Løvlie Schibbye, 2001). Rådsøker vil kunne «lande» i sin egen forståelse, ved at rådgiver bekrefter det som er vesentlig for rådsøker. Det gir en erkjennelse av egen opplevelse, og at den er forståelig for

andre. Gjennom å få opplevelsen reflektert fra en annen, får råde søker et utenfra perspektiv på sin egen opplevelse, dette kan også virke avgrensende (Løvlie Schibbye, 1996). Bae (i Møller, 2012) bruker begrepet «å gi kraft til» råde søkers opplevelse. Bekreftelse ligger mer enn i ordene som brukes i forståelsen, i samspillet og i den følelsesmessige samhörigheten (Møller, 2012). Dersom råde søker er svært springende, kan bekræftelse også brukes som en slags oppsummering, for å holde tråd i fortellingen, (Egan, 2010). Bekreftelse må likevel ikke sees som en teknikk eller strategi (Løvlie Schibbye, 1996). Ved at følelsene blir knyttet til en bestemt opplevelse og i en bestemt sammenheng, og ikke som et generelt reaksjonsmønster når man opplever frustrasjon, kan bekræftelse også virke avgrensende og impulshemmende (Møller, 2012). Denne følelsesmessige avgrensingen kan styrke handlingskompetansen og opplevelsen av sammenheng (Antonovsky, 2000).

I følge Davies (1995) innebærer å bekræfte foreldre som har fått et funksjonshemmet barn, å bekræfte sterke følelser av fortvilelse, sinne og frustrasjon. Disse følelsene kan noen ganger komme til uttrykk som sinne rettet mot helsepersonell og hjelpeinstanser. Hjelpeløshet, avmakt og ansvarsfraskrivelse kan være tegn på fortvilelse. Følelsene belagt med skam og skyld, de «forbudte» følelsene, er tidvis ikke erkjent eller blir forsøkt skjult og kommer til uttrykk på andre måter (Larsen og Buss, 2010 og Kinge, 2009). Om disse følelsene får lov å komme til overflaten, bli snakket om og få mulighet til å bli avgrenset og bearbeidet, kan avhenge av foreldrenes åpenhet. Løvlie Schibbye (1996) sier at partene skaper hverandres forutsetninger i dette samspillet mellom rådgiver og råde søker, dette gir muligheter for å påvirke grad av åpenhet. Affektiv innlevelse, deling og bekræftelse kan bidra til dannelsen av selvstrukturer. Å være i stand til å bekræfte også skam- og skyldbelagte følelser, forutsetter at rådgiver har bearbeidet egne slike følelser (Løvlie Schibbye, 1996). Å se bak råde søkers opptreden, atferd og uttalelser for å avdekke underliggende motiver, er nødvendig. Å overse negative handlinger, og heller tolke og reagere på de underliggende problemstillingene, krever raushet og fleksibilitet (Kinge, 2009). Det kan virke som et paradoks å bekræfte følelser av hjelpeløshet og avmakt og ønske om ansvarsfraskrivelse når det er evne til å ta styring over eget og familiens liv råde søker ønsker (Davies, 1995). Rådgiver må bekræfte råde søkers følelser og virkelighetsoppfatning, for at råde søker kan bli i stand til å se dem i et «utenfra perspektiv» og ta tak i dem og endre dem. Gjennom å oppleve aksept av følelsene vil råde søker kunne få et handlingsrom for å endre dem (Løvlie Schibbye, 1996).

2.5 Intersubjektivitet

Intersubjektivitet handler i denne sammenhengen om «å se det samme barnet» og å dele den samme erkjennelsen. Kunnskapsdeling, og felles forståelse av mål og hensikt er kjennetegn på reelt samarbeid (Moen, 2013). Et større intersubjektivt felt vil derved berike samarbeidet. Intersubjektivitet beskrives som en mental kontakt av et spesielt slag – man kan føle innholdet i den andres sinn (Stern, 2007). Dette kan være gjensidig, to mennesker ser og føler det samme mentale landskapet en stund og er bevisst at de ser og føler det samme. Det er snakk om følelse, ikke kognitiv forståelse. Stern (2007) hevder at alle har medfødt evne til intersubjektivitet, men den kan variere med arvelige og kulturelle faktorer. Psykologisk nærhet er et annet ord for intersubjektivitet, og psykologisk avstand for det motsatte. Delvis beslektede begreper er mentalisering og speiling. Nærhet kan ha et kognitivt, et følelsesmessig og et atferds- eller uttrykksaspekt. Henderson og Thompson (2011) ser på disse tre aspektene ved selvet, og deler retningene innenfor rådgivning opp i forhold til om de hovedsakelig tar sikte på å intervensere på det affektive, kognitive eller atferdsmessige området.

Figur 1: Røkenes og Hansen (2006), en fire-perspektivmodell for kommunikasjon.

Røkenes og Hansen (2006) hevder at det finnes fire perspektiver på kommunikasjon. Foreldrene har sitt perspektiv, spesialpedagogen sitt, og det finnes et perspektiv på kommunikasjonen og relasjonen mellom dem. Det fjerde perspektivet er det de kommuniserer

om. Det intersubjektive opplevelsesfellesskapet beskriver det som rådgiver og råde søker har felles fokus og felles forståelse av. I oppgaven vil det være foreldrenes og spesialpedagogen sin felles opplevelse av barnet, og dets livssituasjon på kort og lang sikt. Felles erkjennelse av hvordan foreldrene opplever sin foreldrefunksjon, hvilken virkelighet barnet møter i og utenfor barnehagen, og innlevelse i barnets situasjon vil utvide det intersubjektive feltet. Når spesialpedagog og foreldre klarer å «tone seg inn på hverandre» øker mulighetene for å utvide det intersubjektive feltet, og kapasiteten vil øke både for foreldre og spesialpedagog (Røkenes og Hansen, 2006).

Intersubjektiviteten kan bli hemmet både av indre og ytre faktorer. De ytre er blant annet mulighet for skjerming og kontinuitet. De indre faktorene kan blant annet være at rådgiver eller råde søker ikke er mentalt tilstede, tankene er opptatt av noe annet, eller forsvarsmekanismer i forbindelse med erkjennelsesprosessen. Trygghet på seg selv og i situasjonen er en annen viktig indre faktor. Trygghet hviler på en erkjennelse og aksept av en selv som menneske og i rollen. Både rådgivers og råde søkers varierende grad av trygghet påvirker muligheten til intersubjektivitet.

Det sier seg selv at mengden av felles forståelse (se modellen feltet 3) kan variere, både avhengig av rådgiver og råde søker. Spesialpedagogens evne til å klare å trekke inn alt som kan være relevant i forhold til felles fokus, kan bidra til å øke den felles forståelsen. Forskjellig erkjennelse av barnet og dets vanske kan være årsak til at man ikke finner en felles forståelse av det man ser, forskjellig kunnskapsbakgrunn kan være en annen årsak, og forskjellig vektlegging av hva barnet trenger kan forhindre enighet om tiltak. Slitasje kan vises som avtakende engasjement i forhold til rådgivingen, fordi den kan oppleves som mindre meningsfull for begge parter. Spesialpedagogen kan behøve ekstern hjelp for å finne nye innfallsvinkler til samarbeidet. Motsatt kan det intersubjektive felt øke etter hvert som samarbeidet skrider fram og man blir bedre kjent. Dette kan gi begge parter opplevelse av økt meningsfullhet, og derved økt motivasjon og innsats.

2.6 Foreldrenes forutsetninger, en helsefremmende modell

Foreldrenes motivasjon for og evne til å gripe tak i utfordringer i eget liv, og til å oppleve mestring varierer. Underveis i arbeidet med masteroppgaven fattet jeg interesse for en modell

som har fokus på faktorer som medvirker til at man tåler det stress livets påvirkninger og hendelser gir, uten at helsen blir negativt påvirket over tid (Antonovsky, 2000). Tenkningen er således sterkt mestringsorientert (Sommerschild, 1998). Antonovsky kalte modellen en salutogenesisk modell, og innførte begrepet «Sense of coherence» (SOC), oversatt som en «opplevelse av sammenheng». Begrepet ble utviklet til å inneholde:

«Oplevelsen af sammenhæng, er en global indstilling, der udtrykker den udstrækning, i hvilken man har en gennemgående, blivende, men også dynamisk følelse af tillid til, at (1) de stimuli, der kommer fra ens indre og ytre miljø, er strukturerte, forudsigelige og forståelige; (2) der står tilstrækkelige ressourcer til rådighed for en til at klare de krav, disse stimuli stiller; og (3) disse krav er utfordringer, det er værdt at engagere sig i.» (Antonovsky, 2000 s.37)

Definisjonen inneholder på denne måten de tre faktorene: Begripelighet (comprehensibility), håndterbarhet (manageability) og meningsfullhet (meaningfulness) som er utdypet og gitt et meningsinnhold.

Den personlige opplevelsen av sammenheng er en gjennomgående følelse, utviklet fra egen barndom, og som er relativt stabil ved 30-års alder, men likevel dynamisk og påvirkelig (Antonovsky, 2000). På denne måten kan man se foreldrenes «opplevelse av sammenheng» som en del av foreldrenes forskjellige forutsetninger, men at den også er påvirkelig, blant annet gjennom samspill med spesialpedagogen. Det er i dialogen og samspillet forutsetningene for endring skapes, og det er i et dialektisk forhold endringene oppstår (Løvlie Schibbye, 1996). Barnets personlige opplevelse av sammenheng utvikles i barndommen, og dets opplevelser i førskolealder og i skolealder blir derfor av stor viktighet. Spesialpedagogen må på denne måten ha et tosidig perspektiv, både barnets og foreldrenes opplevelse av sammenheng. Faktorene begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet er gjensidig avhengig av hverandre (Antonovsky, 2000). Om man opplever høy meningsfullhet, høy begripelighet og høy håndterbarhet, har man en generell høy opplevelse av sammenheng (SOC). Komponentene påvirker hverandre, og har en tendens til å presse hverandre opp eller ned, og til større eller mindre opplevelse av sammenheng (Antonovsky, 2000), og derved mot en statistisk sett bedre eller dårligere helse.

I begrepet **begripelighet** ligger i hvilken grad man opplever indre stimuli, som følelser, og ytre stimuli, som hendelser, som tydelige og strukturerte, og en forventning om at stimuli man

i fremtiden blir utsatt for også vil være begripelige (Antonovsky, 2000). Foreldrenes varierende evne til å organisere inntrykk stiller krav til hjelpeapparatet og spesialpedagogens framstillingsevne. Å gjenta informasjon flere ganger er nødvendig. En tillitsfull relasjon og trygge og forutsigbare rammer for samtalene demper emosjonene, slik at informasjonen lettere blir oppfattet. At foreldrene får mulighet til selv å sette ord på opplevelsene, bidrar til struktur og begripelighet. At foreldrene får utløp for egne følelser i en aksepterende og tolererende atmosfære, kan bidra til differensiering av disse. Antonovsky (2000) påpeker at udiffensierte følelser som angst, raseri, skam, fortvilelse, forlatthet og forvirring virker lammende og mobiliserer forsvarsmekanismer. Mens differensierte og fokuserte følelser, som bedrøvelse, frykt, smerte, vrede, skyld, sorg og bekymring, derimot aktiverer mestringsmekanismer og virker handlings-motiverende. Å lytte med aksept og toleranse, kan på denne måten styrke foreldrenes handlingskompetanse. Barnets opplevelse av begripelighet vil øke dersom det erfarer forutsigbare og konsekvente reaksjoner fra omgivelsene.

I begrepet **håndterbarhet** ligger en forventning om at «ting vil gå så godt, som man med rimelighet kan forvente» (Antonovsky, 2000 s. 35) En forventning om egen evne til å fremskaffe ressurser til å håndtere de utfordringene livet gir. Ressursene kan være egne, eller andre man stoler på som gjør dem tilgjengelige. Hjelpeapparatet og spesialpedagogens kunnskaper om hvilke ressurser som kan være tilgjengelige, og hvordan de framlegger disse mulighetene for foreldrene er vesentlig. Å gi realistiske forventninger og tilpasset hjelp med søknadsprosesser, styrker foreldrenes opplevelse av mestring (Bø, 2011). Å støtte foreldrene i å utforske egne muligheter og ressurser i eksisterende nettverk kan gi opplevelse av nye muligheter, og øke foreldrenes opplevelse av å håndtere utfordringene de er stilt overfor. Rådgiver kan på denne måten også framstå som en som har noe å tilføre foreldrene – kunnskaper, mot, energi og støtte, samt evne til å hjelpe foreldrene til å se nye løsninger og framgangsmåter for å nå løsningene (Lassen, 2012). Økt evne til å håndtere utfordringene vil påvirke opplevelsen av mestring og meningsfullhet. Barnets opplevelse av håndterbarhet vil avhenge av egne mestringserfaringer, og en tillit til at omgivelsene vil hjelpe det, dersom det ikke er i stand til å mestre uten støtte.

Begrepet **meningsfullhet** innebærer mening i en følelsesmessig forstand. Aktiviteten må være verd å investere energi og engasjement i. Meningsfullhet er en motivasjonsfaktor for å ønske å begripe og håndtere (Antonovsky, 2000). At noe oppleves meningsfullt gir vilje til å investere energi til handling. Meningsfullhet innebærer på denne måten også komponenter av

medbestemmelse og medvirkning (Bø, 2011). Å bli foreldre oppleves oftest svært meningsfullt. Samspill med eget barn oppleves oftest berikende og som en kilde til glede. Barn med funksjonsnedsettelse kan imidlertid ha avvikende eller reduserte samspillsferdigheter (Rye, 2007). Å støtte foreldre i å utforske eget barns responser, å gi kunnskap om hvordan disse kan utvikles, og å finne aktiviteter som kan utløse felles gløder kan gi foreldrene økt opplevelse av meningsfullhet. En norsk undersøkelse viser at foreldre til funksjonshemmede barn har noe dårligere mestring enn foreldre til friske barn. Dette gjelder spesielt for dimensjonene forståelighet og meningsfullhet, og det gjelder i større grad for foreldre til psykisk utviklingshemmede enn for andre funksjonshemninger (Grøholt, Nordhagen og Heiberg, 2007). Å støtte foreldrene i å utvikle realistiske forventninger til barnets utvikling i et livsperspektiv, kan muligens støtte foreldrenes opprettholdelse av opplevelse av meningsfullhet over tid. Foreldre til barn med nedsatt funksjonsevne opplever imidlertid ofte byråkrati som svært meningsløst (Tøssebro og Ytterhus, 2006) og som tappende av egne ressurser. Støtte til å finne gode strategier for hvordan foreldrene bør forholde seg til dette, kan redusere frustrasjoner og derved gi mot og energi til videre innsats. Meningsfullhet kan oppleves «smittsomt», blant annet med bakgrunn i intersubjektive opplevelser. At foreldrene men også spesialpedagogen opplever samspillet med barnet som meningsfullt, er en av faktorene som kan øke barnets opplevelse av meningsfullhet.

Antonovsky (1998) skiller mellom tre stressfaktorer, og deres påvirkning på opplevelse av sammenheng: Kroniske stressfaktorer, som fører til en lav SOC, akutte daglige stressfaktorer (omtalt som «hazel»), som har liten innvirkning på SOC hos voksne, og vesentlige livsbegivenheter. Han hevder at det viktige ved vesentlige livsbetingelser med hensyn til helse ikke er selve begivenheten, men hvilke konsekvenser den har (Antonovsky, 2000). Å få et funksjonshemmet barn vil utfordre foreldrenes opplevelse av sammenheng (Bø, 2011 og Davies, 1995), hvilke konsekvenser det får, vil avgjøre om opplevelsen av sammenheng blir gjenopprettet eller svekket. Om konsekvensene er langvarig stress, kan opplevelsen av sammenheng bli svekket. Dette kan ramme både foreldrenes helse og barnets oppvekstvilkår.

Stress kan defineres på flere måter. Lazarus og Folkman (1991) definerer stress som en opplevelse av å komme til kort i samhandlingen med den personen det gjelder og de krav som stilles fra hans/hennes omgivelser. Ifølge disse vil alle mennesker til enhver tid vurdere egne ressurser opp mot omgivelsenes krav (Grøholt, et al.2007). Lazarus og Folkman (1991) benytter ordet «coping» som oversatt kan tilsvare ordet «håndtere», og ser på det både som en

prosess og som et mål. Vurderinger rundt om håndteringen er vellykket er situasjonsavhengig. I denne sammenhengen kan noen av faktorene knyttet til en vellykket «coping» innebære en god livssituasjon for barnet, hvor dets opplevelse av sammenheng blir bygget opp og at det opplever foreldrenes aksept, samt en god livssituasjon for foreldrene, hvor deres opplevelse av sammenheng blir gjenopprettet.

Sommerschild (1998) drøfter begrepene «coping» og «mastering» opp mot de norske begrepene håndtering og mestring. Hun knytter mestringsbegrepet til hver enkelt persons og situasjons mestringspotensialer. Hun hevder at begrepene salutogenese og mestringsprosess ligger tett opp mot hverandre (Sommerschild, 1998).

Wehn og Sommerschild (1991) identifiserte tre mestringsgrupper i en undersøkelse blant foreldre med funksjonshemmede barn: De godt mestrende, de potensielt godt mestrende, og de varig svakt mestrende. Mestringspotensialet var i stor grad avhengig av faktorer som var til stede før det funksjonshemmede barnet ble født. De fant at hjelpebehovet for de godt mestrende var ressurser for å kunne opprettholde en tilfredsstillende tilværelse over tid. Gruppen potensielt godt mestrende foreldre, en gruppe som er midlertidig ute av balanse, trenger støtte til å gjenopprette mestring. Gruppen med de varig svakt mestrende trenger varig støtte som kompensasjon for mestringsvikten. Om den spesialpedagogiske hjelpen og spesialpedagogene på noen måter innretter og differensierer sin innsats etter disse kriteriene kan være interessant å belyse.

2.7 Om foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser

Å tre inn i foreldrerollen, igangsetter en utviklingsprosess. For foreldre som får et barn med en funksjonsnedsettelse innehar denne prosessen flere komponenter enn for foreldre med barn uten funksjonsnedsettelse. I hvor stor grad foreldrene har en grunnleggende tiltro til at «ting vil gå så godt, som man med rimelighet kan forvente», at verden er begripelig, og at å mestre de utfordringene livet gir vil være verd strevet, er vesentlig for hvordan foreldre mestrer utfordringen (Antonovsky, 2000). Foreldre vil normalt oppleve noe stress, utløst av de nye kravene foreldrerollen stiller. Foreldre som får et barn med funksjonsnedsettelse, opplever det i større grad fordi kravene er større, kan være mer ukjente, og man har kanskje ingen med liknende erfaringer å spørre om råd (Eidslott, 2014 og Davies, 1995). Foreldre som får et barn

med funksjonsnedsettelse vil oppleve en sorgprosess, som kan være av varierende omfang og styrke (Seligman og Darling, 2007). Dette kan ha stor innflytelse på deres evne til å erkjenne barnets funksjonsnedsettelse, og akseptere barnet slik det framtrer. Spesialpedagogen møter foreldre i hele dette spekteret av prosesser. Hvordan spesialpedagogen er i stand til å støtte foreldrene der de er, og hvordan dette påvirker hennes forskjellige måter å forholde seg på, blir belyst i kapittel fire.

Sorgprosessen kan påvirke samarbeidet og rådgivningen

Det er i de mest utfordrende møtene spesialpedagogenes relasjonelle kompetanse utfordres. Informasjon om barnets vansker er i første rekke PP-tjenesten og helsevesenets oppgave gjennom sakkyndige utredninger og diagnostisering. Imidlertid viser forskning at foreldrene ofte ikke får med seg hva som sies når barnet blir diagnostisert, og at erkjennelsesprosesser tar tid, og innebærer grader av erkjennelse (Seligman og Darling, 2007). De som står i daglig kontakt med foreldre og barn, barnehagen og spesialpedagogen, kan være de som jevnlig merker i hvilken grad foreldrene har erkjent vanskene og implikasjonene de har på barnets liv. Brazelton (referert i Rye, 2002) viser at forventningene blivende foreldre kan ha til å få et friskt barn kan føre til at foreldrene ofte forestiller seg tre forskjellige barn. Forventningen kan være at man får det perfekte barnet- hvor alt er vellykket, og hvor alle er glade. Dette er ofte forestillingen før barnet er født. Realitetene kan så lett gi et nytt bilde, man opplever det mislykkede barnet – en forestilling som ofte festner seg om barnet er mye sykt, har dysfunksjoner eller er funksjonshemmet, eller forestillingen kan representere et negativt selvbilde hos omsorgsgiver. Foreldrene trenger kanskje hjelp til å se det virkelige barnet- slik barnet faktisk er, og oppleve positive følelser mot det levende barnet.

Kübler-Ross (referert i Seligman og Darling, 2007) deler sorg inn i fem faser: 1. fornektelse, 2. forhandling, 3. sinne, 4. depresjon, 5. aksept. Den første fasen er preget av sjokk og fornektelse. Fornektelse er en ubevisst mekanisme, og fungerer i en kort fase positivt fordi den beskytter mot angst. I forhandlingsfasen er det underliggende tema at et mirakel kan skje og barnet kan bli helbredet dersom foreldrene på forskjellige måter arbeider ekstra mye for barnet. Ettersom foreldrene innser at barnets bedring ikke blir mirakuløs, kan en fase med sinne inntre. Sinne kan være rettet mot gud, en selv, ektefelle eller andre, for eksempel i hjelpeapparatet. Dette kan være utfordrende å forholde seg til for omgivelsene. Etter hvert som foreldrene aksepterer at vansken er av varig art, kan depresjon av mer eller mindre alvorlig grad inntre. Den siste fasen er preget av aksept. Dette stadiet er oppnådd når foreldrene er i stand til å diskutere

barnets vansker relativt avslappet, de viser en balanse mellom å oppmuntre barnets selvstendighet og vise kjærlighet og støtte, de er i stand til å samarbeide med hjelpeapparatet om korte og langsiktige mål, de gjenopptar personlige interesser som ikke har sammenheng med barnet, de kan sette grenser for barnet uten å føle inadekvat skyld, de unngår overbeskyttelse eller for sterk barskhets i oppdragelsesmønsteret mot barnet.

Modellen har blitt kritisert fra flere hold. Argumentene har vært at sorg over en funksjonsnedsettelse er en normal reaksjon som kan vare hele livet, selv om funksjonsnedsettelsen er akseptert, og at sorgfasene kan gå over i hverandre, altså at de ikke kan settes opp i en rekkefølge (Seligman og Darling 2007). Kirsten Uldall (1993 s. 27) uttrykker aksept slik: «for meg betyr ordet aksept at foreldre er i stand til å stille passende krav til barnet med utgangspunkt i dets utvikling». Hun påpeker også at aksept foregår i et kontinuum, man erfarer grader av aksept.

Hillgaard, Ravn og Keiser (1987) deler sorgen inn i tre faser: 1. realitetsinnsikt, og en frigjøringsprosess fra fortiden 2. ny tilpasning til hverdag og omgivelsene i nåtid og 3. organisering av en ny livsperiode og mot til å finne nye veier i framtiden. Prosessen kan gå fram og tilbake mellom disse fasene. I boka refereres også til undersøkelser som viser at mennesker som er rammet av sorg utgjør en betydelig risikogruppe, og at sorg er en av de alvorligste stressfaktorene vi kan rammes av. Det vektlegges likevel at sorgreaksjoner er normale, ikke sykdomsbetinget. Sorgreaksjonene kan gi både psykiske og fysiske utslag som kan virke invalidiserende i perioder. Disse forskjellige tilnærmingene til sorg innehar noen felles kjennetegn. De forskjellige perspektivene på sorg og aksept kan gi flere innfallsvinkler til arbeidet, og gir bakgrunnskunnskap for hvordan spesialpedagogene bør forholde seg til foreldre som strever med sorgprosesser.

Redsel for stigmatisering kan virke inn på foreldrenes erkjennelsesprosess for eksempel ved forsvarsmekanismer som bagatellisering og benekting (Seligman og Darling, 2007). Goffman (2015) definerte stigmatisering som «en diskrediterende egenskap som diskvalifiserer personer fra full sosial aksept». Hvilke faktorer som kan føre til stigmatisering er tids- og kulturavhengig (Seligman og Darling, 2007). Foreldres oppfatning om hva som kan virke stigmatiserende kan således også variere med deres oppvekstforhold og kulturbakgrunn.

Å få et funksjonsnedsatt barn kan komme som et synlig faktum ved fødselen, eller som en mer langsom åpenbaring ettersom barnet utvikler seg. At fakta er synlige, er imidlertid ikke ensbetydende med at foreldre erkjenner dem. Erkjennelse kan muligens beskrives som det å gi

seg selv lov til å komme nær og bli kjent med det som er, og den må skapes og utvikles av hvert enkelt individ (Bae og Waastad, 1992). Om erkjennelse er avhengig av at noen tar en på alvor, stiller spørsmål og kommer med motforestillinger, for at noe i det hele tatt skal bli erkjent, kan være et spørsmål (Bae og Waastad, 1992). De stiller med andre ord spørsmålet om erkjennelse er avhengig av to parter. Erkjennelse inneholder i stor grad en følelsesmessig, og opplevelsesmessig komponent (Bae og Waastad, 1992). Antonovsky (2000) benytter begrepet «begripe» i sin teori om hva som fremmer helse. Begrepet viser til grader av om man oppfatter indre eller ytre stimuli som kognitivt forståelige, ordnet, sammenhengende, strukturert og som tydelig informasjon. Motsetningen er at stimuli oppfattes som støy, kaotisk, tilfeldig og uforklarlig. (Antonovsky, 2000). Sammenstilt gir begrepene innhold til hva foreldrene trenger for å erkjenne og begripe sitt barns vansker og funksjonsnedsettelse. Emosjonelle og kognitive faktorer blir på denne måten gjensidig avhengige av hverandre. Erkjennelsen kan bli støttet gjennom ytre stimuli som er kognitivt forståelig, som tydelig informasjon. Og muligheten til å begripe er avhengig av en emosjonell tilstand som åpner for erkjennelse.

3 Vitenskapsteori og metode

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan problemstillingene og forskerspørsmålet danner bakgrunn for valg av forskningsdesign og forskningsmetode. Kunnskapsbegrepet, og hva som kan defineres som sant, har vært, og er, en vitenskapsteoretisk diskusjon (Kvernbekk, 2002). Platon definerte kunnskap som legitimert, sann oppfatning (Dancy, referert i Kvernbekk, 2002). Hvordan påstander underbygges, og at evidens kommer i form av data, begrunnelser og argumenter (Kvernbekk, 2002) er med på å styrke troverdigheten. Jeg har derfor søkt å underbygge mine konklusjoner gjennom data og plausible tolkninger for å øke troverdigheten.

3.1 Kvalitativt design

Målet for oppgaven er å utforske hvordan spesialpedagogene forholder seg til foreldrene til barna de er spesialpedagoger for. Hvilke faktorer innvirker på samarbeidet, og hvilke muligheter og begrensninger ser de i samarbeidet og rådgivningen. Innfallsvinkelen kan i dette minne om en fenomenologisk tilnærming, informantenes opplevelse av sin arbeidshverdag står sentralt. I en kvalitativ studie er målet å få utdypende kunnskap om hvordan sammenhenger kan være (Kvale og Brinkmann, 2009), og gi informantene stemme som enkeltpersoner i undersøkelsen. Jeg valgte derfor å gjennomføre en kvalitativ studie. Grounded theory tar utgangspunkt i data, og å fortolke disse med henblikk på å finne en troverdig fortolkning. Hermeneutikk åpner for å forstå verden og menneskers handlinger på ulike måter (Kvarv, 2010), det impliserer at funn kan tolkes på flere måter. Tolkning av informantenes varierte utsagn basert på deres forståelse av underliggende motiver og sammenhenger, er med på å gi materialet dypere mening. Datagrunnlaget består av 6 semistrukturerte intervjuer.

3.2 Valg av metode

Grounded theory er en metode som tar utgangspunkt i informantenes utsagn, på et mest mulig teori-fritt grunnlag (Charmaz, 2006). Metoden bygger dermed på innsamlet data, hvor informantenes utgangspunkt og perspektiv er utgangspunkt for analysen (Dalen, 2011). Informantene har variert utdannings- og erfaringsbakgrunn, deres teoretiske ståsted og perspektiv kan derved variere. En metode med åpning for variert teori og varierte perspektiver

kan i større grad ivareta hver enkelt informants stemme. Metoden bruker sammenlikninger og koding som sentrale teknikker i analysen (Dalen, 2011). På denne måten identifiserte jeg sentrale områder for analyse, og nyanser i oppfatninger ble sammenliknet. Tema som ikke ble berørt, eller berørt av få informanter ble notert. Data sammenliknes blant annet med tanke på å avdekke med hvilken styrke argumenter framføres, og nyanser i syn på dette (Chamaz, 2006). Sammenfallende data sorteres, klassifiseres og analyseres med tanke på om det er mulig å abstrahere mer generell kunnskap på bakgrunn av dem. Divergerende syn hos informantene blir observert og tolket (Chamaz, 2006). Metoden vektlegger også en teoretisk sensitivitet, en egenskap forskeren kan utvikle (Dalen, 2011). Dette innebærer en evne til å gi mening til data, å forstå data på mer abstrahert nivå, og skille det vesentlige fra uvesentlige (Dalen, 2011). Med materiale fra seks semistrukturerte intervjuer er datamengden stor. Dermed blir det viktig å skille ut det mest vesentlige. Å forstå data på et mer abstrahert nivå kan minne om en abduktiv metode som tar utgangspunkt i data, men i stedet for å generalisere prøver forskeren å si noe om hva som kan forklare funnene (Charmaz, 2006). Menneskelig samhandling, som mellom spesialpedagog og foreldre er kompleks og sammensatt. I intervjuene er det spesialpedagogens perspektiv og fortolkninger som blir hørt. Tolkningen må likevel ta som utgangspunkt at hver enkelt interaksjon har en årsak og en hensikt. En abduktiv metode er blant annet utgangspunkt for et konstruktivistisk vitenskapssyn, hvor et av målene er å konstruere mening (dvs. forklaringer) på bakgrunn av data (Fay, 1996). Abduksjonen oppstod blant annet som på bakgrunn av et behov for å sortere fakta i mer og mindre betydningsfulle (Fay, 1996). Selv om grounded theory bygger på induksjon (Dalen, 2011) kan metoden sies å benytte abduksjon ved at den «... explicitly invoke abductiv reasoning» (Charmaz, 2006, s. 243). Tangen (referert i Dalen, 2011) ser abduksjon som et sentralt begrep i en abstraksjonsprosess på vei mot teoretisk validitet. Abduksjonen vil forsøke å forklare funn ved forskjellige teorier, og den best egnede teori blir preferert (Tangen referert i Dalen, 2011).

Grounded Theory vektlegger en parallell prosess, hvor innsamling av data og foreløpige antakelser foregår parallelt. Tanker og hypoteser som oppstår underveis formuleres i memos, som utgjør en del av forskningsgrunnlaget (Dalen, 2011). Etersom de seks intervjuene foregår over et tidsrom på tre uker er det naturlig å gjøre seg tanker underveis, og utdype tema som framtrer som mer interessante i de siste intervjuene. Å skrive memos underveis gjør denne prosessen mer transparent.

Med denne metoden er det mulig å være praksisnær i tilnærmingen, ved å fokusere på det informantene er opptatt av. Informantenes egenopplevelse står sentralt. Dette kan ha likhetstrekk med en fenomenologisk tilnærming (Dalen, 2011). Grounded theory ivaretar en åpen innfallsvinkel, som gir mulighet for å legge merke til, og vektlegge faktorer jeg ikke kunne forutse på forhånd.

3.3 Utvalgskriterier

Jeg ønsket å intervju spesialpedagoger for å kartlegge hvilke forskjellige muligheter de så i sitt foreldrearbeid. Min antakelse er at lang praksis muliggjør erfaring med mange, og varierte tilnærminger til foreldre. Oppgaven vektlegger hvilke muligheter spesialpedagogene ser eller har utnyttet i sitt arbeid med foreldrene, men ikke nødvendigvis hvor hyppig eller systematisk de benytter dem. At alle informantene er ansatt på samme arbeidssted gir gode vilkår for å iaktta deres oppfatning av eget handlingsrom, og om dette påvirker yrkesutøvelsen. Hvordan arbeidsmiljøet påvirker kompetanseutviklingen ble tilleggsinformasjon som kom fram i intervjuene. Å intervju informanter som arbeider direkte med førskolebarn over tid, gir mulighet til å utforske om denne måten å dele et intersubjektivt rom med foreldrene påvirker måten de samarbeider. Det kan også være interessant om barnets relasjon til spesialpedagogen på noen måte kan påvirke foreldrenes relasjon til spesialpedagogen ved å smitte over på foreldrene. Muligheten til jevnlige møter, og tidsaspektet var i seg selv interessant, ettersom foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser kan foregå over lang tid. Om relasjonen utvikler seg avhengig av dette var spennende å utforske. Jeg valgte et stratifisert utvalg, med utvalgskriteriene således rangert: 1. informantene skulle være utdannet spesialpedagoger med minimum tre års pedagogisk utdanning og spesialpedagogisk tilleggsutdanning, 2. de skulle arbeide med førskolebarn, 3. informantene skulle være ansatt på samme arbeidssted, og 4. hvis mulig ville jeg prioritere spesialpedagoger med lang yrkeserfaring.

Mine informanter er ansatt på samme arbeidsplass i en østlandskommune nær Oslo. De arbeider som spesialpedagoger med ansvar for fem til syv barn hver, som alle får individuell oppfølging. Barna har vedtak om spesialpedagogisk hjelp, og arbeidet foregår i forskjellige barnehager. Arbeidet består av direkte arbeid med barn, veiledning av personale i barnehagene og foreldreveiledning. Arbeidsstedet har mellom 10 og 15 ansatte. Mine seks informanter hadde langvarige, og varierende utdannelser. Informantene med ren spesialpedagogisk bakgrunn hadde minimum tre års spesialpedagogisk utdanning. De

resterende hadde ulike pedagogisk-, psykologisk- og terapeutisk utdanningsbakgrunn med ett til to års spesialpedagogisk utdanning i tillegg. Alle var kvinner, med lang yrkespraksis. Informantenes arbeidserfaring var varierende, to vektla spesielt annet arbeid med innvandrere som en nyttig erfaringsbakgrunn.

Bakgrunnsmateriale for oppgaven består blant annet av to prøveintervjuer og et foredrag, holdt av en spesialpedagog med tema: «Det vanskelige foreldresamarbeidet». Foredraget omhandler en personlig endringsprosess på bakgrunn av erfaringer med et problematisk foreldresamarbeid.

3.4 Semistrukturert intervju

Semistrukturert intervju bærer preg av å være en samtale rundt et tema, med en del formulerte spørsmål som ramme for intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg valgte semistrukturert intervju dette har en mer muntlig form, som gjør det mulig for informantene å styre innholdet i intervjuene mer. Kunnskap blir konstruert i en interaksjon mellom intervjuer og informant (Kvale og Brinkmann, 2009). Forventninger, for eksempel til «riktige svar», kan bli formidlet både verbalt og nonverbalt i denne type intervju (Befring, 2007). Jeg vektla å skape en anerkjennende og likeverdig plattform for samtalen, for å unngå at egne forventninger, eller informantenes forventninger om mine forventninger, skulle farge svarene. Likevel ser jeg at ordet «samarbeid» kan ha en positiv valør i spesialpedagogiske miljøer. Dette kan være med å prege informantenes uttalelser om samarbeid. Jeg ønsket å åpne for at spesialpedagogene kunne bidra med nye perspektiver, som kunne gi nye kategorier å analysere utsagnene innenfor.

3.5 Intervjuguide

Det ble utarbeidet en intervjuguide, hvor målet var å formulere åpne spørsmål som ville gi meg mulighet til å utforske informantenes innfallsvinkel og språkbruk, og deres tilnærming til tema. Guiden ble utformet etter «traktprinsippet», de enkleste spørsmålene innledet, mens vanskeligere, eller mer utfordrende spørsmål kom mot slutten av intervjuet (Dalen, 2011). To prøveintervjuer ble gjennomført, endringer ble foretatt i guiden, for å gjøre spørsmålene mer eksplisitte, likevel åpne. Intervjuguiden er vedlegg nr.3.

3.6 Gjennomføring av intervjuene

Intervjuene ble foretatt i februar 2015, på informantenes arbeidssted. Et eget rom ble stilt til disposisjon, slik at intervjuene foregikk i kjente omgivelser for informantene, og avskjermet fra støy og avbrytelser. Informantene var av praktiske årsaker kun i liten grad informert om tema for intervjuet, i etterkant uttalte en informant at svarene kunne vært mer utfyllende, dersom hun hadde fått forberedt seg.

Kvale og Brinkmann (2009) fremhever kompetanse og ferdigheter som intervjuer, for å oppnå utfyllende og reliable data. De peker på intervjueren som selve forskningsinstrumentet (Kvale og Brinkmann, 2009). Min manglende erfaring med å utføre intervjuer, å stille tydelige men ikke ledende oppfølgingsspørsmål, kommer her inn som en usikkerhetsfaktor i undersøkelsen. Samtidig er mine erfaringer med temaet en styrke, det var enklere å gripe fatt i, og utforske interessante uttalelser. Intervjuene varte fra 35 minutter til 1 time og 20 minutter. Årsakene til forskjellene kan blant annet skyldes at vissheten om at noen områder allerede var godt belyst i tidligere intervjuer, gjorde at jeg tok klarere valg på hvilke oppfølgingsspørsmål jeg stilte i de siste intervjuene. Informantene var også veldig forskjellige i hvor mye de utbroderte sine svar.

3.7 Transkribering

Foredrag og intervjuer ble tatt opp på lydfiler, og disse ble fortløpende transkribert. Transkribering må betraktes som en fortolkningsprosess, der de forskjellene som eksisterer mellom talespråket og det skriftlige språket kan skape en rekke praktiske og prinsipielle problemer (Kvale og Brinkmann, 2009). Muntlig tale kan virke usammenhengende og få informanten til å framstå i et dårlig lys når det presenteres i skriftlig form (Kvale og Brinkmann, 2009). Jeg har derfor i noen sitater i oppgaven omgjort utsagn til hele setninger, men søkt å bevare meningsinnholdet. Verbale utsagn ble transkribert, pauser ble markert dersom de avvek fra mønsteret i resten av samtalen. I sitatene er klammer[] benyttet når jeg har supplert utsagnet for å gjøre det forståelig, og ... benyttet når jeg har knyttet to utsagn sammen, for eksempel slik: «Merket en holdningsendring hos dem [foreldrene], ja. At de var, de så hele barnet sitt, og ikke det som skulle ha vært der ... så det å kunne se at mitt barn er akkurat slik det skal være». Transkriberingen tok utgangspunkt i et normalisert bokmål for å anonymisere informantene ytterligere, ettersom de er del av en relativt liten og gjennomsiiktig gruppe.

3.8 Førforståelse

Det kan være en konflikt mellom grounded theory og egen førforståelse. Metoden forutsetter at man prøver å se bort fra egen førforståelse (Charmaz, 2006), for å unngå å farge datainnsamlingen og analysen. Norwood Hansen (i Kvernbekk, 2002) hevder imidlertid at alle observasjonsutsagn er teoriladet, de har teoretiske elementer i seg. Å unngå å farge datainnsamling og analysen krever en bevissthet om egen førforståelse, egne fordommer og egne forventninger. Å reflektere over og bli bevisst egen førforståelse, i forkant og underveis i prosessen, var nødvendig. Min førforståelse er preget av lang yrkes- og livserfaring, som barnehagepedagog, barnehageleder og spesialpedagog i barnehage. Førforståelsen er i større grad erfaringsbasert og i noen grad taus, enn teoretisk. Handal og Lauvås (1983) hevder at den tause kunnskapen handler om en stilltiende, innforstått praktisk kompetanse som refererer til både kunnskaper, verdier og holdninger. Å utvikle bevissthet om egne holdninger og verdier, gjør det mulig å gi slipp på dem, og se dataene slik de framstår. Refleksjonene i forkant snevret også inn tematikken, slik at arbeidet med masteroppgaven ble klarere, grundigere og overkommelig. Tanker og språk utvikles i sammenheng, å forske uten en førforståelse av begreper er derfor vanskelig å se for seg. I den forstand er det ikke mulig å forske uten en teoretisk plattform.

Min plattform i forkant av studien var blant annet at:

- Foreldrenes aksept av barnet slik det er, er av stor betydning for barnets generelle utvikling.
- Foreldrenes aksept av barnet slik det er, har stor betydning for hvilke valg foreldrene tar på barnets vegne.
- Foreldrenes anerkjennelse av barnet, har stor betydning for barnets personlighetsutvikling.
- Det er store variasjoner i hvordan foreldre begriper og håndterer barnets funksjonsnedsettelse og de nye livsforutsetningene og opplever livet som meningsfullt.
- Selv om foreldrenes forutsetninger er den viktigste faktoren i disse prosessene, kan hjelpeapparatet bidra i positiv retning.

Å utforske informantenes uttalelser så forutsetningsløst som mulig, krevde bevissthet om denne plattformen, og kontinuerlige vurderinger om plattformen var med på å gi bias til tolkningene.

At informantene og intervjuer deler en felles forståelsesramme, ble åpenbart noen ganger underveis i intervjuene. I noen sammenhenger var det likevel en styrke, fordi felles tauskunnskap kunne bli ordsatt, og gjøre det mulig å utforske tema på et dypere nivå. Faren besto i at vesentlige momenter kunne bli underkommunisert, og ikke formulert som eksplisitt kunnskap. I analysearbeidet har jeg prøvd å være meg dette bevisst, for å minimere disse feilkildene.

3.9 Analyse av materialet

Hvordan kan intervjuene tolkes? Den tyske filosofen Gadamer sier at å forstå eller fortolke er noe vi gjør enten vi vil eller ikke. (Jordheim, Rønnig, Sandmo og Skoie, 2011). Behovet for å fortolke hviler på to grunnforutsetninger: For det første at objektet man står overfor inneholder en form for mening, som bare kan oppstå som et produkt av menneskelig aktivitet, for det andre at denne meningen ikke er åpenbar, men skjult (Jordhem et al., 2011). Samhandlingene mellom spesialpedagog og foreldre innehar på denne måten en form for mening, og samhandlingene mellom informantene og intervjuer innehar en form for mening. Fortolkningen av materialet må belyse og sannsynliggjøre alternative meningsinnhold, fra alle disse perspektivene. Analysen av de transkriberte intervjuene og foredraget, tar utgangspunkt i en hermeneutisk tradisjon, som er vanlig å anvende innenfor samfunnsvitenskaplige fagområder (Jordheim et al., 2011). En hermeneutisk tilnærming avklarer hvilke spørsmål som er betydningsfulle for meningsfortolkning, det er ikke en trinn-for-trinn oppskrift, men en tilnæringsmåte (Kvale og Brinkmann, 2009). Den innebærer: 1. en veksling mellom å tilnærme seg deler og helhet av teksten, for å oppnå dypere innsikt. 2. å oppnå en indre helhet i teksten. 3. testing av teksten, deler mot helhet, og mot andre tekster av samme forfatter. 4. tekstens autonomi, å forstå teksten ut fra sin egen referanseramme. 5. kunnskap om temaet teksten omhandler. 6. fortolkningen er ikke forutsetningsløs, tolkerens førforståelse må gjøres eksplisitt, og 7. enhver forståelse er en bedre forståelse, nye fortolkninger vil alltid berike forståelsen. Dette innebærer blant annet at ved å lese intervjuene fullstendig og hver for seg, fikk jeg grunnlag for å danne meg et helhetsbilde av informantens holdninger og grunnleggende innstilling til tema. Å sammenlikne intervjuene helhetlig ga meg grunnlag for å mene noe om variasjonen i holdning, innstilling og metodevalg. Da jeg leste tilsvarende utsnitt fra de forskjellige intervjuene, fikk jeg spesifikk kunnskap om variasjonsbredden innen et bestemt område. På denne måten fikk jeg en oppfatning av ordet «helhet», variasjonene i

hvilke måter informantene brukte ordet, ga nye fortolkningsmuligheter. Dybdeforståelse av utvalgte deler, kan gi økt forståelse også til helheten, ved å samle alle utsagn om begrepet «tid» fikk jeg økt innsikt i spesialpedagogenes tilnærming til foreldrene. Svarene informantene gir, må forstås ut fra kontekst, hvilke vansker barna de arbeider med har, og foreldrenes forutsetninger, vil påvirke hvilke svar de forskjellige informantene gir. Disse variasjonene kommer likevel i liten grad til syne i oppgaven, blant annet av hensyn til anonymiseringen. Den hermeneutiske metode åpner for å forstå verden og menneskers handlinger på ulike måter (Kvarv, 2010), enhver ny fortolkning vil berike forståelsen. Jeg har vektlagt å frembringe et mangfold av alternative tolkninger i drøftingen, og underbygge og sannsynliggjøre disse for å styrke validiteten.

Det er også interessant hva dokumentet ikke sier noe om (Kjelstadli, 1999), om dette er uttrykk for informantenes tause kunnskap og ferdigheter som er så internalisert at de ikke lenger er bevisste, eller tabuer man velger å ikke snakke om, er interessant å diskutere i analysen. En kritisk hermeneutikk vil også prøve å avdekke om behovet for å framstå i et godt lys, farger svarene som er gitt (Befring, 2007). Ønsket om å framstå som en dyktig fagperson kan her fungere som et bias. Gjennom å analysere tekstene basert på en tilnærming preget av den hermeneutiske metode og grounded theory vil informantenes syn, følelser, intensjoner og handlinger i konteksten bli vektlagt (Charmaz, 2006). Analysen har også som mål å utlede kategorier, avdekke variasjon i handlingsrepertoar, informantenes oppfatning av eget handlingsrom og om noe utelates å snakke om (Charmaz, 2006 og Dalen, 2011). Analysen gir et innblikk i de forskjellige informantenes oppfatning av egen rolle i forhold til foreldrearbeid, og mulighet til å tolke årsaker til dette.

3.10 Refleksjoner knyttet til reliabilitet

Reliabilitet dreier seg om hvorvidt data er fri for tilfeldige målingsfeil (Kleven, 2002). Reliabilitet blir av mange oppfattet som et lite egnet begrep innen kvalitativ forskning fordi kvalitativ forskning ikke lar seg replisere, og heller ikke er målbar i betydningen kvantifiserbart (Dalen, 2011). Kunnskapen skapes jo nettopp i møtet mellom informant og intervjuer (Kvale og Brinkmann, 2009). En god og nøyaktig beskrivelse av de enkelte leddene i forskningsprosessen, kan imidlertid gi en transparent prosess, som det er mulig for andre å få tilgang til (Dalen, 2011). Jeg har derfor vektlagt å være informativ i hvordan prosessen er gjennomført, og tydelig på prinsippene som er fulgt i analyseprosessen. Valg av informanter

er statifisert, og har deretter skjedd basert på et tilgjengelighetsprinsipp. Jeg har intervjuet ca. halvparten av de ansatte på dette arbeidsstedet, så om representativiteten ikke er ivaretatt ved tilfeldig utvalg, må man likevel anta at de representerer holdninger, ferdigheter og kunnskaper de ansatte som gruppe i noen grad innehar.

Informantene er spesialisert på hver sine typer vansker, det kan anses som en svakhet ved undersøkelsen at dette ikke blir tilstrekkelig tydeliggjort i sitatene. Undersøkelsen vil på denne måte vise arbeidsstedets samlede kompetanse i større grad enn hver enkelt sine evner. Hvordan kompetansen blir delt i arbeidsfellesskapet, går utenfor oppgaven. Jeg har valgt å unnlate å presentere informantene en og en. Hensynet til anonymisering av familier og informanter er årsaken til det, tydeligere skiller vil øke faren for gjenkjennelse. Spesialpedagogene er dessuten i utgangspunktet utdannet og ansatt for å kunne håndtere alle typer vansker.

3.11 Refleksjoner knyttet til validitet

Validitet handler simpelthen om hvorvidt en metode undersøker det den er ment å undersøke (Kvale & Brinkmann, 2009). For å vurdere validiteten av kvalitativ forskning er Maxwells fem former for validitet velegnet (Maxwell, J. A. 1992, Dalen, 2011). Han opererer med fem prinsipper; deskriptiv validitet, tolkningsvaliditet, teoretisk validitet, generaliserings- og evalueringvaliditet.

Deskriptiv validitet knytter seg til å synliggjøre hvordan datamaterialet er samlet inn, og den håndverksmessige utføringen av prosessen fra utforming av intervjuguide, gjennomføring av intervjuene, lydopptakets kvalitet, og til transkripsjonen (Dalen, 2011). Utformingen av intervjuguiden, å formulere spørsmål som mest mulig presist gir tilgang til den informasjonen man ønsker, befatter seg også med begrepsvaliditet, om det er en indre sammenheng mellom spørsmålene og det man ønsker kunnskap om. Erfaringene med to prøveintervjuer gjorde det mulig å endre intervjuguiden slik at spørsmålene ble mer eksplisitte. Ved bruk av indirekte spørsmål, for å avdekke for eksempel holdninger, stilles man overfor slike problemer med begrepsvaliditet (Kleven, 2002). En hoved svakhet ved å be folk gi opplysninger om seg selv, eller egen yrkesutøvelse, er at vi er avhengig av at de har både tilstrekkelig selvinnsikt og tilstrekkelig vilje til å gi riktige svar (Kleven, 2002). Det er også en differanse mellom hva som er typisk atferd, og hva man maksimalt kan utføre (Kleven 2002). I min undersøkelse

utforskes hva spesialpedagogene har tenkt og gjort i enkelt situasjoner, ikke om det er den typiske atferden i alle liknende saker. Om praktiske forhold, tidspress eller andre faktorer påvirker gapet mellom optimal og typisk yrkesutøvelse er ikke belyst i oppgaven. Holdninger har jeg søkt å belyse ved eksempler på atferd, men også med direkte uttalelser. Jeg har etter beste evne søkt å synliggjøre hvilke svakheter som kan påpekes ved meg som intervjuer, og ved oppgaven som helhet.

Tolkningsvaliditet knytter seg til hvorvidt datamaterialet kan forsvare den tolkningen det er gitt (Dalen, 2011). Tolkningen har som mål å finne indre sammenhenger og en analyse på et mer teoretisk nivå (Dalen, 2011). Den må også holdes opp mot en større helhetsforståelse (Dalen, 2011). Gjennom en hermeneutisk tilnærming, hvor indre sammenhenger i tolkningen er synlige, er målet mitt å bidra til god tolkningsvaliditet. For å oppnå god tolkningsvaliditet er «thick descriptions», beskrivelser som er detaljerte, fokuserte og fullstendige nødvendig (Chamaz, 2006). Jeg har ved utvalg av sitater prøvd å vise informantens empati med foreldrene, samt deres intensjoner og handlinger. Ved å stille beskrivelser fra flere informanter opp mot hverandre i drøftingen, ønsker jeg å gi et mer fullstendig bilde, som kan styrke tolkningsvaliditeten.

Teoretisk validitet dreier seg om abduksjonsprosessen som er forklart tidligere. For å kunne følge forskeren i denne prosessen, må de enkelte trinnene i analysen; -koding, kategorisering og abstrahering framstå tydelig for leseren (Dalen, 2011). Utfordringer knyttet til å fange opp avvik fra det forventede er i mitt materiale særlig relatert til ett intervju, og hvilken plass hennes utsagn skal ha i helheten. Det kan være lett å tillegge noen informanter større vekt enn andre, på et feilaktig grunnlag. Informantenes språklige formuleringsevne var et slikt element. Å analysere uttalelsene i dybden, slik at språklige veltalenhet eller mindre god formuleringsevne ikke endret betydningsfullheten i utsagnene var en spennende prosess. I prosessen med å trekke ut de vesentlige funnene, sto jeg overfor valg. Intervjuene ga mye informasjon, noe må velges bort. Valgene blir delvis begrunnet ut fra forskerspørsmålet, og delvis av hva som ble gitt mest oppmerksomhet i intervjuene.

Generaliseringsvaliditet dreier seg om resultatene kan ha verdi utover de menneskene og den situasjonen som er utforsket. Mens kvantitativ forskning gjerne dreier seg om å finne et gjennomsnitt, og kunne generalisere på grunnlag av statistiske metoder (Befring, 2007) brukes generaliseringsbegrepet annerledes innen kvalitativ forskning.

Schoefield (referert i Dalen, 2011) skiller mellom tre mål for generalisering: Vi kan studere situasjonen slik den er i dag (what is) og som kan overføres til liknende situasjoner. Videre kan vi studere situasjoner som ligger litt i forkant, og som kan vise hva som kan utvikles (what may be) og situasjoner som kan vise ideelle muligheter (what could be). I min studie opplever jeg at informantenes utsagn i noen grad gir mulighet til å utforske generalisering på alle disse tre måtene. Informantene beskriver i stor grad relasjoner til enkelt foreldre, «what is», og sine handlinger i forhold til disse. De beskriver i liten grad begrensinger i sine handlingsalternativer, tvert i mot en stor grad av frihet i sitt individuelle arbeid. «What may be» er i stor grad innenfor hver enkelt informants eget handlingsrom. Hva som kan utvikles er således svært avhengig av at kompetansen og kvaliteten til hver enkelt spesialpedagog ivaretas og utvikles. Ideelle muligheter ble i noe mindre grad utforsket, ettersom det helhetlige tilbudet til foreldrene i liten grad var tema i intervjuene, og intervjuene beveget seg innenfor dagens rammevilkår.

3.12 Refleksjoner rundt meg som forsker

Polanyi (referert i Kvernbekk, 2002) hevder at vitenskapsteoriens fundamentale problem er forskerens avhengighet av egne evner til vurdering og beslutning. Forskeren er den som til enhver tid beslutter neste steg i forskningsprosessen. Polanyis utsagn plasserer dermed det menneskelige element i sentrum for forskningen. Dette er med på å synliggjøre betydningen av å reflektere rundt egen forforståelse, betydningen av å ha intervju-kompetanse, og vurderingsevne i analysearbeidet. Min tilknytning til feltet betyr mange erfaringer, og stort sammenlikningsgrunnlag, men kan også tilføre bias i forskningen, for eksempel for stor lojalitet til yrkesgruppen og informantene. Dette kan påvirke hvilke funn som blir båret fram, og hvordan de blir framført og tolket. Å gjennomføre intervjuene på en forutsetningsløs måte kunne være vanskelig, egne erfaringer påvirker lett tolkningen, og påvirker samtalen videre. Samtidig har deltakelse i Mos-seminar, diskusjoner med medstudenter, samtaler med andre spesialpedagoger og veiledning underveis i master-arbeidet, vært med på å gi korreksjoner, utdypninger og styrke til egne vurderinger.

3.13 Ethiske overveielser

Informantene er del av et relativt lite og gjennomsiktig miljø. De utøver yrket innenfor de samme rammebetingelsene. Forskjeller i yrkesutøvelsen må derfor antas i stor grad å skyldes

personlige forhold, og eventuelt forskjeller rundt type problemstillinger de arbeider mest med. Å anonymisere informantene har derfor vært viktig. Likevel er spesialpedagogens yrkesutøvelse et offentlig anliggende, yrkespraksis er således ikke privat. Generelt er det enklere når forskningen rettes mot yrkesrolle og yrkesutøvelse, ikke personen i seg selv (Dahler-Larsen, 2006). Å vekte dette på en god måte, har vært av stor betydning i skriveprosessen. Likeledes har det vært en problemstilling dersom samtalen har dreiet inn mot diagnoser som kan brukes til å identifisere enkeltbarn. I noen tilfeller kan dette ha ført til noe mer generelle utsagn, likevel tror jeg utsagnene har kraft, og forteller noe generelt om variasjon i foreldresamarbeidet. Hensynet til vern av enkeltbarn og –familier blir i denne sammenheng viktigst.

Informantene er blitt informert om og har signert en samtykkeerklæring, hvor blant annet muligheten til å trekke seg underveis er blitt påpekt. Semistrukturerte intervju gir informantene stor frihet til å velge hva og hvordan de ønsker å omtale ting. Dette kan sees på som en måte å begrense sitt samtykke (Dalen, 2011). Det viste seg også at innholdet i intervjuene ble veldig variert, informantenes innfallsvinkel, interessefelt og valg ble styrende.

I De nasjonale forskningsetiske komiteer sine retningslinjer (NESH, 2014) blir bånd som kan påvirke forskerens uavhengighet omtalt. Denne forskningen har ingen økonomiske bånd eller føringer. Likevel kan det oppstå et lojalitetsbånd, ettersom informanter og forsker tilhører samme yrkesgruppe. Jeg kan ha «blinde punkter» eller føle ubehag ved å blottstille sider ved fagfellers praksis. Hensynet til hvordan informantene kan reagere på rapporten kan også influere på hva jeg trekker fram og hvordan jeg formulerer meg. Gjennom refleksjoner, samtaler med veileder, og ved å analysere praksis på bakgrunn av faglitteratur, håper jeg å unngå dette.

4 Presentasjon av funn, og drøfting

I denne delen av oppgaven ønsker jeg å belyse hvilke forhold spesialpedagogene mener er særlig viktige i relasjonen med foreldrene for å utvikle et optimalt samarbeid for barnets beste. I hvilken grad spesialpedagogene ser foreldresamarbeid og –rådgivning som en viktig del av sine arbeidsoppgaver, og på hvilke måter spesialpedagogene legger til rette for dette, vil bli belyst og drøftet. Hvilket innhold rådgivningen omfatter, og om det er områder hvor spesialpedagogene i liten grad støtter foreldrene, og hva dette eventuelt kan skyldes, vil være interessant å utforske. Hvilke grunnholdninger som former fundamentet i deres praksis, og hvordan de utnytter sin relasjonelle kompetanse i møte med foreldrene er interessant få innblikk i. I kapitlet vil jeg vise de viktigste funnene og drøfte dem opp mot teorier og de teoretiske begrepene presentert tidligere. Å gruppere og sortere funn på en måte som gir oversikt, sammenheng og som svarer på problemstillingen, har vært utfordrende. Sannheten i utsagnet: «alt henger sammen med alt» er erfart. Selv om mange funn kan være relevante i flere sammenhenger, velger jeg å gruppere funnene i noen kategorier: 1. å tilpasse samarbeidet i forhold til foreldrenes ønsker, 2. å ta foreldrene på alvor og styrke dem i foreldrerollen, 3. å formidle kunnskap, 4. å støtte foreldre med begrensede norskspråklige ferdigheter, 5. å forholde seg til foreldrenes forskjellige innstilling, 6. å arbeide mot en helhetlig, intersubjektiv oppfatning av barnet, og 7. spesialpedagogens rolle og tiltak når erkjennelsesprosessen har stoppet opp.

4.1 Å tilpasse samarbeidet i forhold til foreldrenes ønsker

Alle mine informanter brukte begrepene samarbeid og veiledning om hverandre, de hadde sjelden klare skiller på når de samarbeidet, og når de veiledet. Begrepet rådgivning ble i liten grad brukt. Dette kan skyldes innarbeidet språkbruk, eller være et uttrykk for at skille mellom rådgivning og veiledning i stor grad er et teoretisk, ikke praktisk skille. Arbeidsstedet har laget rutiner for oppstartsmøte mellom foreldre, barnehage og spesialpedagog, hvor samarbeidet og det spesialpedagogiske arbeidet blir informert om, og avtalt. Møtet ble ikke ytterligere berørt i intervjuene, materialet gir derfor ikke grunnlag for en oppfatning om hvor enhetlig gjennomføringen av disse møtene er. Videre varierte hyppigheten i møte-kontakten med foreldrene, fra samarbeids- og veiledningsmøte nesten hver uke i perioder, til møter to

ganger i året. Samarbeid og veiledning går tilsynelatende om hverandre som en del av samtalen med foreldrene, selv om spesialpedagogen i noen tilfeller hadde klare tanker om hva de ønsket å veilede om. Dalen og Tangen (2012) understreker at det er viktig å ta høyde for at partenes roller i et samarbeid er annerledes enn i et rådsøker-rådgiver forhold. To av mine informanter problematiserte i noen grad disse distinksjonene, i det ene intervjuet i forbindelse med hvilke situasjoner foreldrene åpner seg for spesialpedagogen:

«Nei det er ikke det [i ansvarsgruppemøter at foreldrene åpner seg]. Det er i samtaler. På ansvarsgruppemøter så kan det være veldig mange mennesker....der hvor det er litt tettere saker, har jeg litt flere samtaler da.»

«Og så har vi ansvarsgruppemøter i tillegg da, to ganger i året. Men det blir jo ikke foreldreveiledning på samme måte, men der løfter vi i hvert fall temaer, i møte med foreldrene da.»

En av årsakene til at dette i liten grad ble problematisert kan være at spesialpedagogenes relasjonelle forståelse i noen grad er internalisert og taus. I hvilke sammenhenger det passer å åpne for veiledning lå i stor grad implisitt i intervjuene.

Å differensierer samarbeidet i henhold til foreldrenes ønsker

Årsakene til de store variasjonene kan være mange. Mitt materiale viser hvordan alle spesialpedagogene lytter ut verbalt og nonverbalt hvor mye og hvilket innhold i samarbeidet foreldrene ønsker. Så forholder de seg forskjellig til de ulike foreldrene, avhengig av hva de oppfatter foreldrene ønsker av samarbeid og rådgivning:

«Jeg gir jo alltid et tilbud om foreldreveiledning, så er det da litt opp til foreldrene hvor mye de ønsker, og, jeg lar dem styre det litt. Noen foreldre er ivrige, og ønsker mye, og har mulighet til å møte meg ofte. Andre foreldre ønsker kanskje ikke, eller har ikke mulighet til å møte meg så ofte»

«Noen ganger har jeg følt at det er noen foreldre som kanskje synes det er litt bry. Der har jeg på en måte tatt det mest nødvendige. Men hele tiden holdt dem oppdatert da.»

«De ville ha samarbeidsmøter hver uke. Det går jo på direktetimer hos oss, til barnet..... så da har det vært greit for meg egentlig...»

Informantene tolker og vektlegger på denne måten foreldrenes verbale og nonverbale signaler. De tar foreldrenes signaler på alvor ved å la dem være førende for hva samarbeidet skal inneholde, og hvor ofte det er nødvendig å møtes. Alle spesialpedagogene legger vekt på å være sensitive og fleksible i forhold til foreldrenes ønsker, utover de ordinære samarbeids- og ansvarsgruppemøtene. Men fem av spesialpedagogene uttrykker på eget initiativ stort ønske om å involvere foreldrene:

«Det konstruktive [samarbeidet] føler jeg vel kanskje mer når foreldrene er mer på banen. Og sier, kommer med sine ytringer, hva de ser og hva de kanskje føler er en utfordring for dem»

«Konstruktivt samarbeid er der man ser det samme og foreldrene har kapasitet til å følge opp»

«[Det konstruktive samarbeidet er når] man liksom er gjensidig åpne, at man kan ta opp ting, at man føler at man kan ta opp ting uten at de føler seg kritisert eller at jeg føler meg kritisert»

«Hvorfor samarbeidet fungerer? Kanskje fordi jeg ikke stiller så mye krav til dem [foreldrene]? De små kravene jeg stiller, klarer de å tilfredsstille»

Spesialpedagogenes holdning til samarbeidet kan sees som uttrykk for et humanistisk grunnsyn med utgangspunkt i en ubetinget respekt for menneske. Pedagogene balanserer respekten for foreldrene opp mot sitt ønske om økt samarbeid. Det gjør de ved å være på tilbudssiden. Informantene uttaler at foreldrene generelt er en lite krevende gruppe, som generelt er sparsommelige med å ytre seg. Kan det skyldes at flertallet av pedagogene ikke tilstrekkelig tydelig uttrykker egne forventninger om samarbeid? De ønsker å involvere de fleste foreldrene mer, samtidig formidler de dette ønsket i stor grad bare som et tilbud.

Man kan stille spørsmål ved om foreldrene forstår hva som er ønskelig bidrag fra deres side. Dette kan være spesielt aktuelt for minoritetsforeldre, som kan ha mindre forståelse for hvordan det norske samfunnet fungerer (Brenna, 2004 og Stucin, 2009). Man kan spørre seg om spesialpedagogene formidler sitt ønske om mer kontakt på en slik måte at foreldrene opplever det som oppriktig og betydningsfullt (Tangen, 1999). Småbarnsperioden er generelt en travel tid for foreldre, dette kan være en årsak til varsomhet med å be foreldrene å sette av ytterligere tid til å møtes (Tøssebro og Ytterhus, 2006). Spesialpedagogene kan muligens også

føle at de har manglende kompetanse i rådgivning av «motvillige» foreldre, eller at samarbeidet blir begrenset dersom foreldrene snakker dårlig norsk.

Fordi målene med samarbeidet ikke blir enhetlig formulert og spesifisert, og det er lite forskning rundt den konkrete gjennomføringen av slike møter (Andersen og Rasmussen, 1996) vet vi lite om hvordan møtene oppleves. Det er sannsynlig at foreldre vil oppsøke samarbeid de opplever som meningsfulle, konstruktive og energigivende, og begrense møteaktivitet som ikke oppleves slik. Hyppighet i kontakt kan derfor være et tegn på kvalitet i møtet, men behøver ikke være det. Om foreldrene opplever spesialpedagogene som fokuserte i sitt samarbeid, som relasjonelt støttende, og i hvilken grad de opplever å ha reell innflytelse, gir dette materialet begrenset grunnlag å uttale seg om. Undersøkelsen omhandler spesialpedagogens intensjoner og aksjoner, og deres opplevelser av møter, og gir kun indirekte tilgang til foreldrenes opplevelser. Mer kunnskap om hvordan møter gjennomføres, og hvor grundig målene for samarbeidet blir diskutert og omforent hadde vært ønskelig. Man kan også stille spørsmål ved validiteten i undersøkelsen. Siden begrepet samarbeid har en positiv valør og er lovpålagt, ble ønske om samarbeid understreket av informantene, mens det kanskje ikke har en så høy prioritet i daglig utøvelse av yrket, informantene uttrykte tydelig at direktearbeidet med barnet hadde hovedfokus, men at optimal utvikling også fordrer en helhetlig tilnærming gjennom samarbeid.

Utsagnene har bekreftet at spesialpedagogene stiller seg tilgjengelig for foreldre som ber om samarbeid og rådgivning. At foreldrene skal vite om muligheten og oppleve den som attraktiv, blir imidlertid i stor grad opp til hver enkelt spesialpedagog. På hvilke måter og i hvilken grad spesialpedagogene opparbeider så gode relasjoner til foreldrene, og opparbeider foreldrenes tillit til at de kan komme med gode bidrag til foreldrene og barnets beste, søker jeg å belyse videre i oppgaven.

Synliggjøre seg som samtalepartner

Spesialpedagogene stiller seg til rådighet for felles refleksjoner med foreldrene, og har individuelt forskjellige strategier, og varierende strategier avhengig av vanskens art, for å synliggjøre seg som en mulig samtalepartner:

«Så jeg tenker at det er viktig å være på tilbudssiden og vise de [foreldrene] at,..... jeg sier jo alltid at jeg er tilgjengelig ved behov..... og særlig når jeg møter dem i forbindelse med ansvarsgruppemøte og sånn, så gir jeg gjerne et sånn hint om at hvis det er noe....så må dere

bare ta kontakt og hvis det er spesielle ting da, så prøver jeg å være litt på, og ta det i et møte. Men da er det gjerne, da venter jeg til det er noe spesifikt. Som hvor jeg tenker at det er viktig, nå må vi snakke sammen....»

En informant bruker bevist spørsmål om hvordan det går hjemme, og åpner for felles undring. En annen informant omtaler til foreldre, situasjoner hun har opplevd med barnet i sosialt samspill, som har vært såre for henne å bevitne. Hun åpner derved for samtaler om foreldrene har kjent de samme såre følelsene i forhold til sitt barn. Flere av informantene uttaler at å se foreldrene, bemerke til dem at de gjør en flott jobb som foreldre, at man skjønner at foreldregjerningen kan være slitsom, og at man på den måten gir foreldrene støtte, kan føre til at de åpner seg og forteller om ting som bekymrer. Dette kan utvide og styrke samarbeidet til barnets beste.

Materialet indikerer at type vanske og vanskens størrelse i stor grad er med på å påvirke hvordan samarbeidet arter seg, og hvilke ting man samarbeider om. Dersom barnet har store funksjonsnedsettelse på flere områder, kan behovene også være av praktisk art (Bø, 2011), spesielt ettersom familiens evne til å håndtere kompliserte situasjoner kan være hemmet som følge av stress (Seligman og Darling, 2007). Foreldrene kan oppleve hjelpe-systemet som usammenhengende og overveldende. Å finne ut av muligheter og rettigheter, kan være en stor og krevende prosess.

Hafstad og Øvreeidet (1998) kategoriserer foreldrearbeid i tre grunnroller. Den pedagogisk orienterte, den omsorgssikrende og den behandlende rollen. I mitt materiale finner jeg eksempler på at spesialpedagogen i noen grad trer inn i alle disse rollene.

Materialet viser at spesialpedagogene ser foreldrenes behov for hjelp til å håndtere problemene som funksjonsnedsettelsen bringer, og spesialpedagogene gir den hjelpen. Utsagn viser at informantene vektlegger å gi foreldrene informasjon og hjelp til å finne ut av sine rettigheter. På denne måten trer de inn i en omsorgssikrende rolle. Hjelp med søknader, utprøving av utstyr, og informasjon om foreldreforeninger, er bare noen av tingene mine informanter uttaler at de hjelper foreldrene med:

«Barn hvor ikke de vanlige lekene fungerer....Vi har tatt oss en tur [til en spesialforretning] med bryterleker og sånn sanseutstyr og sett litt hva de kunne tenkt seg å ha hjemme hvilke leker som fenger barnets interesse, og så har vi søkt det fra hjelpemiddelsentralen.»

Samarbeidet kan også bli preget av at det er mange forskjellige hjelpe-instanser rundt hver familie. Informantene uttaler at foreldrene ved behov får hjelp til å holde oversikt, slik at hjelpetiltak blir iverksatt på en koordinert og god måte. Selv om informantenes utdannelse ikke dekker denne type oppgaver, kan likevel spesialpedagogenes erfaring, og hyppige kontakt med barn og foreldre, tilsi at spesialpedagogens utvidede rolle er funksjonell.

Samarbeid om hvilke små grep og teknikker foreldrene kan benytte for å få hverdagen i hjemmet til å fungere bedre blir ofte benyttet dersom vanskene er betydelige og av sosial-emosjonell art. Informantene er spesialisert på hver sine typer vansker, dette avspeiles i intervjuene, og hvor stort fokus hver enkelt informant har på å hjelpe foreldrene å håndtere hverdagene varierer. Likevel er det mulig å konkludere med at spesialpedagogene ved behov kan hjelpe foreldrene med å håndtere mange av de utfordringene som følger med å få et barn med funksjonsnedsettelse. Materialet viser også at selve det spesialpedagogiske arbeidet med barnet kan vinkles slik at hverdagen i hjemmet blir enklere, for eksempel ved å velge å øve på ferdigheter som har relevans og nytte i hjemmet:

«Mange av de barna jeg jobber med ... har så forsinket språkutvikling at man må jobbe med alternativ og supplerende kommunikasjon. Og da prøver jeg å tenke hvilke muligheter det barnet har... og velge ut sammen med de [foreldrene] hva som er best å lære»

På denne måten kan man si at spesialpedagogen gjennom samarbeidet kan hjelpe foreldrene å håndtere de praktiske utfordringene forårsaket av å ha et barn med en funksjonsnedsettelse.

4.2 Å ta foreldrene på alvor og styrke dem i foreldrerollen

Tre av informantene uttrykte tydelig at det er foreldrene som kjenner sitt barn best. Dette har også betydning for hvordan de oppmuntrer foreldrene til å ytre seg:

«Men det krever litt mer av deg, som spesialpedagog, når foreldrene ikke tør å si så mye, at de er stille og tilbakeholdne, der du nesten må dra ut av dem ... du må tenke litt for å få dem mer på banen... å vite om hva de syns om det...»

Dette kan sees som et uttrykk for at informantene ønsker å arbeide helhetlig rundt barnet, og at de ønsker å få innblikk i foreldrenes oppfatninger, slik at det blir mulig å dele et

intersubjektivt landskap. To påpekte spesielt at å oppfordre foreldre til å uttale seg, også stiller krav til hvordan foreldrenes innspill blir mottatt, og er med å forme det spesialpedagogiske tilbudet. Å ta foreldrene på alvor på denne måten, er i tråd med et humanistisk grunnsyn, og opplæringsloven (1998). Tre informanter uttalte eksplisitt at foreldrene først og fremst skal få være foreldre. Trening blir i all hovedsak pålagt spesialpedagogen og personalet i barnehagen. Å dreie samtaler inn mot tips og råd som kan gjøre hverdagen enklere ble likevel vektlagt av to informanter. Likeledes ble hvordan egne væremåter i interaksjonen med barnet kan påvirke samspillet positivt, tema for samtaler:

«...må man også ta til seg det de [foreldrene] sier, og så prøve å møte dem også se hvor...»

«Jeg tenker på at de får lov til å si hvordan de har det. Hvordan det er. Og så ta det innover seg. Sånn er det for dem.»

Disse utsagnene kan sees i sammenheng med Løvlie Schibbye (2009) sitt begrep å lytte. Å lytte i denne sammenhengen innebærer å «suge til seg» alt rådsøker uttrykker bevisst og ubevisst. Utsagnet bekrefter at spesialpedagogen suger til seg det foreldrene uttrykker og prøver å dele opplevelsen intersubjektivt. Om og hvordan spesialpedagogen avgrenser seg, og om hun bekrefter utsagnet på måter som kan gi foreldrene et nytt perspektiv, gir imidlertid disse sitatene ikke indikasjoner på.

I noen tilfeller kom det fram at spesielt i samarbeidsmøter med flere involverte til stede, kan foreldrenes innspill bli overhørt:

«Det som blir på en måte mest vanskelig er hvis jeg føler at andre samarbeidspartnere overkjører foreldrene.»

Bø (2011) påpeker at foreldres indre vilkår er avhengig av å se mening og oppleve innflytelse og støtte. Man kan med denne bakgrunnen også stille spørsmål om gjennomføringen av, og innholdet i møtene bevirker at foreldrene opplever meningsfullhet, og opplever seg som den viktigste aktøren i samarbeidet for barnets beste.

Å være tilgjengelig og gi rom til foreldrenes stemme

En informant understreker at man må være mottakelige for foreldrenes betroelser når de kommer, selv om det kanskje ikke er optimalt tidspunkt. Å respektere at det er foreldrene som er barnets nærmeste, at det er deres rett å ha ordet i møter, selv om det kanskje fører til at

hjelpeapparatets behov for beslutninger må vente. På denne måten kan man tolke at hun synliggjør en empowerment tankegang, at samarbeidet må finne sted på foreldrenes premisser, og at dersom samarbeidet skal bli reelt, med foreldre som aktive partnere, må tempo i beslutninger tilpasses foreldrene. Dette blir synliggjort i uttalelser som:

«Det er kanskje ikke alltid at de [foreldrene] tar initiativ til møte, men så kommer de plutselig med sine bekymringer eller gleder eller noe sånn. Så syns jeg det liksom er viktig å høre på dem»

«... særlig når det ikke er lenge siden de har fått en diagnose, så kan det være veldig mye... »

«... at jeg er ydmyk til å lytte, å ta det på alvor det de sier og føler...»

Materialet gir grunnlag for å mene at spesialpedagogene innehar en respekt for foreldrene, og at den kommer til uttrykk gjennom at spesialpedagogene søker å lytte til foreldrenes utsagn og gi rom til deres stemme i samarbeids- og ansvarsgruppemøter.

En spesialpedagog virket å ha en tydelig agenda for alt sitt foreldrearbeid, å styrke foreldrenes mestring og handlekraft som foreldre:

«De [foreldrene] skal ha en opplevelse av at de er gode nok, som foreldre til barn med spesielle behov. Og det er de, og når de får den støtten så blir de jaggu meg mye bedre også»

Materialet inneholder mange utsagn som viser at informantene bekrefter foreldrenes direkte utsagn på en understøttende måte, som gir kraft til rådsøkers opplevelse, i tråd med Løvlie Schibbyes oppfatning av begrepet «bekrefte».

«Det er jo også å anerkjenne og bekrefte og benevne det bra de [foreldrene] gjør»

Å ta foreldrene på alvor kan også innebære å akseptere og støtte foreldre som sliter med den situasjonen de befinner seg i:

«... at jeg også kan støtte de i at de kan tillate, hvis de kanskje er sinte, eller frustrert over ting, men at jeg også muntre de opp til å se positive ting»

«Følelser det er lov, ja. ... Følelser de må man ta på alvor. De skal man aldri diskutere. De må man møte og støtte tenker jeg.»

To omtaler personlige erfaringer hvor det å bli sett har gitt et emosjonelt sammenbrudd, men også nye krefter til å stå på videre. Å se og støtte foreldre kan samsvare med Løvlie Schibbys (2009) begrep å bekrefte. Å kunne gi en genuin bekreftelse innebærer at pedagogen har bearbeidet egne liknende følelser i seg selv. Også foreldenes erkjennelsesprosesser krever tid. Bae (i Møller 2012) bruker begrepet «gi kraft til» rådsøkers opplevelse. I mitt materiale finner jeg støtte for å tolke dette som en gjensidig prosess, både foreldre og spesialpedagog fikk kraft i en gjensidig bekreftelse av hverandre og hverandres følelser. Jeg fikk en tydelig fornemmelse av at disse situasjonene opplevdes meningsfulle for informantene. Erfaringene kan sammenliknes med intersubjektive opplevelser.

God sosial støtte er en vesentlig komponent for økt motstandskraft og mestring (Seligman og Darling, 2007). Spesielt en informant vektla sin egen funksjon i å tilrettelegge for foreldrenes nettverksbygging. Materialet ga generelt inntrykk av at informantene graderte støtten avhengig av hvilke andre ressurser familiene hadde i sitt nettverk.

Å støtte foreldrene i at dere bidrag er verdifullt, men at de også må ivareta egne behov

Enkelte vansker stiller foreldrene overfor store og vedvarende krav. Selvavgrensning og ivaretagelse av egne behov blir lett oversett. Seligman og Darling (2007) påpeker at et av kjennetegnene på at foreldre har akseptert situasjonen er at foreldrene har gjenopptatt personlige interesser som ikke har sammenheng med barnet. Uttalelser i materialet viser at spesialpedagogene ser det som sin oppgave å sensitivt påpeke og støtte foreldrene i prosessen med å utvikle selvavgrensning og kunne ivareta egne behov:

«... støtte de[foreldrene] i det er bra det de gjør, men at de òg må ta hensyn til seg selv.»

Informantene ser ut til å evne å balansere støtten i at foreldrenes bidrag er verdifulle for barnet, men at ingen, heller ikke barnet, er tjent med at foreldrene blir utslitt. At spesialpedagogen står i kontakt med foreldrene over år, er sensitive i forhold til å se foreldrene, og har egne erfaringer med hvor krevende barnets behov er, ser ut til å gi spesialpedagogene gode holdepunkter for å kunne støtte foreldrenes selvavgrensning og ivaretagelse av egne behov. På denne måten hjelper spesialpedagogen foreldrene i å håndtere situasjonen over år. Mitt materiale viser at spesialpedagogen gir emosjonell støtte og i enkelte tilfeller hjelper til å søke om avlastning, og henviser foreldre til andre hjelpeinstanser.

Ettersom foreldrenes evne til å gjenoppta egne interesser kan sees i et sorg-perspektiv, kan spesialpedagogene noen ganger oppleve at foreldrene kan ha et ikke erkjent behov.

Foreldrenes ønsker samsvarer derfor ikke alltid med det spesialpedagogen ser som deres behov:

«... eller at de [foreldrene] kanskje lett blir sint, det er sånn at jeg ofte tenker at her er noen som ikke har senket skuldrene ennå. Og at de kanskje sliter seg ut. Jeg prøver liksom å si at hovedsaken er at dere har det bra, og at dere har det bra som familie, at dere ikke tenker så mye trening at dere ikke får tid som familie.»

Spesialpedagogen kan her stå i kryssende hensyn; ønske om å akseptere og tolerere foreldrenes tempo i erkjennelsesprosessen, deres ønsker, følelser og behov, og ønsket om å bidra til å igangsette endringsprosesser hos foreldrene. Utsagnet indikerer også at spesialpedagogen vurderer et godt familieliv for barnet, som viktigere enn maksimal trening. Dette er i tråd med forskning som vektlegger omsorgsgiverens oppfatning av barnet, og opplevelse av meningsfull interaksjon, som betydningsfullt for barnets utvikling (Rye, 2002). Tilbakeholdenhet i denne situasjonen kan også være et uttrykk for at man ikke ønsker å trække utover egen kompetansegrense. Lassen (2012) understreker at å overskride grensen mot terapi og behandling krever psykologisk eller medisinsk kompetanse.

På tross av spesialpedagogenes forsøk på å styrke foreldrene og bringe dem mer på banen kan andre faktorer medvirke til at resultatet ikke blir som spesialpedagogen ønsker. Forståelse og respekt for dette avspeiler seg i uttalelsen:

«Noen ganger må vi faktisk tenke at de foreldrene gjør så godt de kan»

4.3 Å forholde seg til foreldrenes forskjellige innstillinger til samarbeid

En hovedårsak til variasjonen i møtehyppighet og kontakt er foreldrenes varierende innstilling til barnets behov og til samarbeid. De formelle kravene om samarbeid fra foreldrenes side er få, lovteksten pålegger begge parter å samarbeide, men sier ellers lite om formen på samarbeidet, utover at foreldrenes syn skal tillegges vekt i måten hjelpen utformes på. Det blir derfor partenes innstilling og åpenhet for samarbeid som blir førende for hvordan relasjonen utvikler seg.

Å arbeide for at foreldrene tør å åpne seg

En informant omtaler at det er veldig modig gjort av foreldre å tørre å åpne seg:

«Nå har jeg veldig mange foreldre som åpner seg...for meg... og kommer med tanker som de synes er vanskelig.....Så... og det er modig gjort, at man tør å åpne seg for et annet menneske...»

Redsel for å dele vanskelige tanker omtales av Løvlie Schibbye (2009) som angsten for nærhet og avvising. Det er åpenbart at denne spesialpedagogen evner å skape en trygghet i situasjonen. Hun omtaler det selv som å være ekte i relasjonen til barnet og foreldrene, og at en ekte relasjon til barnet vil inngi foreldrene trygghet i relasjonen til henne. Rogers (1990) omtaler dette som å være genuin, og omtaler det som en av de viktigste egenskapene rådgiver må inneha.

Å gi foreldrene tid

For foreldrene å erkjenne barnets vansker, og dets konsekvenser for familien kan være krevende. Alle informantene ga eksempler på foreldrenes sorgprosesser, de påpekte at å gi foreldrene tid i sin erkjennelses- og sorgprosess var vesentlig. Både at man som spesialpedagog må tåle at foreldrenes prosesser tar tid, og at hele hjelpeapparatet må forstå det. I den grad barnehagene og spesialpedagogene fortolker foreldrene forskjellig kan dette muligvis være forårsaket av spesialpedagogenes kunnskap om sorg og sorgprosesser:

«Når de får diagnoser, ikke sant, de vanskelige [diagnosene], at det faktisk kan være en sorgprosess, til de, før de klarer selv å begripe... ..altså, mitt barn er ikke som de andre. Og jeg tror den beste måten er å skjønne og ta hensyn til det. At de får tid til å ta det innover seg. For det er ikke så enkelt bestandig.»

«Alt er en prosess, jeg kan huske en sak en gang hvor det faktisk tok fem, ja, barnet var skolestarter da, ja fem år, for foreldrene å på en måte akseptere den funksjonsnedsettelsen, ja så alt er jo en prosess.»

I disse utsagnene knyttes tidsaspektet opp mot en sorgprosess. Kübler-Ross (referert i Seligman og Darling, 2007) deler sorgen inn i fem faser, hvor den siste fasen innebærer aksept, og erkjennelse. Utsagnene kan tolkes som en stor respekt for foreldrenes behov for tid til å erkjenne, begripe og fordøye den virkeligheten de står oppe i. Dette er en måte å ta

foreldrene på alvor i erkjennelsesprosessen, i tråd med Løvlie Schibbyes anerkjennende kommunikasjonsmodell. Spesialpedagogene aksepterer og tåler å gi foreldrene den tiden de har behov for. Spesialpedagogene utnytter også sine relasjonelle ferdigheter for å støtte foreldrene i sorg- og erkjennelsesprosessene, ved å skjønne, forstå og skape tillit, slik at foreldrene tør å snakke om det som er vanskelig og sårt.

«Men det er jo noen ganger jeg synes at på en måte, enten at de avfeier alt, og man ikke får gjort noen ting, får ikke samtykke til noen ting, eller at de som kanskje, for alt er hele tiden et problem og de skal ha det og det og det... »

«Foreldrene er i en sånn prosess at de kanskje ikke har akseptert at barnet har vansker da, at de ønsker eller håper at det ikke er noe. Og derfor også er, eller kan være avvisende overfor meg.»

Som informantene viser her kan sorgprosessene variere i tempo, stagnere eller gå i stå i perioder (Seligman og Darling, 2007). Særlig når de gjør det, eller har store utslag, påvirker det samarbeidet. Foreldres relasjon til barnet blir også preget. Selverkjennelse og anerkjennelse blir gjensidig avhengige størrelser (Bae og Waastad, 1992).

Å forstå at foreldrenes grunnleggende innstilling har betydning for foreldrenes sorgreaksjon og erkjennelsesprosess

To informanter var svært tydelige på at spesialpedagogen ikke kan sette noen tidsgrense for foreldrenes erkjennelsesprosess. Innsikt i at erkjennelse og aksept i stor grad er avhengig av faktorer utover situasjonen her og nå, vises i følgende utsagn:

«Det tar forskjellig tid, det kommer jo an på foreldrene, det kan være foreldrenes bakgrunn, det kan være foreldrenes barndom, erfaringer i oppveksten, hvordan de selv er blitt sett, deres nåværende familie... det er så mange ting som spiller inn, jeg kan ikke si hvorfor det tar lenger tid for andre...»

Foreldrenes evne til å begripe, håndtere, og oppleve situasjonen som meningsfull er en generell evne, som er relativt stabil når man har nådd 30-årsalder (Antonovsky, 2000). Man kan med det utgangspunktet argumentere for at foreldre med en generelt høy opplevelse av sammenheng (SOC), på egen hånd vil kunne begripe barnets funksjonsnedsettelse og dets konsekvenser for familien, og selv kunne framskaffe ressurser i tilstrekkelig grad. Tilsvarende vil foreldre med en generell lav SOC ha problemer med å gjøre dette selvstendig, uavhengig

av spesialpedagogens bidrag (jfr. Wehn og Sommerschild, 1991). Spesialpedagogene har innsikt i at deres bidrag ikke alltid utgjør en forskjell. Utsagn viste at denne innsikten kan gjøre at spesialpedagogene føler seg fortvilet og hjelpeløse, men de har likevel en erkjennelse og aksept av at slik er det. Dette vitner om en evne til avgrensning i forhold til foreldrene. Flere informanter opplevde det som et etisk dilemma å stå i saker hvor foreldrenes ønsker og egen opplevelse av barnets behov ikke er i samsvar.

Dersom man er av den oppfatning at foreldre har nytte av støtte i erkjennelsesprosessen, vil det likevel være en vurdering av om spesialpedagogen innehar riktig kompetanse. En spesialpedagogs utdanning er pedagogisk, ikke en psykologisk utdanning. For foreldrene kan det være en fordel å forholde seg til færre personer, dette kan tale til fordel for at spesialpedagogen likevel innehar en funksjon som kan grense opp mot det psykologiske fagfeltet.

Spesialpedagogene er i stand til å gjenkjenne i hvor stor grad foreldrene har akseptert barnet med den funksjonsnedsettelsen det har. En informant omtaler en families endrede holdning til barnet slik:

«Merket en holdningsendring hos dem [foreldrene], ja. At de var, de så hele barnet sitt, og ikke det som skulle ha vært der ... så det å kunne se at mitt barn er akkurat slik det skal være»

Sorg, erkjennelse og forsvarsmekanismer er prosesser som pågår parallelt, som påvirker hverandre og som kan opptre udifferensiert (Hillgaard et al., 1987 og Kinge, 2009).

Spesialpedagogenes uttalelser avdekker at de har kunnskap om alle disse, og fortolker foreldrenes innstilling i lys av disse prosessene. Materialet gir grunnlag for å hevde at denne fortolkningen, sammen med spesialpedagogenes rolleforståelse, gir grunnlag for deres videre handlinger. Spesialpedagogene uttaler at de ser det som sin rolle å ivareta barnet. En god ivaretagelse fordrer at foreldrene aksepterer og anerkjenner eget barn slik det framstår (Løvlie Schibbye, 2009 og Rye, 2007). Funnene gir videre grunn til å hevde at spesialpedagogenes kompetanse utfordres når foreldrenes sorg- og erkjennelsesprosesser er kompliserte.

Å arbeide for økt aksept

En informant beskriver hvordan hun på forskjellige måter viser fram det barnet hun ønsker at foreldrene skal se, men også viser fram sin respekt for barnet, sin relasjon til barnet, og barnet som et subjekt i relasjonen med henne:

«... det har med måten jeg så deres barn på måten jeg snakket om deres barn.....måten jeg snakket om hva jeg gjorde sammen med barnet,jeg brukte også små video-opptak [som ble vist til foreldrene].....hvilke ord jeg brukte[når jeg omtalte barnet til foreldrene]min kroppsholdning»

Informanten brukte konsekvent ordvalget «samarbeider med barnet», ikke «arbeider med barnet» i intervjuet. Jeg tolket dette som uttrykk for ønske om likeverdighet i relasjonen til barnet (jfr. Møller, 2012), og en oppfordring til meg om å vektlegge likeverdighet i mitt syn på barn med funksjonsnedsettelse. I sitatet kan man tilsvarende tro at hun ønsker å modellere en endring i foreldrenes holdning til barnet.

«Jeg har alltid ikke følt at jeg har vært i den posisjonen hvor jeg kunne si at handler det egentlig om at du ikke har akseptert det [barnets funksjonsnedsettelse] enda.»

Det kan imidlertid av dette utsagnet se ut som om informanten ikke konfronterer slike oppfatninger direkte til foreldrene. Spesialpedagogen er varsom med å trå over en grense i forhold til foreldrene, og i forhold til egen yrkesutøvelse og -kompetanse. Materialet viser at alle informantene tolker flere av foreldrenes utsagn og handlinger som utslag av sorg og manglende aksept av eget barn, og at de arbeider med dette på mer indirekte måter.

Å informere om egen arbeidsmåte, og ufarliggjøre tiltak

To informanter nevnte redsel for stigma som mulig årsak til foreldrenes innstilling. Redsel for stigmatisering kan virke inn på foreldrenes erkjennelsesprosess for eksempel ved forsvarsmekanismer som bagatellisering og benekting (Seligman og Darling, 2007):

«En del foreldre er jo engstelig for at barnet skal bli stigmatisert, så det er ofte vi drøfter ... eller jeg informerer... jeg sier at jeg stort sett jobber i grupper, og at det stort sett er veldig positivt, at de fleste barna ønsker å være med på det»

En annen informant uttalte:

«Å ha et barn med spesielle behov det var skam i fars kultur, men det var ikke noe problem i mors kultur... Så da var det litt sånn, litt uenighet mellom dem...»

Informanten uttalte videre at hennes og PP-tjenestens sin rolle var: «... å snakke, snakke til faren og overbevise han».

Utsagnene bekrefter at spesialpedagogen er bevisst at redsel for stigma kan være årsak til foreldres tilbakeholdenhet med å motta spesialpedagogisk hjelp til sitt barn. Flere av spesialpedagogene trakk fram at de pleide å informere foreldrene om hvordan de arbeidet, og at det vanligvis er attraktivt for de andre barna å få være med barnet i en liten gruppe. Dette blir gjort for å berolige foreldre, i tilfelle de engster seg for stigmatisering. Det kan virke som om vanskens synlighet og størrelse virker inn på redselen for at å gi ekstra hjelp kan synliggjøre barnets vanske i miljøet. Åpenbare funksjonsnedsettelse vil være synlige uavhengig av om barnet får hjelp eller ikke, da blir ikke hjelpen det som stigmatiserer barnet, og heller ikke det foreldrene engster seg for. Kun en spesialpedagog berørte problemstillingen stigma og flerkulturelle direkte. Årsakene til dette kan være flere; generelt liten åpenhet rundt skambelagte tema eller manglende kunnskap om forskjellige kulturer og derved mindre fokus på disse variasjonene. Det kan også skyldes andre faktorer, som for eksempel hvordan sakene er fordelt. Materialet gir lite grunnlag for å konkludere på årsak.

Å ta hensyn til annet som påvirker foreldrenes kapasitet

Det er mange faktorer som innvirker på foreldrenes kapasitet i hverdagen. For foreldrene kan småbarnsalderen oppleves som en periode med store krav på mange arenaer, og et tidspress for å rekke alt (Tøssebro og Ytterhus, 2006). Foreldrenes evne til erkjennelse kan således bli preget av manglende kapasitet til å ta situasjonen innover seg. Informantene tolker og forholder seg til dette på varierte måter:

«Foreldrenes hverdag er fryktelig travel, så liksom... enda en ting å putte inn.»

«hvis de er mange søsken og sånn så opplever jeg noen ganger at foreldrene har så mye at de orker liksom ikke enda en ting å forholde seg til rett og slett... Noen foreldre som sliter veldig kanskje, har en vanskelig situasjon, at de ikke er mottakelige [for veiledning] der og da»

« ... andre foreldre opplever jeg at kanskje er så trygge igjen, de har fått oppfølging veldig tidlig ... også har et godt nettverk rundt seg, og har andre å drøfte med da»

«Man kan jo ha sett at foreldrene kunne ha prioritert annerledes, for å si det sånn»

Seligman og Darling (2007) påpeker at foreldre til funksjonsnedsatte barn er like varierte som alle andre familier. Spesialpedagogene i undersøkelsen opplever at de forskjellige familiene har individuelle forutsetninger, og forholder seg derfor ulikt til de forskjellige familiene. To

foreldrepar blir omtalt som å ha tilegnet seg mer kunnskap om funksjonsnedsettelsen enn alle hjelpeinstansene, og da blir samarbeidet preget av det. I noen tilfeller er foreldrenes tillit til, og samarbeid med pedagogisk leder i barnehagen tett og nært. Det blir dermed naturlig at pedagogisk leder inntar rollen som mellommann mellom familien og spesialpedagogen. Informantene utviser stor forståelse for at foreldrenes kapasitet varierer. Gapet mellom krav forårsaket av situasjonen og foreldrenes evne til å imøtegå disse kravene er avgjørende for foreldrenes mestring og opplevelse av sammenheng (SOC). Spesialpedagogene kompensierer for mangler, og legger til rette slik at foreldre til barn med store funksjonsnedsettelser skal få tilstrekkelig støtte for mestring. Uttalelsene viser at de justerer forventninger til foreldrene, ut fra hva de opplever foreldrene har kapasitet til å mestre, og at de graderer støtten avhengig av familiens behov. På denne måten tar spesialpedagogene hensyn til foreldrenes behov for å balansere omgivelsenes krav og forventninger mot egen kapasitet. Dette virker stressreducerende, og fremmer ivaretagelse av foreldrenes opplevelse av sammenheng. Likevel kan man spørre seg om spesialpedagogens justerte forventninger på sikt er til barnets beste. Foreldre som tilpasset yrkesaktivitet og hjemmesituasjon viste i en undersøkelse utført av Tøssebro og Ytterhus at tidskonflikten da ble lettere på lengre sikt (Tøssebro og Ytterhus, 2006).

Å tåle å bli avvist

Tre informanter omtaler at når foreldrene ikke tar kontakt på forespørsel, eller er avvisende kan det være utslag av benekting eller andre omstendigheter. Kinge (2009) understreker at foreldrenes forsvarsmekanismer dypest sett er overlevelsesmekanismer, og at personene i hjelpeapparatet må utvikle sin relasjonskompetanse og sin evne til å tåle andres reaksjoner. En informant uttaler:

«Når man [foreldrene] trekker seg unna så blir man jo selv litt usikker. Føles litt sånn åhh, vil ikke presse meg på dem, men samtidig så må de jo vite hva som skjer med sitt barn»

Et reelt samarbeid setter krav om vilje til å dele kunnskap, og åpenhet til å lytte til det den andre sier (Moen, 2013). Endringsprosesser forutsetter vilje til endring (Løvlie Schibbye, 2009). Spesialpedagogens evne til å motivere foreldre til økt og reelt samarbeid ved å ufarliggjøre og synliggjøre samarbeidets gevinster blir en vesentlig kompetanse.

Vansker rundt blant annet foreldrenes erkjennelsesprosess, og deres redsel for stigmatisering er problematiserende faktorer i samarbeidet.

4.4 Å arbeide mot en helhetlig, intersubjektiv oppfatning av barnet

Flere av informantene bruker begrepet «helhet». Det er grunnlag for å tolke deres bruk av begrepet «helhet» som et overbyggende begrep som også inkluderer overensstemmelse mellom miljøets forventninger og individets forutsetninger. En av måtene å arbeide mot aksept og anerkjennelse av barnet slik det framstår er ved å samarbeide for en helhetlig, intersubjektiv oppfatning av barnet:

«... at vi snakker det samme språket, at vi ser det samme barnet»

«At det skal være mest mulig helhetlig, at det skal være en sammenheng mellom den hjelpen som gis i barnehagen og hjemme»

«... at vi jobber i lag om det»

«Jeg liker å ha litt oversikt ... det hjelper jo meg å forstå hva slags hverdag de [foreldrene] har ... det er jo ting som også går på det medisinske, som jeg syns jeg må vite når jeg jobber med et barn»

En helhetlig og lik oppfatning av barnet vil kunne bidra til at tilbudet til barnet blir bedre. Flere uttrykker at de ser det som sin oppgave å arbeide for en helhetlig oppfatning av, og tilnærming til barnet, og at økt kunnskap om hjemmeforhold vil øke kvaliteten på arbeidet. Bevisstgjøring av foreldre i undervisnings- og samspillsmetodikk, av typen felles fokus, stilas bygging, fortolkning og over-fortolkning av barnets ytringer, er bidrag som øker meningsinnhold i relasjonen til barnet. Dette kan styrke samarbeidet gjennom en felles forståelse av mål og hensikt (Moen, 2013). At foreldre og spesialpedagog deler et intersubjektivt rom, med en totaloppfatning av barnet, framstår som et mål for alle informantene. De omtalte at de ønsket å «vise fram hele barnet», ikke bare diagnosen eller vansken. Dette kommer til uttrykk i uttalelser som:

«En diagnose sier jo bare litt om hele mennesket»

«Jeg prøver å framheve det positive med barnet og at det er gøy å være sammen med barnet, og nå har vi gjort det og det ...»

«Jeg prøver å være konkret, å beskrive ting jeg ser i barnehagen gjerne, at jeg beskriver episoder som har skjedd i barnehagen, men uten å legge så mye tolkning i det ...Gi dem et bilde av hvordan ting er da. Og ta tak i konkrete hendelser.»

«Så syns jeg det er veldig viktig å fortelle om historier som har skjedd, ting jeg har opplevd sammen med barnet, og ting jeg har sett barnet har gjort, eller sagt til andre. Gi de [foreldrene] gode historier da.»

Flere uttaler at samarbeidet kan bli veldig konstruktivt når spesialpedagogene og foreldrene ser det samme barnet og de samme problemstillingene kommer til syne hjemme og i barnehagen, og når foreldrene er åpne for å blottlegge hvordan de har det hjemme, og for å motta hjelp til barnet. Informantene vektlegger i stor grad å trekke fram positive opplevelser med barnet, og barnets mestringsområder. Dette kan være med på påvirke foreldrenes opplevelse av barnet, og å gi foreldrene en opplevelse av meningsfullhet, som vil støtte foreldrenes opplevelse av sammenheng (Bø, 2011). Materialet indikerer at et felles utgangspunkt eller ståsted ser ut til å være nødvendig for å kunne oppnå en felles forståelse av mål og metoder.

Imidlertid kan man undre om pedagogens iver etter å dele sitt syn på barnet i noen tilfelle kan være et hinder for at foreldrene åpner for å dele sitt syn. I henhold til Løvlie Schibbye (1996) sin modell, må foreldre bli bevisst og anerkjent for sitt syn på barnet, før de er i stand til å åpne for endring. Måten spesialpedagogen viser fram barnet på er vesentlig, med respekt for måten foreldrene ser sitt barn. Ellers risikerer man å komme i et forsvarsspill hvor hver av partene forsvarer sitt syn på barnet. Da kan frontene bli steile, og kompromisser vanskelig. Organisasjonsteoretikeren Ichak Adizes (referert i Skau, 2011) hevder at det som ofte ødelegger forholdet mellom mennesker ikke er at de er uenige, og heller ikke hva de er uenige om, men hvordan de er det: Det er ikke så mye saken i seg selv, men tilstedeværelsen eller fraværet av gjensidig tillit og respekt mellom partene som avgjør hvorvidt en konflikt blir konstruktiv eller destruktiv. Han påpeker at når vi er uenige med noen, burde vi derfor prøve å være mer oppmerksomme på hvordan vi er uenige, enn på hva vi er uenig om, og fokusere spesielt på vår egen væremåte. Løvlie Schibbye (2009) omtaler at rådsøker har enerett til å definere sin opplevelsesverden. Pedagogen må søke å forstå foreldrenes subjektive oppfatning

av barnet og situasjonen, for å dele denne intersubjektivt. Først når pedagogen er blitt invitert inn i, og har gått inn i foreldrenes opplevelse av barnet, kan hun invitere foreldrene inn i sin opplevelse av barnet. Denne prosessen forutsetter tillit og respekt. En av spesialpedagogene som arbeidet med noen av barna med mest omfattende funksjonsnedsettelse, uttrykte tydelig denne respekten for foreldrene. Hun påpekte at foreldrene skal være barnets foreldre hele livet, og hver dag, deres oppfatning av og vurderinger rundt eget barn må derfor tillegges vekt.

Funnene viser at spesialpedagogene har strategier for å støtte foreldrene i å begripe barnets funksjonsnedsettelse, og dets konsekvenser. Ved å respektere foreldrene, og ved å anerkjenne foreldrenes behov for tid, samt lytte til foreldrene, søker de å bygge opp en tillitsfull relasjon til foreldrene, som utgangspunkt for å arbeide mot et felles syn på barnet, og samarbeide til barnets beste.

4.5 Spesialpedagogens rolle og tiltak når erkjennelsesprosessen stopper opp

Informantene uttaler at i de fleste tilfeller vil foreldrenes utvikling skje gradvis, i et tempo og på en måte som ikke i synlig grad hindrer barnets utvikling. I enkelte tilfeller kan imidlertid erkjennelsesprosessen stoppe opp på måter som er ugunstig for barnet.

Å arbeide innenfor de tiltakene spesialpedagogen har fått tillatelse til

I enkelte tilfeller beskriver informantene at de må arbeide innenfor de tiltakene de har fått tillatelse til, så godt de har mulighet for, inntil foreldrenes forståelse for barnets vanske er økt. Spesialpedagogene beskriver dette som en faglig utfordring, som uttrykt i følgende dialog mellom meg og en informant:

«Intervjuer: Har du noen gang opplevd konflikt mellom det du opplever som barnets behov og foreldrenes ønsker for sine barn?»

Informant: Ja, det har jeg. Så da kommer det an på, hva er min jobb. Og så, for jeg skal... det er min jobb å ivareta relasjonen. Det er min jobb. Det er ikke foreldrene sin jobb. Den, den er min. Det er mitt ansvar. Og jeg er nødt til å opprettholde en relasjon, ikke som. Og da kommer det an på meg, hvor flink jeg er til både å ivareta barnets behov og foreldrenes behov.»

Uenighet mellom foreldre

Erkjennelsesprosesser er individuelle, og kan føre til uenigheter mellom foreldre (Kinge, 2009). Seligman og Darling (2007) påpeker at manglende forståelse og aksept av ektefellens mestrings-stil kan være årsak til skilsmisse. Kun en av informantenes uttalelser omhandler forskjellig syn mellom foreldrene. At foreldrene får hjelp til å utsortere, avgrense uenighetene og finne løsninger og kompromisser begge parter, og barnet, kan leve godt med vil være god hjelp (Kinge, 2009). Årsakene til at disse uenighetene ikke ble uttalt av flere informanter kan være mange. I flere tilfeller er kun en av foreldrene til stede på møtene. Det vil da være dennes syn som blir uttalt. Foreldre kan vegre seg for å avsløre uenighetene, fordi det kan oppleves som for privat. Man kan også se for seg at hjelpeapparatet og spesialpedagogene, gjennom sin måte å kommunisere på, bidrar til at slike uenigheter blir tildekket. Johnston (referert i Skau, 2011) hevder at vi må anerkjenne konflikters avgjørende rolle i enhver skapende prosess. Konflikt og meningsforskjell kan bety en nærhet i relasjonen, mens konfliktfrihet kan være uttrykk for distanse. Dersom spesialpedagogene er varsomme med å nærme seg konflikter i relasjonen til og mellom foreldrene, kan det også sees som et uttrykk for manglende kompetanse. Selv om systemisk arbeid vektlegges i utdanningen, er arbeid med familiekonflikter ikke innenfor spesialpedagogens utdanning.

Klar tale

Likevel berørte spesialpedagogene ulike innfallsvinkler som kunne påvirke foreldrenes erkjennelsesprosess. I en sammenheng ble det presisert at klar tale i forhold til diagnosen mulige og alvorligste utfall måtte kommuniseres i tilfeller hvor erkjennelsesprosessen stopper opp:

«Da måtte jeg si at kanskje barnet ikke kommer til å snakke. Det er hardt å høre, veldig vondt å høre, men det... vi vet ikke ... vi kan ha håp... men det er greit å konsentrere seg om andre ting ... slik at barnet [likevel] kan fungere med andre barn»

At medfølelse med foreldrene, manglende selvavgrensning og motstand mot å kjenne på tilsvarende følelser i seg selv kan føre til utydelig og vag tale fra spesialpedagogen, kan være en begrensning (Kinge, 2009). Foreldre og spesialpedagogen oppnår ikke intersubjektivitet, verken i forhold til barnet eller foreldrenes situasjon, og spesialpedagogen blir ikke en trygghet å lene seg mot dersom hun ikke selv har erkjent og bearbeidet egne vanskelige følelser (Lassen, 2012 og Kinge, 2009). En av informantene uttrykte at hun i disse vanskelige

situasjonene kunne oppleve at hun ikke alltid klarte å finne de riktige ordene for å støtte foreldrene videre i endringsprosessen. Mulighet for samarbeid med andre fagfolk involvert i saken ble fremhevet som en mulig løsning for å komme videre i endringsprosessen. Men hvor viktig verbalisering er nødvendig for at foreldrene skal oppleve støtte kan diskuteres, ettersom intersubjektivitet også beskrives som en psykologisk nærhet, og en emosjonell tilstand (Stern, 2007), kanskje like avhengig av non-verbale signaler som direkte verbal støtte.

Barnets selvoppfatning skapes i interaksjon med miljøet (Løvlie Schibbye, 2009, Larsen og Buss, 2010 og Stern, 2007 m. fl.). Foreldrene er de mest sentrale i barnets psykologiske utviklingsprosess. Foreldrenes aksept og anerkjennelse av eget barn framstår i materialet som et svært viktig mål for spesialpedagogene å arbeide mot. Informantene ga flere og fyldige beskrivelser av denne prosessen, og spesielt utdypende og problematiserende beskrivelser av de tilfellene der denne prosessen hadde stoppet opp, og hvilke vansker det medfører i forhold til samarbeidet om barnet og foreldrenes valg på barnets vegne. I forbindelse med foreldrenes aksept av barnets vanske og skolevalg kom dette utsagnet:

«Jeg synes det i fjor var noen foreldre som gjorde et galt skolevalg. Men så sa jeg min mening, og andre sa sin mening. Så foreldrene har ombestemt seg ... Overbevise, eller vi argumenterte vår mening. Men, så, foreldrene konkluderer selv»

I materialet kan det synes som om foreldrenes som strever betydelig med anerkjennelse og aksept av eget barn kun gjelder et svært begrenset antall tilfeller, men at det likevel var et tema spesialpedagogene var svært opptatt av og engasjert i forhold til. Det indikerer at spesialpedagogene har kunnskap om hvor vesentlig anerkjennelse og aksept er for barnets psykologiske utvikling, men kanskje også at å arbeide med dette utfordrer spesialpedagogens kompetanse.

Aksept og toleranse for foreldrenes strev, innebærer ikke å tåle mangelfull omsorg for barnet. Spesialpedagogen har som del av sitt ansvar å ivareta barnet, og selv om opplæringsloven sier at dette skal skje i nært samarbeid med barnets hjem, pålegger Barnevernloven (1992) spesialpedagogene meldeplikt dersom det er tvil ved omsorgsevnen. Frivillighetens grense er ved barnevernets port. Mitt materiale viser at det er et stort kontinuum fra optimal foreldreomsorg til det er tvil ved omsorgsevnen. Informantene viser ved uttalelser hvordan de forholder seg i dette kontinuumet.

Å dempe urealistiske forventninger, og igangsette de best egnede tiltakene

Tre av informantene omtaler at de prøver å bremse foreldre som har store forventninger til bedring dersom barnet bare trener litt mer. Spesialpedagogene ser dette som et symptom på at foreldrene er i en fase hvor de «forhandler med gud» om at problemet kan løses dersom innsatsen intensiveres. Flere omtaler at de forsøker å endre foreldrenes fokus, ved å fortelle om andre, og positive erfaringer og opplevelser i sitt samspill med barnet:

«En forelder måtte jeg bremse litt, fordi moren hadde veldig store forventninger....og da var min oppgave å prøve å forklare at jeg må konsentrere meg, ikke på det hun ønsket, men jeg må konsentrere meg på at barnet har det bra og fungerer mest mulig med andre barn»

«Og de [foreldrene] kjemper, jobber jo kjempe mye, men det å skjønne, for det tror de at bare de jobber veldig mye så skulle barnet bli som andre barn ...»

Spesialpedagogene beskriver hvordan de går i dialog med foreldrene for å kunne enes om realistiske planer. Ansvar for vurderingene rundt å gi barnet alle muligheter gjennom intens trening og spesielle opplegg, og samtidig gi barnet et godt liv her og nå, kan for spesialpedagogen føles tyngende dersom foreldre og spesialpedagog har forskjellige vurderinger:

« ... at de [foreldrene] prøver å få til så mye godt... og da forstår jeg veldig godt... jeg forstår veldig godt at de vil at barnet får alle mulighetene, men så tenker jeg at man også må ta seg tid slik at barnet kan utvikle seg i sitt eget tempo. Men jeg syns ofte også, jeg skjønner også hvor foreldrene kommer fra, for ofte så blir man jo også veldig undervurdert, og at foreldrene får en sånn kampholdning. Men så er det noe med å finne den mellombalansen.»

Spesialpedagogene er i varierende grad bevisst at deres vurdering ikke nødvendigvis er den riktige. Faglig skjønn, vurderinger av ulike tiltak og metodevalg, sammen med vurderinger rundt hva som er en god barndom, kan bli stilt opp mot foreldrenes vurderinger, krav og ønsker for sitt barn. Hafstad og Øvreeidet (1998) hevder at jo mer en er bekymret for barnets utviklingssituasjon, jo vanskeligere er det for en å få til gode dialoger med barnets omsorgspersoner.

Å samarbeide om individuelle opplæringsplaner

Uenighet i syn på barnet kan vise seg som diskusjoner rundt individuell opplæringsplan. Flere av informantene uttrykte at tiltak for barnet må samsvare med formuleringene i det sakkyndige vedtaket, mens foreldre kan ha andre ønsker for arbeidsområder og metoder enn

sakkyndig vedtak åpner for. Dette kan skyldes ulikt verdisyn og varierende vektlegging av mål for barnet, men også ha sin årsak i foreldrenes erkjennelse og ulikt syn på barnet. Spesialpedagogene i materialet bestreber seg på å gjøre tilpasninger slik at foreldrenes ønsker kan bli ivare tatt på mer indirekte måter. For eksempel kan arbeid med språk og kommunikasjon ivareta foreldres ønske om motorisk aktivitet gjennom bevegelsessanger og liknende. Spesialpedagogene utnytter slik både sin faglige og personlige kompetanse:

«Jeg prøver alltid å involver de [foreldrene], for eksempel når jeg skriver individuell opplæringsplan og sånn, om de har noen innspill, om hva som er viktig for de å jobbe med. Hva det er viktig for dem at barnet lærer. Men så er det også det at jeg må forholde meg til sakkyndig vurdering, og mine egne vurderinger og sånt. Så jeg... men stort sett er jo foreldrene fornøyd med det... man på en måte kommer med forslag, så har de noen ganger tilleggsforslag ... noen ganger må man kanskje gå noen runder på hvordan...».

Tema som i liten grad blir omtalt i materialet

Om foreldrene har noen negative følelser overfor eget barn blir i liten grad omtalt i materialet. Foreldrenes strev blir omtalt med begreper som utfordrende, krevende og som slit, men informantene omtalte ingen foreldre som hadde uttalt at strevet ikke er verd det. Om foreldres opplevelse av at spesialpedagogen i disse sammenhengene vil identifisere seg mest med barnet kan muligens være årsak til foreldrenes tilbakeholdenhet rundt dette temaet (Hafstad og Øvreidet, 1998) uvilje mot å avsløre skambelagte følelser kan være en annen årsaksforklaring. Man kan på bakgrunn av disse funnene undres om spesialpedagogene åpner for utløp for noen type følelser hos foreldrene, mens mer skam- eller tabubelagte følelser, ikke blir delt. Det kan også tenkes at det var forhold ved intervjusituasjonen som gjorde at disse temaene ikke ble berørt, kanskje er temaet også i noen grad tabubelagt blant spesialpedagoger som yrkesgruppe.

4.6 Å formidle kunnskap

Kunnskap om normalutvikling er nødvendig for å identifisere uvanlige mønstre i utviklingen. En informant mente at spesielt foreldre til enebarn, og hvor foreldrene ikke har andre barn å sammenlikne med, kan overse barnets vansker på grunn av manglende kunnskap. Hun beskrev at når barnet blir eldre, blir vanskene mer uttalte, og synlige også for foreldrene:

«Og mange ganger er det nok reelt også at de ikke ser de samme problemene hjemme som i barnehagen, ... men når barnet blir større da, da ser de jo, da kommer vanskene tydeligere fram...»

Dette gjelder nok spesielt ved noen typer vansker, kanskje på områder hvor normalitetsspekteret er stort, det generelle kunnskapsnivået i samfunnet er lavere, eller i tilfeller hvor vansken ikke er så uttalt. Typisk kan være sosiale vansker og språkvansker. Litteratur understreker at å støtte og undersøke foreldres intuisjon og bekymring grundig er viktig (Kinge, 2009). Tilfellene som informantene her omtaler er motsatt: Hvordan øke foreldrenes forståelse og vekke deres bekymring tilstrekkelig til at de samtykker til tiltak for barnet. Flere eksempler i intervjuene belyser tilfeller hvor foreldrene har samtykket til spesialpedagogisk hjelp kun fordi barnehagen har bedt om dette. Samarbeidet vanskeliggjøres ved at foreldre og spesialpedagog ikke ser det samme barnet, og derved heller ikke har samme utgangspunkt for samarbeidet:

«Noen foreldre har vært uenig i at det var spesialpedagog i saken, men bare har gått med på det for at barnehagen har mast på det ...de ser ikke noe feil ved sitt barn ... og da blir det jo litt vanskelig på en måte å samarbeide»

Om vansken ikke blir erkjent av foreldre før barnets manglende mestring i sosiale situasjoner på lekeplasser, i fritidsaktiviteter og liknende blir synlig kan barnet oppleve økt stress. Dersom barnet i alle barnehageårene må strekke seg utover egen kapasitet for å imøtekomme foreldrenes forventninger kan det ha effekter på barnets selvfølelse og mulighetene for å tilrettelegge i forkant blir redusert (Rye, 2002 og Rye, 2007). Rye (2002) understreker at optimal utvikling skjer når det er overensstemmelse -eller harmoni - mellom miljøets forventninger og individets forutsetninger. Informantene ga meg opplevelse av at overensstemmelse mellom forventninger og barnets forutsetninger var deres klare mål, både for eget arbeid med barnet, i veiledningen av barnehagepersonalet og i rådgivningen av foreldrene. På denne måten blir målet om «håndterbarhet» som forklart i den salutogenesiske modellen (Antonovsky, 2000), et mål for spesialpedagogen at både barnet og foreldrene skal oppleve håndterbarhet og mestring. En forutsetning for at barnet skal oppleve håndterbarhet og mestring inkluderer også en grad av aksept, ettersom samsvar mellom forventninger og individets forutsetninger inngår i oppfatningen av hva aksept er (Uldall, 1993, Seligman og Darling, 2007).

Spesialpedagogene vektlegger å tilføre foreldrene teoretisk kunnskap om hvorfor og hvordan aktuelle tiltak vil støtte barnets utvikling. En informant som arbeider spesielt mye med flerspråklige familier vektlegger at hun veileder foreldre i hvordan støtte språkutviklingen på begge språk, med konkrete ideer og forslag:

«Kanskje så trenger jeg i noen tilfeller å jobbe veldig mye opp mot foreldrene i forhold til veiledning.....i land der de ikke har helt kultur for at de snakker så mye med barna, mens de gjør ting.....viktig at en sier ok, nå finner vi fire tallerkener, for i dag er vi fire som skal spise middag sammen, og da må vi ha fire gafler, fire kniver, og det kan være litt sånn som jeg går på at det kan være lurt hvis det er et barn med språkvanske...»

Informantene beskriver hvilke metoder de benytter for å bringe foreldre til økt forståelse av barnets vanske, ved konkrete beskrivelser av barnets styrker og vansker og grundige beskrivelser av tiltak og deres eventuelle fortrinn.

I tillegg til å støtte foreldrene i deres rolle som foreldre var det tre spesialpedagoger som i intervjuene understreket sitt faglige ansvar for å varsle og bidra til utredning dersom barnet kan ha behov utover det som er erkjent:

«Hvis jeg har mistanke, og sier at barnet kanskje trenger logoped så...»

«Der var det vel jeg som tok initiativ til å snakke med foreldrene, for å komme til ytterligere utredning ...»

«Å prøve, hvis de kanskje ikke kan så godt norsk, at det er noen ting som kanskje foreldre i Norge egentlig ville ha søkt selv. At jeg hjelper dem... prøver å organisere det. For eksempel logoped eller... »

4.7 Å støtte familier med begrensede norskspråklige ferdigheter

Alle informantene uttaler at samarbeid med foreldre som snakker dårlig norsk er vanskelig eller blir begrenset.

«For noen barn hvor foreldrene er veldig interessert, interessert og engasjert, så er det mer kontakt. Med andre foreldre, for eksempel på grunn av språk, da er det veldig lite kontakt»

Bruk av tolk ved behov er viktig for å kunne kommunisere og skape et godt samarbeid med minoritetsforeldre som har et barn med en funksjonsnedsettelse (Brenna, 2004). Midler til lønnet tolk oppleves av informantene imidlertid som et knapphetsgode. Det er tilgjengelig bare når det er formelle møter, da er det gjerne flere instanser til stede, og en stram møteagenda. Informantene uttaler at erfaringer med tolkens norskkunnskaper også har vært negative. Flere av spesialpedagogene uttaler at de bevisst arbeider med å bruke et enkelt muntlig språk, i håp om at foreldrene skal forstå, og at individuelle opplæringsplaner og evaluering blir forsøkt forklart muntlig:

«De som sliter med norsken, men da føler jeg at jeg ... prøver så godt jeg kan... å tilrettelegge og vise... og jeg vet at jeg har prøvd å få noen til å oversette det til morsmålet, for å forstå det skriftlig... egentlig så burde de jo ha tolk»

«Hvis de ikke er så gode i norsk, må jeg jo være veldig enkel i måten jeg formidler ting på»

Individuelle opplæringsplaner og evaluering blir normalt ikke oversatt, foreldrene er avhengig av at slektninger kan oversette disse dersom de ønsker mer presis og skriftlig informasjon. En spesialpedagog bestrebet seg på å skrive et veldig grundig referat fra et samarbeidsmøte, i håp om at slektninger kunne oversette dette. Informanter uttaler at personalet i barnehagene blir brukt til å formidle beskjeder dersom barnet enkelte dager blir hentet av slektninger som snakker bedre norsk. Mine informanter er mest opptatt av hvordan de språklige begrensningene påvirker samarbeidet, og uttrykker ganske tydelig at de løsningene man benytter ikke er tilstrekkelige, eller fullgode. Informantene i undersøkelsen har lange og varierte erfaringer utover kompetansen som spesialpedagog. I noen tilfeller var det tydelig at dette ble utnyttet:

«Nå har jeg samarbeidet med folk fra hele verden. Så jeg ser ikke noe forskjell der. Men det er kanskje for at jeg har samarbeidet så mye med fremmede kulturer tidligere... Min agenda er å få foreldrene på banen uansett. Bare i kraft av at de er foreldre»

Men utsagnene ga generelt holdepunkt for å påpeke at informantene opplevde sitt arbeid med familier med dårlig norsk språk, som utilstrekkelig. Materialet gir rimelig grunn til å hevde at arbeid med familier med flerkulturell bakgrunn og dårlig norsk språk krever en utvidet kompetanse og systemiske endringer dersom tilbudet til barna skal oppleves som et helhetlig tilbud. Spesialpedagogene opplever i slike tilfeller i begrenset grad å ha verbale muligheter til

å støtte foreldrene i å begripe og håndtere barnets funksjonsnedsettelse, og dets konsekvenser i det norske samfunnet.

5 Noen gjennomgående problemstillinger

Når jeg reflekterte rundt de seks intervjuene, og datamaterialet som en helhet, i tråd med en hermeneutisk tilnærming (Kvale og Brinkmann, 2009) var det noen forhold som pekte seg ut. Hvordan spesialpedagogenes holdninger til foreldrene var avgjørende for deres tilnærminger ble tydelig. Dette kan samsvare med Moen (2007) som hevder at livssyn er med på å danne rammeverk for alle våre daglige tanker og handlinger.

En holdning preget av respekt

Alle informantene uttaler at de anser direkte arbeidet med barnet som sitt hovedansvar og dermed den vesentligste delen av arbeidet, dette forhindrer likevel ikke at foreldrene er en vesentlig samarbeidspartner for å oppnå en helhetlig tilnærming:

«Min rolle er først og fremst knyttet til den spesialpedagogiske hjelpen, men at det skal være mest mulig helhetlig, at det skal være en sammenheng mellom den hjelpen som gis i barnehagen og hjemmet.»

En grunnholdning alle spesialpedagogene deler er ubetinget respekt for foreldrene. Dette samsvarer med et humanistisk grunnsyn (Hagtvedt, 2007) som vektlegges i opplæringsloven (1998). To informanter uttrykker det eksplisitt:

«I utgangspunktet så er jeg litt sånn, at absolutt respekt for foreldre, og at de er spesialist på sitt barn»

«At jeg har respekt for de [foreldrene]...»

I de resterende intervjuene fremkommer det indirekte, gjennom andre utsagn. Respekten omtales av informantene ved at foreldrene blir sett, hørt og at deres behov blir satt i fokus.

Spesialpedagogenes vilje til å gi foreldrene den tiden de trenger, kan også være et uttrykk for respekt for foreldrenes tilnæringsstil og private sone. Foreldre kan ha ulikt behov for tid til å opparbeide tillit til spesialpedagogen:

«I andre saker så har jeg måttet bruke lang tid på å opparbeide meg en tillit da, så ja, jeg tenker jo tidsperspektiv, absolutt.»

Forventninger til foreldrene

Spesialpedagogenes uttalelser viser forskjellige innfallsvinkler til arbeidet med familiene. En uttaler at hun stiller små krav til foreldre, og involverer seg lite uten å bli spurt. Andre uttaler at de ikke liker, eller at det gjør dem usikre å bli avvist, og tenker at det kan gjøre vondt verre hvis de prøver å presse seg på. I den motsatte ytterlighet er det en informant som har tydelige strategier for hvordan styrke foreldre i deres foreldrerolle. Flertallets kompetanse i hvordan de forholder seg til «vanskelige» foreldre, og hvordan de forholder seg til uenigheter med foreldre, blir belyst ved enkeltteksempler. Dette kan være et uttrykk for at informantene har stor praktisk og internalisert relasjonskompetanse.

Spesialpedagogene omtaler foreldrene som i en sårbar situasjon. Denne sårbarheten gis som begrunnelse for at de er sensitive og forsiktige med å stille krav til foreldrene. Holdningen er således preget av en forståelse for at foreldre har forskjellig kapasitet og innstilling til hvor mye ekstra et barn kan kreve av dem. Dette kommer til uttrykk i uttalelser som:

«Noen ganger må vi faktisk tenke at de foreldrene de gjør så godt de kan...»

Seligman og Darling (2007) påpeker at foreldre til barn med funksjonsnedsettelse er like varierte som andre familier. En informant bemerket at hun i enkelte saker kunne ønsket at foreldrenes prioriteringer hadde vært annerledes. Barn med funksjonsnedsettelse krever mer oppfølging av omgivelsene enn andre barn for å utvikle seg ut fra sine forutsetninger. I hvor stor grad dette kan og bør dekkes gjennom offentlige tiltak, og i hvor stor grad oppfølgingen også skal tilligge foreldrene er blant annet en politisk avgjørelse. Men vurderingen har også et tidsaspekt, dersom barnet tilbringer tid sammen med foreldrene, må også denne tiden utnyttes hensiktsmessig og til barnets beste.

Spørsmålet om man kan stille høyere krav til foreldre som har et barn med en funksjonsnedsettelse blir aktualisert, ettersom ønsket om best mulig utvikling kan stille andre krav til innsats fra foreldrene. Mine informanter uttalte tydelig at foreldre først og fremst skal få lov til å være foreldre, men at hjelpeapparatet og barnehagene har et annet oppdrag. Selv om spesialpedagogene i hovedsak er godt fornøyd med barnehagenes innsats for barnet, blir misnøye uttrykt på en annen måte når den retter seg mot barnehagene enn foreldre:

«De [barnehagene] har ingen ting å unnskyldes seg med, de er profesjonelle, og skal være profesjonelle.»

Det spesialpedagogiske arbeidet blir i all hovedsak utført i barnehagen, og i foreldrenes arbeidstid. I materialet ser det ut til å være høy forståelse for at foreldrene ikke kan prioritere mer tilstedeværelse i barnehagen. Det kan likevel være et spørsmål om tydeligere krav til foreldrene, eller større fleksibilitet med hensyn til arbeidstider og arbeidssted for spesialpedagogene kunne økt gjensidigheten i samarbeidet.

Spesialpedagogene i undersøkelsen uttrykker ønske om å øke foreldrenes egne krefter og mestringsferdigheter. De arbeider i et kontinuum hvor foreldrenes økende selvstendighet som foreldre til et barn med funksjonsnedsettelse skal oppmuntres og støttes (Bø, 2011). Dette innebærer også å tåle beslutninger de opplever som ikke de mest ideelle for barna. Likevel er det tydelig i materialet at pedagogene har ulike strategier for hvordan de i slike sammenhenger arbeider på måter som både ivaretar barnet og foreldre. Flere av informantene uttalte tydelig at med støtte og opplæring kan foreldrene bli bedre foreldre til sitt spesielle barn.

Holdninger til samarbeid

Samarbeidet skal dreie seg om å gi barnet optimale utviklingsbetingelser, informantene vektlegger derfor å skape en helhetlig ramme rundt barnet. Flertallet av spesialpedagogene har tanker om at det optimale samarbeidet er samarbeid der foreldrene og spesialpedagogen har samme oppfatninger av barnet og dets behov, og hvor foreldrene er aktive, uttaler seg og hevder egne syn. Et samarbeid preget av åpenhet, og hvor samtalen er preget av felles undring, ikke kritikk. Dette samsvarer i stor grad med Moen (2013) sin sammenfatning av kjennetegn på samarbeid. Flere av informantene uttalte seg på måter som gjør det mulig å konkludere med at de bestreber seg på å skape en likeverdighetsplattform i samarbeidet, i tråd med Løvlie Schibbyes (2009) anerkjennende kommunikasjonsmodell. Det hadde vært interessant å vite mer om hvordan foreldrenes samarbeid med spesialpedagog, barnehage og skole utvikler seg parallelt med foreldrenes tilpasning til situasjonen. Bø (2011) omtaler dette som en ønsket forskyvning i maktforholdet, at maktbalansen gradvis bør forandre seg til fordel for foreldrene som er i utvikling.

Å samarbeide kan være tidkrevende, denne tiden blir for spesialpedagogens del tatt fra direkte arbeid med barnet, for foreldrenes del kan den bli tatt fra samværstid med eget barn. Det kan være grunner til å vurdere om nytten av samarbeidet blir større enn utbyttet av direktearbeid med barnet og foreldrenes samvær med eget barn. Nyttens av samarbeidet kan muligens øke

dersom målene og intensjonene ved samarbeidet er diskutert, og kontinuerlig blir fastholdt (Moen, 2013).

Spesialpedagogene hadde forventninger om et åpent og likeverdig samarbeid. Dersom foreldrene ikke hadde samme innstilling opplevde informantene det som problematisk. Materialet inneholder opplevelser av avvisende foreldre og foreldre som lyver om fakta for å fremstille seg i et bedre lys. Erfaringer med foreldre som sier de har forstått, men handler i motstrid, opplevdes også som vanskelig. Disse erfaringene viser at foreldre med barn med spesielle behov er en like variert gruppe som alle andre foreldre (Seligman og Darling, 2007). Gode relasjonelle ferdigheter fra spesialpedagogens side er nødvendig for å håndtere samarbeidet. Mulighetene til å gi barnet et helhetlig tilbud kan i slike tilfeller bli vesentlig begrenset.

Samarbeid er alltid avhengig av to parter. Uttalelser fra informantene viser at spesialpedagogene er bevisst at det kan være mange faktorer som er avgjørende for hvordan foreldrene forholder seg til dem. Mengden og innholdet i samarbeidet blir avgrenset eller utvidet avhengig av foreldrenes innstilling. Om dette alltid er til barnets beste er ikke åpenbart. Stress kan initiere endring (Lasarus og Folkman, 1991), om spesialpedagogen begrenser omgivelsenes krav om tilpasning til foreldrene, kan det muligens forsinke endringsprosessene. Spesialpedagogens visshet om at dersom foreldrene har en negativ holdning til spesialpedagogen, kan denne smitte over på barnet eller stille barnet i en vanskelig situasjon, kan bevirke at hun begrenser sine forventninger og krav til foreldrene. Et fortsatt samarbeid kan også bli vanskeligere. Uansett kan det virke som om spesialpedagogene verdsetter foreldrenes frivillighet, enighet og samtykke høyt, og ikke ønsker å stille krav til foreldrene. Spesialpedagogene motiverer heller enn å kreve.

Uttalelsene gir likevel grunnlag for å trekke konklusjonen at informantenes holdninger er preget av likeverdighet og respekt for foreldrene, sensitivitet for foreldrenes sårbare situasjon, ønske om dialog og kompromiss heller enn konflikt, samt vilje til å gi foreldrene tid til å fordøye barnets funksjonsnedsettelse og dets konsekvenser. Dette samsvarer i stor grad med faktorer Løvlie Schibbye (2009) framhever som viktige for å initiere utvikling av erkjennelse. Løvlie Schibbye (2009) påpeker imidlertid at erkjennelsesprosesser ikke kan presses fram eller forseres. Om hensynet til barnets beste utvikling tilsier at andre tiltak bør prefereres, er også til sist etiske og juridiske vurderinger. Spesialpedagogens evne til å finne gode kompromisser, som også ivaretar barnet, kan uansett være bidrag til barnets beste.

Hvordan ivareta barnets optimale utvikling og potensiale på kort og lang sikt

Flere av informantene uttalte at de i enkelte saker opplever at denne ubetingede respekten for foreldrene kan gå på bekostning av umiddelbar optimal tilrettelegging for barnets utvikling.

Forskning tyder på at barn har spesielle perioder hvor de er mer sensitive for utvikling på enkelte områder. Dette er særlig belyst med henblikk på språklig utvikling, og også utvikling av eget selvbilde og personlighet (Rye, 2002). I enkelte tilfeller kan man spørre om slike «utviklingsvinduer» ikke blir utnyttet, fordi foreldrene ikke gir tillatelse til optimale tiltak. Informantene uttrykte at de tilpasser seg foreldrene, og vektlegger foreldrenes samtykke og samarbeid. Samtidig søker de å utvikle foreldrenes forståelse, slik at de ønskede tiltakene på sikt kan iverksettes. En informant problematiserte dette, samtidig som hun vektla sin oppfatning av at barnets mulige utvikling ikke i vesentlig grad var blitt forsinket:

«Jeg forstår veldig godt at de vil at barnet skal få alle mulighetene, men så tenker jeg at man også må ta seg tid slik at barnet kan utvikle seg i sitt eget tempo..... Men det er kanskje at jeg føler at det [barnet] kunne hatt en bedre utvikling, ikke sant. Hvis man hadde tatt seg litt mer tid»

Det kan se ut som informantene vektlegger foreldrenes rettigheter, og fortsatte samarbeidsvilje, som viktigere enn gjennomføring av optimale treningsprogrammer, nye tiltak og liknende. Denne prioriteringen kan sees som et uttrykk for tro på at barnets optimale utvikling i det lange løp, bygges i gode relasjoner til de nære omsorgspersonene (Rye, 2002), og at foreldrenes fortsatte tillit til og samarbeid med spesialpedagogen er vesentlig for å oppnå dette.

Konflikter kan oppstå når spesialpedagogen føler behov for å tale barnets sak. Flere av pedagogene omtaler dette:

«Jeg har meldt til barnevernet før, men det har ikke vært med den type barn da. Det har liksom aldri vært så ekstremt, at jeg føler at det, nå blir barnet veldig skadet av det. Men det er kanskje at jeg føler at det kunne hatt en bedre utvikling, ikke sant. Hvis man hadde tatt seg litt mer tid.....eller hatt et tiltak som de [foreldrene] ikke har gitt samtykke til.... Men man må prøve å søke dialog med foreldrene og prøve å forklare, få de med.»

Om mangelfull utvikling eller skjevutvikling på grunn av mangelfull omsorg kan bli feilforklart med medfødte vansker er et spørsmål som ikke ble belyst i intervjuene. En slik

problemstilling kan spesielt være tilfelle i forbindelse understimulering eller barns sosio-emosjonelle vansker (Rye, 2002). Muligens ville dette kommet opp som tema dersom intervjuguiden hadde skilt på forskjellige typer av vansker. Dermed kan undersøkelsens generelle karakter i dette tilfelle være en feilkilde. I slike tilfeller kan det muligens også oppstå en ansvarsfraskrivelse både fra spesialpedagogen og barnehagen dersom begge parter forventer at den andre part tar opp tema rundt omsorgen med foreldrene, og unnlater å gjøre det selv.

To tilfeller ble nevnt hvor foreldrene kom med spesifikke krav til spesialpedagogene om metodevalg som gikk på tvers av deres faglige skjønn. I disse tilfellene bestrebet spesialpedagogene seg på å underbygge sine faglige argumenter. Foreldrene ble tilført kunnskaper om funksjonsnedsettelsen som kan gjøre den mer begripelig. I tillegg ble metodene spesialpedagogene ønsket å benytte faglig underbygget på måter som var i samsvar med foreldrenes utdanningsnivå, på denne måten ble det bygget en likeverdighet i relasjonen gjennom en språklig tilpasning. I tillegg ble ordlyden i barnets vedtak, og rammeplan for barnehager (2012) brukt for å underbygge spesialpedagogens valg. Begge de omtalte tilfellene handlet om foreldrenes ønsker om å trene på spesifikke lyder, mens spesialpedagogene ønsket en annen tilnærming på språk og kommunikasjon. Ordlyden i opplæringsloven (1998) er at «foreldrenes syn skal tillegges vekt». Det blir en balansegang i tilfellene hvor foreldrenes ønsker går mot faglige argumenter. I mitt materiale ser det ut som spesialpedagogene i slike tilfeller argumenterer for sitt syn, og står fast på sin spesialpedagogiske tilnærming. At spesialpedagogene har faglig kunnskap å bidra med i samarbeidet, er ellers i liten grad belyst i oppgaven, men tas som en selvfølge på bakgrunn av deres utdanning.

Informantene omtalte i liten grad uenighet mellom foreldre, eller hvordan de håndterer skilte foreldre. Dette kan selvfølgelig skyldes spørsmålsstillingene i intervjuguiden, men mange andre tema som ikke sto spesifikt omtalt i intervjuguiden ble berørt. Om uenigheter blir tildekket av foreldrene, ikke blir løftet som tema av spesialpedagogen eller om det kan skyldes andre årsaker hadde vært interessant å vite mer om. Spesialpedagogens rolle i forhold til barnet, og foreldrenes bevissthet om dette kan imidlertid gjøre enkelte tema mer sårbart og vanskeligere tilgjengelig. Dette gjelder kanskje spesielt dersom foreldrene har svært negative følelser overfor eget barn, eller andre skam- eller tabubelagte følelser. Spesialpedagogen kan også være så emosjonelt involvert i barnet, at det kan bli vanskelig å være en aksepterende støtte for foreldre som uttrykker negative følelser overfor eget barn. Å gi støtte til foreldrene i

erkjennelsesprosessen kan derved bli vanskelig. Identifisering med foreldrene kan kanskje utgjøre en risiko i den andre enden av spekteret, ved å føre til at barnets behov blir oversett til fordel for foreldrenes. Man kan på den måten spørre om det alltid er fullt ut mulig å ivareta både foreldre og barn i rådgivningsrelasjonen.

Informantene uttalte at i de aller fleste tilfellene foregikk forløpet i erkjennelsesprosessen i et slikt tempo og på en slik måte at det ikke i vesentlig grad gikk utover barnet. Man skal likevel være klar over at dette var informantenes tolkninger og opplevelser, og at det kan forekomme feilkilder i alle tolkninger (Kvale og Brinkmann, 2009). Om barnets utvikling kunne hatt bedre utfall, er heller ikke mulig å måle. Uttalelsene gir holdepunkt for å anta at vurderingene ofte ansees som relativt uproblematisk. I noen få tilfeller ble foreldrenes mangelfulle erkjennelse og aksept framhevet som et vedvarende problem. I de enkeltsakene uttales imidlertid at kollegial støtte i form av veiledningssamtaler, reflekterende team eller liknende er nyttig. I disse tilfellene kan det være riktig å spørre seg om andre fagpersoner enn spesialpedagogene bør ivareta rådgivning til foreldrene i erkjennelsesprosessen, og om dette i så fall burde være en mer systematisk oppfølging enn det som finnes i dag. Selv om det gjelder et fåtall saker, kan konsekvensene være betydelige for de barna det gjelder. I dag kan det virke som om profesjonaliteten og kvaliteten på vurderingene hviler på hver enkelt spesialpedagog sin etiske bevissthet, problematisering av konsekvenser, og avklart lojalitet til barn versus foreldre.

Å avgrense seg mot omsorgssikrende og behandlende roller

Materialet indikerer at informantene gir informasjon og gradert støtte, slik at foreldrene senere lettere kan orientere seg i hjelpesystemet på egen hånd, og få alternative handlingsmønstre. Mestring og motivasjon er to tett sammenvirkende begreper (Bandura, 1997) økt evne til å håndtere utfordringer, kan virke positivt på motivasjon og også gi økt følelse av meningsfullhet ved at egen innsats kan utgjøre en forskjell for eget barn. Informantene fortalte at betydelig og fleksibel hjelp til å håndtere situasjonen ble gitt til foreldre med behov for bistand. Man kan likevel stille spørsmål ved om dette er oppgaver som bør ivaretas av en spesialpedagog, eller om andre yrkesgrupper, som for eksempel sosionomer, kunne utført dette bedre. Når spesialpedagogen som allerede har foreldrenes tillit, fyller denne rollen kan foreldrene forholde seg til færrest mulig personer, dette taler for at spesialpedagogene kan inneha en slik funksjon.

Arbeidet kan i noen tilfeller kreve både psykologisk og barnevernsfaglig kompetanse, utover spesialpedagogisk utdanning. Informantene uttalte at kompliserte saker blir diskutert i fagfellesskap og i kollegiet, men at det alltid vil være individuelle vurderinger.

Kompleksiteten i problemstillingen, og variasjonsbredden i utsagnene antyder at arbeidskollegiet kanskje likevel kunne tjent på mer felles kompetanse på hvordan man ivaretar barnas beste i slike situasjoner, og at en vurdering av om man burde trekke inn psykologisk eller barnevernsfaglig kompetanse for å diskutere framgangsmåter og sikre vurderingene kan være ønskelig.

Å kvalitetssikre tilbudet til hvert enkelt barn

Familiens forskjellige behov og situasjon, type og grad av vanske barnet har og foreldrenes varierende norskspråklige ferdigheter var situasjonsspesifikke faktorer spesialpedagogene vektla som influerer på hvordan de samarbeidet med foreldrene. I uttalelsene ble disse forskjellighetene oppgitt som årsaker til at hver familie og hvert barn blir sett som unikt og spesielt, og at samarbeidet blir preget av individuell tilnærming og stor grad av fleksibilitet. Oppfølgingen kan på denne måten variere, og blir i stor grad avhengig av hver enkelt spesialpedagog. Informantene arbeider alene med hvert enkelt barn, og selv om de diskuterer i kollegiet, vil hver enkelt spesialpedagogs vurderinger kunne bli avgjørende. Det kan være en risiko for at tilbudet til barnet på denne måten blir individualisert, lite transparent, og vanskelig sammenliknbar. Det finnes i mindre grad skriftlige prosedyrer og sikring av kvalitet på arbeidet, utover at det skal utarbeides en individuell opplæringsplan og årsrapport for hvert barn. Flexibiliteten har åpenbare fordeler ved at hvert enkelt barns- og hver enkelt families spesielle behov kan bli ivaretatt, og få prosedyrer forhindrer unødvendig oppfølging og sløsing med ressurser. Barnas forskjellige vansker stiller krav til faglig oppdatering. At spesialpedagogen i stor grad arbeider alene gir mindre mulighet til å sikre faglig kvalitet på vurderingene som blir gjort. Så ved denne organiseringen må kvaliteten på arbeidet ivaretas gjennom spesialpedagogens faglige kunnskaper, yrkesspesifikke ferdigheter, og personlig kompetanse, holdninger og etiske standarder. I hvilken grad og på hvilke måter dette blir ivaretatt og utviklet på arbeidetsstedet går utover innholdet i oppgaven.

Intervjuene avdekket at hver enkelt informant hadde sin personlige måte å utøve yrket på. Et semistrukturert intervju åpner for individuelle variasjoner, og det ble store variasjoner avhengig av hver enkelt informants personlige måte å utøve yrket og type vanske informanten arbeider mest med. Funnene avspeiler slik informantenes samlede kompetanse, men belyser i

begrenset grad hvor mange som innehar samme kompetanse. Funnene avspeiler også deres muligheter, og variasjon i handlingsalternativer, men i liten grad hvor ofte og konsekvent handlingskompetansen ble benyttet. Dette kan oppfattes som en begrensning ved oppgaven. Likevel vil resultatene si noe om nettopp dette; Hvilke muligheter finnes, og har arbeidsstedet samlet kompetanse til å benytte dem.

Materialet, og sammenholdt med de potensielle implikasjonene ulike teorier antyder, har utfordret meg til å ønske å vite mer om hvordan hjelpeapparatet helhetlig støtter foreldrenes erkjennelsesprosesser. Hvilke muligheter som finnes, samt hvor tilgjengelige og ufarlige de oppfattes, kan man anta vil være avgjørende for om foreldrene vil benytte dem. I materialet er det belegg for å hevde at de fleste foreldre mestrer erkjennelsesprosessen med den støtten og de tilbudene de får i dag, likevel finnes det et lite mindretall som strever med dette. Større kunnskap om hvilke rådgivningsalternativer som finnes, bedre samordning av hjelpetiltak, og bedre tilgjengelighet kan kanskje i noen grad bevirke at erkjennelsesprosessen får et mer gunstig forløp også for dette mindretallet.

6 Avslutning

Utgangspunktet for denne oppgaven er forskerspørsmålet:

Hvordan forholder spesialpedagogen seg i relasjonen mellom spesialpedagogen og foreldrene for å utvikle et optimalt samarbeid for barnets beste?

Analysen av informantenes svar viser at informantene vektlegger å:

- tilpasse samarbeidet i henhold til foreldrenes ønsker
- ta foreldrene på alvor og søke å styrke dem i foreldrerollen
- forholde seg til foreldrenes forskjellige innstilling
- arbeide mot en helhetlig og intersubjektiv oppfatning av barnet
- formidle kunnskap til foreldrene ved behov
- støtte foreldre med begrensede norskspråklige ferdigheter

Jeg har i gjennomgangen i kapittel fire redegjort for at disse funnene i stor grad sammenfaller med det teoretiske grunnlaget som redegjort for i kapittel to.

Gjennomgangen i kapittel fire avdekker hva spesialpedagogen legger vekt på i samarbeidet med familiene. Det viser at alle informantene i stor grad har sammenfallende holdninger når det gjelder et ønske om et nært samarbeid for å gi en helhetlig tilnærming, at de har stor respekt for foreldrenes rolle og bidrag til barnets beste oppvekst. Det viser også et ønske om å gi foreldrene tid til å erkjenne og ta innover seg barnets funksjonsnedsettelse, og dets konsekvenser. I tillegg vektlegges at språket kan være en stor barriere i samarbeidet med familier med fremmedspråklig bakgrunn.

Funnene viser at det er en stor grad av likhet i informantenes holdninger som avgjør deres tilnærming til samarbeidet med foreldrene. Likevel er ulikhetene det mest slående, beskrevet som en individuell tilnærming til hvordan arbeidet blir utført. På den ene siden reflekterer det en fleksibilitet som er avgjørende for å tilpasse tilbudet til barnas forskjellige typer og grader av funksjonsnedsettelse. Dessuten at familiene er forskjellige, både med hensyn til kapasitet og ressurser, og at foreldrene har forskjellig grad av erkjennelse av situasjonen og de

utfordringene det bringer med seg. Selvsagt trenger ulike familier med barn med ulik grad og type funksjonsnedsettelse, og/eller ulik grad av erkjennelse også ulikt tilbud. På den andre siden kan svarene også tyde på at selv der det kan være samme utfordringer knyttet til barnet, kan rådgivningen være innrettet på ulikt vis. Det kan blant annet skyldes ulik evne og vilje til samarbeid, og ulik grad av erkjennelse. I materialet reflekterer denne ulikheten først og fremst ulikhet hos foreldrene. Selv om det ikke kommer tydelig fram i materialet, kan man imidlertid ikke se bort fra at slike ulikheter i tilbudet også kan skyldes spesialpedagogenes ulike faglige kompetanse. Dette kan for eksempel være ulik grad og evne til samarbeid, eller ulik vektlegging av forhold i hjemmet sin betydning for barnet, eller ulik vektlegging av foreldrenes erkjennelsesprosess, eventuelt tro på egen mulighet til å påvirke denne.

Med dette avdekker denne oppgaven noen grunnleggende spørsmål:

1. Hvordan kan man sikre likeverdig og god kvalitet i et tjenestetilbud som er så avhengig av fleksibilitet og så avhengig av den enkelte spesialpedagog?
2. Hvordan skal avveiningen være mellom hensynet til utvikling av barnets potensiale på kort sikt og betydningen av at foreldrene gis nødvendig tid til å oppnå erkjennelse som kan være viktig for å sikre en helhetlig tilnærming til barnet på lengre sikt?
3. Hvordan skal en håndtere at spesialpedagogen som står så nær foreldrene, også eksponeres for ønsker og behov fra foreldrene som på den ene siden grenser mot sosionomfaglig kompetanse i tilrettelegging, og på den andre siden mot psykologfaglig kompetanse for støtte i erkjennelsesprosessen?

Når det likevel i materialet ser ut som om informantene klarer å håndtere disse krevende problemstillingene på en likeverdig måte er det rimelig å anta at en viktig faktor ligger i deres yrkesspesifikke ferdigheter, teoretiske kunnskaper og personlige kompetanse (Skau, 2011). Dette understreker imidlertid ytterligere betydningen av at den enkelte spesialpedagog sikres veiledning gjennom et felles fagmiljø, på måter som ivaretar og utvikler hver enkelt spesialpedagogs kompetanse.

Litteraturliste

- Aas, P. A. (2011): *Humanisme «Først og fremst et menneske»* Oslo: Pax forlag
- Andersen, J. og Rasmussen, K. (1996): *Mer foreldresamarbeid*, Oslo: Pedagogisk forum
- Antonovsky, A. (1998): *The Sense of Coherence: An Historical and Future Perspective* i McCubbin, H., Thompson, E.A., Thompson A.I. og Fromer, J.E.: *Stress, coping and health in families Sense of Coherence and Resiliency* California: Sage Publications Inc.
- Antonovsky, A. (2000): *Helbredets mysterium: At tåle stress og forblive rask*, København: Hans Reizel Forlag
- Ask, K.-S. og Gorseth, S. (2004): *Forsterket foreldresamarbeid når situasjonen krever det* Grimstad: Unikurs
- Bae, B. og Waastad, J.E. (1992): *Erkjennelse og anerkjennelse- en introduksjon* i: Bae, B. og Waastad, J.E. (red): *Erkjennelse og anerkjennelse* Oslo: Universitetsforlaget
- Bandura, A. (1997): *Self-efficacy, The Exercise of Control* New York: W. H. Freeman and Company
- Barnehageloven: LOV-2005-06-17-64 Lov om barnehager
- Barnevernloven: LOV-1992-07-17-100 Lov om barneverntjenester
- Befring, E. (2007): *Forskningsmetode med etikk og statistikk*, Oslo: Det Norske Samlaget
- Befring, E. (2014): *Den forløsende pedagogikken: læringsvilkår som gjør gode skoler gode*, Oslo: Gyldendal akademisk
- Brenna, L. R. (2004): *Sangam! Integrering og inkludering*, Bergen: Fagbokforlaget
- Bø, I. (2011): *Foreldre og fagfolk*, Oslo: Universitetsforlaget
- Charmaz, K. (2006): *Constructing Grounded Theory*, London: Sage publication

- Cullberg, Johan (1983): *Mennesker i krise og utvikling – en psykoanalytisk og sosialpsykiatrisk studie*, Oslo: Aschehoug & co
- Dahler-Larsen, P.(2006): Dokumenter som objektiveret social virkelighet, i: M. Järvinen og N. Mik-Meyer (red.): *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv*, København: Hans Reitzlers forlag.
- Dalen, M. (2011): *Intervju som forskningsmetode- en kvalitativ tilnærming* Oslo: Universitetsforlaget
- Dalen, M. og Tangen, R. (2012): Barnehagens og skolens samarbeid med foreldre til barn og unge med spesielle behov, i: Befring, E. og Tangen, R. (red):*Spesialpedagogikk* Oslo: Cappelen Damm akademiske
- Davies, H. (1995): *Rådgivning til foreldre med kronisk syke og funksjonshemmede barn*. Oslo: Ad Notam
- Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH): *Etiske retningslinjer* (21.05.15) hentet fra <https://www.etikkom.no/>
- Egan, G. (2010): *The Skilled Helper. Problem-Management Approach to Helping*, Pacific Grove, Calif: Brooks/Cole Publishing.
- Eidslott, E. (2014): *Livet med Marikken Hvordan Down kan bli en opptur* Oslo: Kurér
- Fay, B. (1969): *Contemporary Philosophy of Social Science*, Oxford: Blackwell
- Goffman, E. (2015) : Stigmatisering i: *Wikipedia* <http://no.wikipedia.org/wiki/Stigmatisering>, 02.03.2015
- Grøholt, E.-K., Nordhagen, R., & Heiberg, A. (2007). Mestring hos foreldre til barn med funksjonshemninger i: *Tidsskrift for Den norske legeforening*. 127(4), 422-426.
- Hafstad, R. og Øvreeidet, H. (1998): *Foreldrefokusert arbeid med barn* Kristiansand: Høyskoleforlaget

- Hagtvet, B. (2007): Forskjellighetens fellesskap Menneskets rettigheter og humanismens moral, i: Søderlind, D. (red): *Verdier og verdighet Tanker om det humanistiske livssyn*, Oslo: Humanist Forlag
- Handal, G. og Lauvås, P. (1983): *På egne vilkår*, Oslo: J.V. Cappelens forlag
- Hanisch, Halvor. (2015, 6. januar). Nedsatt Funksjonsevne, i: *Store Norske Leksikon*. Hentet 9. mars 2015 fra https://snl.no/nedsatt_funksjonsevne.
- Henderson, Donna A. og Thompson, Charles L. (2011): *Counseling Children* International edition Monterey, Calif.: Brooks/Cole Pub.
- Iwaniec, D (2006): *The emotionally Abused and Neglected Child*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Johannessen, E., Kokkersvold, E. og Vedeler, L.(2001): *Rådgivning : tradisjoner, teoretiske perspektiver og praksis* Oslo: Gyldendal Akademisk
- Jordheim, H., Rønnig, A. B., Sandmo, E. og Skoie, M. (2011): *Humaniora En innføring*, Oslo: Universitetsforlaget
- Killén, K.(2007): *Barndommen varer i generasjoner*. Oslo: Kommuneforlaget
- Kinge, E. (2009): *Hvor er hjelpen når den trengs: om relasjonskompetanse, om foreldresamarbeid* Oslo: Gyldendal akademisk
- Kjelstadli, K. (1999): *Fortida er ikke hva den engang var. En innføring i historiefaget*, Oslo: Universitetsforlaget
- Kleven, T.A. (2002): Begrepsoperasjonalisering, i : Lund, T.: *Innføring i forskningsmetodologi* Oslo: Unipub forlag
- Kunnskapsdepartementet (2012): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver* hentet fra: <http://www.udir.no/Barnehage/Rammeplan/Rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009): *Det kvalitative forskningsintervju*, Oslo: Gyldendal akademiske

- Kvarv, S. (2010): *Vitenskapsteori – tradisjoner, posisjoner og diskusjoner* Oslo: Novus forlag
- Kvernbekk, T. (2002): Vitenskapsteoretiske perspektiver, i: Lund, T.: *Innføring i forskningsmetodologi*, Oslo: Unipub forlag
- Larsen, R. J. og Buss, D. M. (2010): *Personality psychology: domains of knowledge about human nature*, New York: McGraw-Hill
- Lassen, L.M. 2012: *Rådgivning. Kunsten å hjelpe.*, Oslo: Aschehoug.
- Lazarus R. S. og Folkman, S. (1991): The concept of Coping, i: Monat og Lazarus: *Stress and Coping: An Anthology*, New York: Columbia University Press
- Lis Hillgaard, L., Ravn, L. og Keiser L. (1987): *Sorg og krise*, Oslo: Tiden
- Maxwell, J. A.(1992): Understanding and Validity in Qualitative Research i: *Harvard Educational Review* 32 (3) 1992 s 279-300
- Moen, O. M. (2007): Livssyn er viktigere enn sykler Om hvorfor livssyn bør velges med omhu i: Søderlind, D. (red): *Verdier og verdighet Tanker om det humanistiske livssyn*, Oslo: Humanist Forlag
- Moen, T. (2013): Samarbeid mellom PP-rådgivere og lærere, i: *Spesialpedagogikk* 06/2013 s 15-23
- Møller, Lis (2012): *Anerkjennelse i praksis Om utviklingsstøttende relasjoner* Oslo: Kommuneforlaget
- Opplæringsloven: LOV/1998-07-17-61 Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa
- Raundalen, M. og Schultz, J-H.(2006): *Krisepedagogikk: hjelp til barn og ungdom i krise* Oslo: Universitetsforlaget
- Rogers, C. (1990): Client-Centered Therapy, i: Kirchenbaum, H., Henderson, V. (eds), *Carl Rogers: Dialogues*, Houghton Mifflin Harcourt .
- Rye, H. (2002): *Tidlig hjelp til bedre samspill*, Oslo: Gyldendal
-

- Rye, H. (2007): *Barn med spesielle behov: et relasjonsorientert perspektiv*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Røkenes O. H. og Hansen, P.-H.(2006): *Bære eller briste Kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker* Bergen: Fagbokforlaget (2. utg.)
- Schibbye, A-L. Løvlie (1996): Anerkjennelse. En terapeutisk intervensjon? *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening, nr.33*.
- Schibbye, A-L. Løvlie (2001): Om å bruke språket for å skape endringsøyeblikk i psykoterapi, *Tidsskrift for Norsk Psykologiforening nr.38*.
- Schibbye, A-L. Løvlie (2009): *Relasjoner Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* Oslo: Universitetsforlaget
- Seligman, M. og Darling, R. B. (2007): *Ordinary Families Special Children*, New York/ London: The Guilford Press
- Skau, G. M. (2011): *Gode fagfolk vokser, Personlig kompetanse i arbeid med mennesker* Oslo: Cappelen Damm akademisk (4.utg.)
- Sommerschild, H. (1998): Mestring som styrende begrep, i: Gjørum, B., Grøholt, B. og Sommerschild, H.: *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Tano Aschehoug
- Stern, D. N. (2007): *Her og Nå Øyeblikkets betydning i psykoterapi og hverdagsliv* Oslo: Abstrakt forlag
- Stucin, M. (2009): *Minoritetsforeldre med et funksjonshemmet barn: minoritetsforeldres opplevelser og erfaringer med det å ha et funksjonshemmet barn* (Masteroppgave) Oslo: Universitetet i Oslo
- Svendsen, L. Fr. H (2007): Humanisme og antihumanisme, En skisse av humanismens filosofihistorie i: Søderlind, D. (red): *Verdier og verdighet Tanker om det humanistiske livssyn*, Oslo: Humanist Forlag
-

- Tangen, R (1999): Aktive, avventende eller ambivalente foreldre? I: Dalen, M., Rygvold, A-L. og Tangen, R. (red): *Mangfold og samspill – om minoriteter og avvik i familie og samfunn*, Oslo: Universitetsforlaget
- Tøssebro, J. og Ytterhus, B. (red.) (2006): *Funksjonshemmete barn i skole og familie Inkluderingsideal og hverdagspraksis* Oslo: Gyldendal Norsk Forlag a.s.
- Uldall, K. (1993): *Kjære veileder Om veiledning av foreldre som har barn med handicap*, Balestrand: Granlia kompetansesenter
- Utdanningsdirektoratet (2015): Vurdering av behov for spesialpedagogisk hjelp, hentet fra: <http://www.udir.no/Regelverk/tidlig-innsats/For-skole/>
- Wehn, I og Sommerschild, H. (1991): *Når funksjonshemmede barn blir ungdom: Forløpet i familiene med spesielt henblikk på psykisk utviklingshemning*, Oslo: Tano
-

Vedlegg 1:

Forespørsel om deltakelse i masteroppgaven «Spesialpedagogens rolle i forhold til foreldre som har et barn med funksjonsnedsettelse» ved Universitetet i Oslo, våren 2015.

I forbindelse med denne masteroppgaven trenger jeg informanter. ***Informantene må være spesialpedagogisk utdannet og arbeide med barn i alderen 0-6år. Jeg ønsker å samle informasjon ved intervjuer, det tar ca 1-1,5 time, og foregår som en samtale rundt noen problemstillinger og noen spørsmål.*** Jeg er fleksibel i forhold til tidspunkt og lokale for intervjuene. Samtalen blir tatt opp på lydfil, så anonymisert og transkribert. Masteroppgaven blir offentlig på Universitetsbiblioteket.

Problemstillingene for samtalen vil være hva du tenker om din rolle i forhold til foreldre som har et barn med spesielle behov. Hvilke faktorer er avgjørende for i hvilken grad og hvordan du involverer deg. Hvordan du tenker rundt foreldrenes tilpasning til situasjonen og deres relasjon til sitt barn. Jeg er interessert i hvordan du tenker rundt ditt forhold til foreldrene, hvilke erfaringer du har, og refleksjoner rundt disse.

Ideelt ønsker jeg informanter fra samme arbeidsplass, for også å kunne se etter systemiske faktorer, og hvordan spesialpedagogene forholder seg til disse.

Litt om meg: Jeg er førskolelærerutdannet, med videreutdanning i veiledning og nå spesialpedagogikk. Jeg har arbeidet i forskjellige barnehager, og i forskjellige stillingskategorier i mer enn tyve år. Nå er jeg ansatt på Ressurscenteret i Bærum kommune som spesialpedagog.

Kontaktinformasjon:

Grete Lorck

Tlf: 90141793

gretelorck@yahoo.no eller: grete.lorck@baerum.kommune.no

Vennlig hilsen

Grete Lorck

Vedlegg 2:

**Forespørsel om deltakelse i master-/forskningsprosjektet:
«Spesialpedagogens rolle i forhold til foreldre som har et barn med
funksjonsnedsettelse»**

Bakgrunn og hensikt

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en forskningsstudie for å bidra i masteroppgave i spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo. Jeg ønsker informasjon fra spesialpedagoger om på hvilke måter spesialpedagogen kan støtte foreldre med funksjonshemmede barn.

Hva innebærer studien?

Studien innebærer intervjuer med spesialpedagoger og en analyse av funnene. Intervjuene blir tatt opp på lydfil, anonymisert og skrevet ut.

Mulige fordeler og ulemper

Deltakelse innebærer deltakelse i et intervju på ca 1-1 1/2 time. Refleksjoner over egen rolle, egne muligheter og eventuelle begrensninger kan forhåpentlig oppleves som en positiv bieffekt for deltakere. Masteroppgaven kan forhåpentligvis tilføre ny eller utdypende kunnskap om yrkesrollen.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Intervjuene blir anonymisert og transkribert og lydfiler blir slettet. I masteroppgaven blir sitater språkvasket til standard bokmål språkstil, slik at anonymiseringen blir ytterligere sikret. Masteroppgaven blir sensurert ved Universitetet i Oslo, og del av universitetets bibliotek.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien. Du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke til å delta i studien. Dette vil ikke få konsekvenser for din videre behandling. Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen under. Om du nå sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke uten at det påvirker din øvrige behandling. Dersom du senere ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, kan du kontakte Grete Lorck, telefon: 90141793.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg er villig til å delta i studien

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg bekrefter å ha gitt informasjon om studien

(Signert, rolle i studien, dato)

Vedlegg 3:

INTERVJUGUIDE:

Min innledning og introduksjon til intervjuet – smalltalk og klargjøring av tema samt informasjon om **tidsramme, lydopptak og at jeg bruker papirer og avkrysning** for å sjekke at jeg husker å komme innom alle tema jeg ønsker å få informasjon om.

«Jeg er interessert i hva du tenker om

din egen rolle i forhold til å støtte foreldre som har et barn med funksjonsnedsettelse.

Hva som avgjør i **hvilken grad og hvordan du involverer deg**.

Hvordan du tenker rundt **foreldrenes tilpasning** til situasjonen, **deres relasjon til sitt barn**, og hva du tenker er din funksjon i dette.

Jeg er interessert i dine **erfaringer med foreldresamarbeid**, og hva du tenker om dette.

Og jeg kommer til å **bruke termen foreldre når jeg mener foreldre til barn med funksjonsnedsettelse**, ellers blir det så tungvint.»

Spørsmål:

Hva er din **bakgrunn**, ca hvor lenge jobbet med disse barna, utdanning?

Hvordan samarbeider du med disse foreldrene rent konkret? Hvor mange barn/foreldrepar har du kontakt med nå? Hvor ofte treffes dere, hvilket skriftlig samarbeid osv.

Hva **kjennetegner ditt samarbeid** med disse foreldrene? (Hvilken kontakt har du med foreldrene til de barna du jobber med nå?)

Kan du beskrive et **samarbeid som du opplevde konstruktivt** (hvor du følte at «ting fungerte») - hva kjennetegner?

Kan du beskrive et **samarbeid som du opplevde vanskelig** – hva kjennetegner?

Hva tenker du er **din rolle i forhold til foreldrenes behov** når de har et barn med funksjonsnedsettelse?

Hvordan støtter du foreldrenes i å **håndtere utfordringene**? (når det gjelder å håndtere barnet, håndtere hverdagen, håndtere deres egne følelser, håndtere hjelpeapparatet) Konkrete eks.

Hvordan **støtter du foreldrene i å begripe** (– barnets funksjonsnedsettelse, funksjonsnedsettelsens konsekvenser for barnet og familien) konkrete eks.

Hvordan **motiverer** du foreldrene? Hvordan bidrar du slik at foreldrene kan oppleve mestring og glede i hverdagen?

Hvordan støtter du foreldrene i å **anerkjenne og akseptere eget barn**?

Hvordan bruker du **tiden** din i ditt samarbeidet med foreldrene?

Er det **oppgaver** du skulle ønske ble **bedre ivaretatt**?

Hva tror du må til for at de skal bli ivaretatt?

Hvilken **kompetanse innehar du** som gjør det mulig for deg å støtte foreldre? (kompetanse om funksjonsnedsettelsen, relasjonskompetanse)

Får du **utnyttet denne kompetanse**? (Hvordan? Hvilke utfordringer finnes? Hva hindrer deg?)

Er det noen ganger du føler deg **usikker i rollen** som spesialpedagog?

På hvilke måter kan samarbeidet og relasjonen med foreldrene **varierte**?

Hva er **årsakene til** disse **variasjonene**? (Foreldrenes behov, funksjonsnedsettelsens størrelse? Kan det være andre årsaker? individuelle, kjønn, kulturelle, relasjonelle?)

Har du noen gang opplevd **konflikt** mellom det du opplever som barnets behov og foreldrenes ønsker for sitt barn? Hva gjør det med deg? Hvordan håndterer du det? (samspillsmønstre)